F XVIII
18/v

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30498740

54256/B

50.–

1552
11 E

DE VARIOLIS ET MORBILLIS TRACTATVS PHYSICO - MECHANICVS

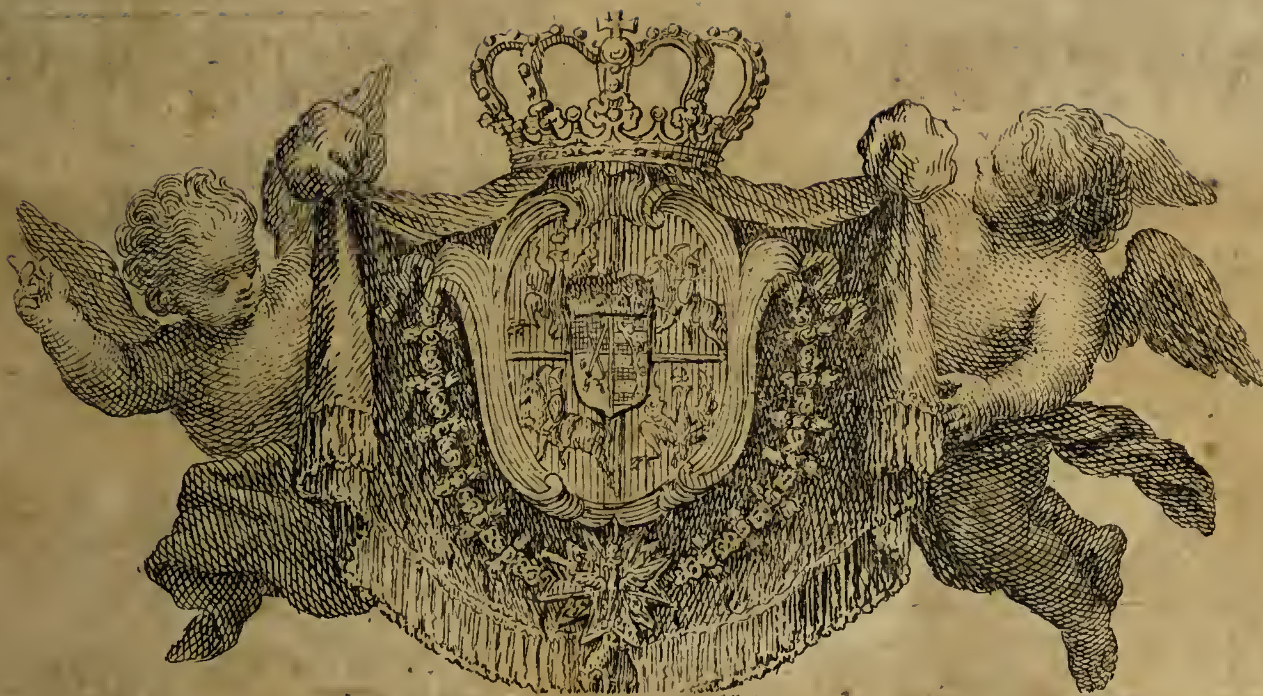
AVCTORE
PHILIPPO DE VIOLANTE NEAPOLITANO
PHILOS. ET MED. DOCT.
SERENISSIMI ET POTENTISSIMI REGIS POLONIARVM
ARCHIATRO ET CONSILIARIO

SERENISSIMO REGIO ELECTORALI
PRINCIPI
FRIDERICO CHRISTIANO
DICATVS.

DRESDAE
APVD GEORGIVM CONRADVM WALTHERVM
BIBLIOPOL. REG.
MDCCL.

52358

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

SERENISSIME REGIE ELECTORALIS
PRINCEPS
DOMINE DOMINE CLEMENTISSIME.

Duæ ſunt (inter plurimas alias) potiſſimæ cauſſæ, quæ me non ſolum inducunt, ſed penitus cogunt hunc meum de Variolis, et Morbillis TIBI SE-

RENISSIME PRINCEPS offerre, et dedicare Tractatum; officii mei debitum, et grati animi obligatio. Et quidem quum TV, OPTIME PRINCEPS, extes, qui variolas nondum paſſus fuiſti, et ego prope ſeptuagenarius ſim, muneris mei eſſe duxi, ut ſi hæ TIBI poſt meum obitum aliquando contingere poſſint (quod DEVS O. M. morbum hunc, ceterosque alios a TE ſemper avertat, incolumemque conſervet), ut ſaltem mea methodus in his feliciter curandis, per multos annos, ac innumeras experientias per Italiam, Hiſpaniam, et Germaniam acquiſita, et in hac Opella contenta TIBI adſit, ut

hoc

hoc pacto nequidem mortuus, officio meo, TIBIque deeſſe videar.

Altera deinde cauſſa eſt grati animi mei obligatio, ut pars hæc ſtudiorum, elucubrationumque mearum eo præſertim TIBI debeatur, quia pretioſiſſima valetudo TVA a primo adventu uſque meo hic Dreſdæ ſpeciali modo mihi commiſſa viſa eſt. Etenim in duorum annorum, quod olim ſuſcepiſti per Italiam itinere, TIBI, SERENISSIMAEque GERMANAE TVAE utriusque Siciliæ REGINAE, ad EIVS REGIVM SPONSVM tunc Neapolim properanti, totoque TVO nobiliſſimo Comitatui me ſolum REGII GENITORES

 TVI,

TVI, TVque BENIGNISSIME PRINCEPS præſto eſſe voluiſtis; et nunc de ſalute mea, ætate jam feſſa, tam ſolicitos VOS eſſe Clementiſſime oſtenditis.

Benigne igitur munuſculum hoc, prout TVI moris eſt, excipere digneris, auctoremque in TVA REGIA protectione conſerva; nec eum (qualis eſt) dedignare ultro fatentem

REGIAE, ELECTORALISque SERENITATIS TVAE

Humillimum, addictiſſimumque famulum

Philippum de Violante.

LECTOR AMICE.

Immanis eſt quidem ſuapte natura Variolarum morbus, cui quævis ætas, et quævis ſubditur regio. Attamen quum tot funerum non ſit ipſe cauſſa ſolus, quin potius (nec ſileam veritatem) in præjudicatas medentium opiniones ſæpenumero culpa ſit derivanda, meum eſſe duxi tam ægrotantium incolumitati, quam artis decori hac opella, quantum quidem in me eſt, proſpicere.

Vetus iſte morbus, ejusdemve cognitio calamo ab Arabibus primo nobis tradita fuit; at aliquantulum (ut rerum primordiis contingere ſolet) obſcura; firma tamen methodo, et ſufficientibus fulta rationibus. De hac quoque plures ex Europa

pa antiqui diſſeruerunt, inter quos tum in deſcriptione, cum in curatione, qui Arabibus propius ſteterunt, eos fuiſſe feliciores deprehendimus. Verum philoſophandi a non paucis ratio mutata eſt, quippe rem leviter, et ſuperficietenus dijudicantes, ad ea, quæ oculis ſecernuntur, ceteris, et quidem neceſſarioribus derelictis, animum vertendum eſſe ſibi perſuaſum habuerunt. Videntes namque hi fere nihil naturam in hac affectione, præter expulſionem ad cutim, moliri, propenſionem iſtam, ſeu expulſivum motum, ſi in eo natura deficiat, continuare neceſſum autumarunt; ab antiquorum ideo præceptis purgationes, atque phlebotomias jubentibus, ob morbi cauſſæ ignorationem, recedentes.

Hæc

Hæc eorum argumentatio ipſos, pleroſque etiam decepit; haud tamen mirum, quod ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foveam cadunt. Hinc purgantia aliqui (quamvis evacuationes ſponte ſupervenientes innocuas fuiſſe teſtentur) aut deſpiciunt, aut damnant; quidam vero prudentius de eorum neceſſitate ſuaſi, ea nihilominus parum commendant. Opinionem ſuam falſam præjudicata jam turba exinde firmavit, quæ nimis intenta expellentibus, dum evacuantibus bellum indicit, citius quam par eſt, quos ab orco revocare ſatagit, lacrymabili fato pernecat.

Neque vero hujusmodi cæcitas multum diminuta eſt a multiplici, atque exacta hujus morbi hiſtorica enarratione, quam ſapien-

tiſſime quidam Anglus (*) in lucem prodidit; ſed hac forſan ratione, quod ne problemata ſolveret, cauſſarum ipſe confeſſus eſt ignorare principia, ſuæ optimæ methodi haud copioſos imitatores effecit. Aſſeruit æque Anglus alius (**) de mechanices ſcientia optime meritus, atque ſuis maxime commendatus operibus, rem, quotiescumque ſive phlebotomiis, ſive purgantibus (prout hujus affectionis ſtatus expoſtulabat) uſus fuit, ad votum proceſſiſſe; eosque promptius deceſſiſſe, quibus hoc levaminis genus, aut negatum fuit, aut tarde nimis conceſſum.

His vero nihil obſtantibus, perinde ac ſi hæc artis lumina oculorum aciem quorumdam lædere potius, quam ſanare deberent,

(*) Sydenham. (**) Freind.

rent, contra hanc methodum ſtrepunt, et errores novis tegendo erroribus indebitum ſibi præfigunt timorem, variolarum ſcilicet retroceſſionem a purgantibus exoriri. Ad cujus mentium pertinacem depellendam præoccupationem, gratum tibi fore exiſtimavi, ſi morbi hujus, ejusque productricis cauſſæ, ſolida propoſita prius idea, inde adæquata, proportionataque media ad illum vincendum exponerem, quæ ab auctoritate cordatorum ſcriptorum habentur, demonſtrativis rationibus innixa, multisque ſuffulta experimentis. Quod vero repeti quandoque eadem, atque iterari ſæpius in hoc opuſculo contigerit, quæſo ne graveris, ſcias enim me conſulto id egiſſe, quo magis erudiantur lectores, meaque hæc methodus firmius in animis imprimatur.

Adnotabo itaque variolarum tempora, atque periodos, et tam præcedentia, quam ſubſequentia, ſi non omnia, plurima ſaltem ſymptomata tangam, quorum, cauſſæque indicationi aptam, longo a me ſtudio, uſuque acquiſitam admodum fidelem curationem adjiciam.

Faxit interim DEVS, quod juvandi intentum minime hoc labore fruſtretur. Tuque ſi quid in ſequentium lectione (ut ſpero) utilitatis, et emolumenti invenias, DEO ipſi grates referto; ceteris vero defectibus veniam amanter indulgendo diutius vive, et vale.

DE VARIOLIS.

Variolarum morbus (generice loquendo) ſalutaris potius, quam pernicioſus a pluribus ſcriptoribus cenſetur: Etenim non ſolum humana corporis conſtitutio (quæ naturæ nomine vocari ſolet) malignam, venenatamque, ut ita dicam, variolarum cauſſam primis criticis diebus ad cutem expellit, verum etiam tunc temporis plurimas alias corporis impuritates exturbat, removet, abducit, atque ſenſibiliter ad cutem hoc expulſionis tempore ablegat. Pueri utplurimum, ac juvenes, qui laxiori, et teneriori cute donantur, hoc morbo facile corripiuntur; in qua ætate etiam cutis pori, et milliarium glandularum excretorii tubuli laxiores, amplioresque ſunt, quam in provecta

ætate; ideoque aptiores ad morbificam cauſſam a centro ad peripheriam expellendam, media glandularum ſeparatione cenſentur. At licet ad expulſionem ſit facilior hæc ætas, attamen pluries variolis, ſint ſporadicæ, ſint epidemicæ, (ut inferius dicemus) hæc quoque miſere perit. Huic igitur cladi, quantum in homine eſt, obviam ire deſiderans, preſſo quamvis, atque contracto ſtylo morbi hujuſmodi deſcriptionem omnimodam, et ſolidam curativam methodum perutile, neceſſariumque hic palam facere autumavi.

De Variolarum Origine.

§. I.

Statim ergo ad rem accedendo, variolæ, ſumptæ ut ſic, ſalutares utplurimum potius ſunt, quam pernicioſæ, totum namque corpus februant, atque expurgant. Verum quia aliæ benignæ ſunt, levamini humanæ naturæ inſervientes; malignæ autem aliæ, quæ tum a medicinam facientibus, cum a ſcriptoribus omnibus ratione effectuum lethales habentur, (nam quovis anni tempore, omni ætate, in regione omni ſeu orientali, ſeu meridionali, ſeu aquilonari, ſive frigida, ſive calida, ſive temperata frequentia funera gignunt; quin ſi epidemicæ ſint in regionibus frigidis fere nemini parcunt): de his tantummodo ſermonem inſtituam, omnia fideliter, libenterque aperiendo, quæ ad earum contundendam ſævitiam longo ſtudio, diuturnaque experientia valere cognovi. De benignis ſileam, curationi enim iſta-

iſtarum mulieres, atque aniculæ ubique locorum fere ſunt ſatis; vel ad ſummum medicus, qui mediocriter in arte valeat, dummodo Aceſias non ſit.

§. II.

Omnes cutaneæ eruptiones ἐξανθήματα, ſeu ἐκθύματα a priſcis Græcis medicinæ ſcriptoribus appellatæ fuere. Veteres Latini ad Græcorum imitationem papulas omnia exanthemata vocarunt; ita Scribonius Largus Medicus, et poſt ipſum Marcellus Medicus. Medici Arabes, ut Rhazes, Avicenna, et alii exanthemata in puerorum corporibus cum febre apparentia, variolas, morbillosque appellarunt: Avicenna vero morbillos cholericas variolas eſſe credidit, atque ſcripſit.

§. III.

Primam variolarum, morbillorumque cognitionem ex Cl. Johannis Freind hiſtoria Arabes Mahumetani habuerunt, ipſorumque deſcriptionem poſteris reliquerunt: A Græcis enim ſcriptoribus hos morbos neque deſcriptos, neque cognitos fuiſſe aſſerit. Crediderunt inſuper Arabes in Ægypto originem ſuam hanc ægritudinem habuiſſe, indeque in alias regiones diffuſam, fabuloſa potius, ac adeſpota aſſertio, nulla prorſus auctoritatis dignitate fulcita, et a ſuppoſitione tantum eruta); immo judicarunt adhuc a longinquis orientalibus regionibus in Ægyptum primo, Syriam, Palæſtinam, et Perſiam hoc contagium adſportatum, ac temporis decurſu per totam Aſiam, Ciliciam, Africam, ac demum trans Me-

diterraneum mare ad Hiſpaniam uſque dilatatum, conceſſumque fuiſſe. Vide igitur ex iſta enarrata hiſtoria variolas, et morbillos haud novas ægrotationes extitiſſe; nam ſi ita res ſe haberet, utique Arabes pro novo morbo ipſas deſcripſiſſent, neque literis conſignaſſent ab Ægypto, vel a longinquis orientalibus regionibus originem ſuam habuiſſe, a quibus poſtea per Syriam, Palæſtinam, et Perſiam contagium hoc fuiſſe diffuſum, ac demum per totam Africam graſſando in Europam transmiſſum; quibus rationibus Mercurialis nimis propendens ſcriptis prodidit antiquitus variolas, morbilloſque minime extitiſſe, ſed dato tempore vitio cæli, vel aeris introductos, ac poſtea hæreditate a poſteris acquiſitos; quod minime rationi conſonum mihi videtur. Concordat dictus auctor cum Rhaze dicente morbos hos peſtem eſſe; laudat alios ſcriptores, qui de peſtiferis morbis differentes iis variolas, morbilloſque adnumerant; et licet variolæ, morbillique peſtis ſpecies ſint, et per Mercurialem (*a*) a vitio cæli, vel aeris primo acquiſiti, et per hæreditatem poſteris propagati, non præ ſe ferunt utplurimum illud virus, quod metipſa peſtis vitio cæli, vel aeris diſſeminata conjunctum habere videtur; at ſi qui a peſte ſuperſunt, hæreditariam peſtem poſteris minime communicant; quomodo ergo variolæ, morbillique, qui utut peſtis ſpecies ſint, virus tamen illud longe potentiſſimum, efficaciſſimum, malignum, ſicuti peſtis cæli, vel aeris vitio non continent, poſſunt hæreditarium morbum conſtituere?

§. IV.

(*a*) De morb. pueror. lib. 1. Cap. 2.

§. IV.

Si hoc verum eſſet, ſemper variolæ, et morbilli epidemici forent, et nunquam, niſi epidemia vigente, in conſpectum ſe darent, eaque transacta evaneſcerent; redeunte vero epidemia iterum comparerent: At quamvis quandoque epidemici ſint, et univerſalem affectionem demonſtrent, tamen fere ſemper omni anni tempore absque contagio, vel epidemia ſporadice conſpiciuntur, atque adeo non ſunt omnino epidemici, quamquam multoties contagio propagentur; eoque magis quod variolarum, morbillorumque cauſſa nobis inſit, non extra nos; quæ latens cauſſa, vel a contagio movetur ad morbum producendum, vel ex ſe ipſa, ob alias, atque alias circumſtantias, quæ a contagio, vel epidemia, vel cæli, vel aeris vitio plurimum differunt, tunc vero variolas, morbillosque ſponte, ſeu ſporadice erumpi videmus. Qua obſervatione facta nos certi ſumus, vel ſaltem eſſe debemus variolarum, morbillorumque cauſſam in nobis eſſe, non extra nos. Ceterum licet alii dicant Græcos ſcriptores minime variolas, morbillosque cognoviſſe, neque deſcripſiſſe, viderunt tamen, ut ego mente concipio, quamquam de iis certa, et peculiari ratione non tractaverint.

§. V.

Vidit Hippocrates morbillos epidemicos (*b*), et multos pueros hac affectione interiiſſe ſcripſit; morbus vero ſimilis erat morſibus pulicum, ut morbilli eſſe videntur.

(*b*) Primo Epidemior.

dentur: Ita etiam de filio Euphranoris (*c*); et de iis, quos etiam in Pherecide (*d*) viſos eſſe memorat, atque octavo die apparuiſſe dicit. Et in Sileni hiſtoria (*e*); et in Tymonactis puero duorum menſium (*f*), atque paſſim alibi: Ex quibus ſatis clare oſtenditur Hippocratem morbillos vidiſſe, obſervaſſe, atque curaſſe, minime vero ex præſcripto regulæ, rectaque methodo ipſos deſcripſiſſe, neque quid certi de ipſorum curativa methodo, ſicut Arabes fecerunt, cognitum, exploratumque reliquiſſe. Vidit etiam variolas, quarum ſub puſtularum rubrarum nomine, rotundarum, parvarum, et cetera mentionem in libris epidemiorum ſæpius fecit, etiam ſi minime indicaverit ſejunctum a reliquis morbum extitiſſe, neque quomodo incipiat, quomodo curari oporteat, atque deſinat obſervaverit.

§. VI.

Quamquam variæ ſint de hac re opiniones, juvet tamen auctorum diſcrepantium diſſidia reſcindere, et hic loci breviter allegare quidquid Græci ſcripſerunt, Hippocrates ſcilicet, et Galenus, qui ſub nomine exanthematum variolas, morbilloſque explicuerunt; nam puſtulas (*g*) in quadam peſtilentia in interiori aſperæ arteriæ tunica, totaque extima corporis parte contingentes, non alio, quam exanthematum nomine appellavit, quod etiam ex commentatione Galeni (*h*), qui

(*c*) V. Epidemior.
(*d*) VII. Epidemior.
(*e*) lib. I. Epidemior.
(*f*) lib. VII. Epidemior.
(*g*) Hipp. lib. De morb. curand.
(*h*) lib. 3. morb. vulgar. Hipp.

qui in quadam peſtilenti conſtitutione magna ecthymata apparuiſſe dicit, id eſt puſtulas quasdam ſponte in cute florentes a craſſis humoribus genitas; ex quo loco aperte evincitur quo nomine apud Græcos antiquos variolæ appellatæ fuere; ita Celſus lib. 5, cap. ultimo, n. 14. Plinius etiam papulas eſſe dixit; at alibi Boas variolas appellaſſe legimus (*i*); nam quando corpus rubet, et papulæ erumpunt, ipſas idem auctor Boas vocavit. Crederem ab hoc nomine Boa vocabulum derivaſſe, quo variolæ Neapoli appellantur; nominant quippe Neapolitani variolas vernaculo nomine Bone. Ludovicus Mercatus (*k*) rationem nominis deſumptam eſſe a Varis, et Morbo ſcripſit: Variolæ quidem ſunt puſtuloſæ excreſcentiæ, quæ in facie plerumque apparent, cum evidenti cutis aſperitate.

§. VII.

Ne Ætio quidem variolæ, et morbilli incognitæ fuere; attamen nomine Arabo variolarum, quo nunc communiter utimur, haud verbo notavit, ſed papulas, ut veteres Latini ſcriptores dixerunt (*l*), quas in corporibus infantum fieri ſcripſit, et quæ in ulcera deſinebant, et maculas relinquebant. Cognovit et morbillos, minime vero morbillorum nomine uſus eſt, ſed aliquas parvas puſtulas eſſe literis prodidit, quæ pulicum morſibus aſſimilantur (*m*): In iſtis ergo papulis, et exanthematibus variolæ inveniendæ ſunt; in iſtis eruptionibus morſi-

(*i*) lib. 24. Cap. 8.
(*k*) De pueror. morb. lib. 2. Cap. 22.
(*l*) lib. 14. Cap. 63.
(*m*) lib. 5. Cap. 129. tract. de puſtul., quæ comitantur initia febris pravæ.

morſibus pulicum comparatis perveſtigandi ſunt morbilli, qui porro maculæ ſunt perquam ſimillimæ morſibus pulicum recenter factis, habentes cum ipſis homologiam.

§. VIII.

Hieronymus Fracaſtorius Veronenſis medicus (*n*) ſcripſit variolas peſtilentium febrium ſigna eſſe, quæ pueros maxime invadunt, deinde juvenes, raro tamen ſenes, eo quod eorum natura ſit magis imbecilla; puerorum autem, et juvenum fortior, quorum corpus ad omnem ſanguinis excrementitii expurgationem paratius eſt. Extant adhuc alii auctores, qui inter morbos peſtilentiales ipſas reponunt, ut Rhazes, Mercurialis, et alii nonnulli. Atque hoc quidem eſt, quod ſcriptum fuit a duobus Græcis medicinæ ſcriptoribus, et a Latinis antiquis. Neque hic loci omnium ſcriptorum catalogum afferre cupio, valde enim moleſtum foret; poſſunt vero ii, qui nimium in quærendo diligentes ſunt Joannem Manardum (*o*), Sebaſtianum Auſtrium (*p*), Joannem Langium, Fernelium (*q*), Paræum, et ſexcentos alios auctores legere, et ſuæ curioſitati ſatisfacere. Sunt præterea qui variolas inter morbos cutaneos, ſicuti ſcabiem, lepramve adnumerant, ut Alſaharavius, et alii.

§. IX.

Ceterum, quod ad me attinet, hujus ſum ſententiæ, nos non importaſſe Indis variolas, morbilloſque; neque

(*n*) De morb. contag. Cap. 13.
(*o*) lib. 7. ſuar. epiſt. Epiſtol. 2.
(*p*) in ſuo libell. De morb. puerör.
(*q*) lib. 2. De Morb. peſtilent.

neque e contrario ab Indis luem Celticam accepiſſe, ut plurimi ſcripſerunt. Fuerunt in Indiis variolæ, fuerunt et morbilli: At quia in regione illa Indiæ occidentalis ſumma aeris clementia adeſt, et victus ratio optima, affectionem iſtam antea levem fuiſſe opinamur, quemadmodum et per totam ferme Italiam variolas levem utplurimum morbum eſſe adhuc obſervatur; immo in Regno Neapolitano, ac etiam in ipſa Vrbe vix Medici in ipſarum curatione adhibentur (loquor de majori numero ægrotantium, et præcipue de infimo plebis ordine), cum raro malignæ, et lethales appareant. Apud Indos vero, poſtquam incolæ ſuperiori diuturna obſidione ab Hiſpanis ſubacti fuere, quum per id temporis victus ratio mutata, et conturbatio, confuſio, terror, et a prima tranquillitate diſceſſus; immo nimii labores, mærores, anguſtiæ ſecutæ fuerint, variolarum morbus epidemicus factus immaniter inibi graſſari cœpit, plurimosque interemit. Inſuper lues Celtica ſemper ubique fuit, ut paſſim legitur apud omnes antiquos auctores, et præcipue apud Hippocratem ſcribentem, tumores ad inguina fœminarum, quibus menſtruæ evacuationes ſupprimuntur prorumpere, quos profecto evacuationum defectioni nunc nemo adſcribit, ſed tantum huic Celtico morbo; loquitur etiam de fluxu albo mulierum, loquitur de ulceribus oris, de articulorum doloribus, de glandularum colli tumefactione, de capitis tumoribus, et aliis affectionibus ad luem Celticam ſpectantibus; attamen nec luem Celticam nominare ſcivit, neque ipſam ſeparatim deſcripſit. Quod

igitur a Græcis haud fuerit antea peculiari nomine appellata, neque deſcripta, non ideo aſſerendum eſt morbum hunc eſſe plane novum, et ab Indis adſportatum. Inſuper quod in Sacris Bibliis de antiqua illa ſeparatione hominum fluxu ſemineo, ſive albo, et lepra laborantium legitur, ad luem Celticam non ſine ratione eſſe referendum cenſemus. Fatendum igitur antiquitus luem Celticam graſſare cœpiſſe, ob hominum tum in coitu, cum in victu intemperantiam; atque etiam ob alias, atque alias circumſtantias, quarum vi, vel in fluxum ſemineum, nunc gonorrhœa dictum, vel in penis ulcera, vel in alium ſimilem morbum inciderunt. Rebus ita ſe habentibus, pravum, atque obnoxium vivendi genus continuando, morbus in dies magna ſumſit incrementa, et lues adaucta fuit. Ex quo deducimus, quod licet haud proprio nomine, ut nunc, neque a Græcis, neque a vetuſtioribus Latinis appellatam, aut deſcriptam legamus, eam tamen habuerunt antiqui. Extiterunt etiam vetuſtis temporibus variolæ, et morbilli, attamen hæ affectiones neque antea nominatæ, neque deſcriptæ fuere, ſicuti Arabes poſtea fecerunt; et quamvis a primis hominibus variolas, morbillosque poſteri acquiſiverunt, non ideo pro hæreditario morbo habendi ſunt; ſed quia una ſemper, eademque tum antiquorum, cum recentiorum hominum corporis organizatio fuit. Crederem etiam, quod poſt univerſale diluvium tellus, et aer corrupti, ut Sacræ Bibliæ loquuntur, facile hac de cauſſa acrius morbi hujus vim acuerint, quod probabile eſt, cum alias eodem modo no-

ſtra

ſtra corporea machina impræſentiarum compoſita ſit, ac illa primorum hominum.

Variolæ quid ſint?

Earumque ſpecies, ſeu Diviſio.

§. X.

Variolæ morbus ſporadicus dici merentur, nam ipſæ ſparſim hunc, et illum ſingulatim multoties corripiunt, quamquam etiam pluries contagio propagentur, vel epidemicæ ſint. Dicere poſſumus vagantem, erraticumque morbum eſſe, qui non ſemper pernicioſus, et lethalis evadit, dum bene tractetur: Si enim multi pereunt, non ſemper a qualitate, et a quantitate morbi hoc evenire videmus; ſed utplurimum vel a prava methodo, vel a plurimis infixis præjudiciis, qui a recto curationis tramite deviare faciunt. Multi quinimmo evadunt; omnes quidem malignæ non ſunt; natura enim multoties ipſarum curationem adjuvat. Contagioſæ tamen ſunt, non ad mutuam diſtantiam, ſed ad mutuum commercium, et viciniam ægrotantis cum ſano. Magna porro ex parte variolæ ſalubres eſſe ſolent, dummodo (ut dixi) bene curentur: Quoniam illi ſucci pravi, quibus plurimos ſive pueros, ſive adultos quandoque infarctos eſſe cenſemus, per illarum eruptionem, ac abſolutam curationem evacuantur, expelluntur, et æger impoſterum perfecte ſanus evadit. Hac de cauſſa variolarum eruptio pro criſi ab omnibus ſcripto-

ribus habetur; attamen ipſas bene curare, et præcipue eas, quæ ſymptomatibus, characteribusque malignis ſociatæ erunt, hoc opus, hic labor eſt: Nam licet benignæ ex ſe curentur, et ſine ulla, aut pauca medicæ artis manuductione, malignæ vero non ſic; opus quidem eſt ad omnia attendere, et recta philoſophandi methodo uti, ut poſſit Medicus a præjudiciis ſolutus naturam morbi inveſtigare; quod facile ab iis aſſequitur, qui juxta Pappi ſententiam ad rerum naturalium inveſtigationem mechanicæ regulas adhibent.

§. XI.

Semper variolarum morbus ab acuta febre, ab Avicenna concluſa, ab Avenzoar Mauritano impetuoſa dicta, incipit, quæ a materia plus, minusve venenata, prava, et maligna in humano corpore latente producitur; et ejusdem materiæ criſi ad corporis peripheriam in puſtularum forma apparente deficit; et juxta ipſarum puſtularum aſpectum, formam ſcilicet, et materiæ contentæ qualitatem, atque alias ſocias circumſtantias, majorem, vel minorem in ipſis malignitatem judicamus.

§. XII.

Variolarum ſpecies plures ſunt, aliæ benignæ, et diſcretæ, aliæ vero, cohærentes ſcilicet, confluentes, ac anomalæ malignæ omnes cenſentur: Attamen licet (generice loquendo) malæ indolis ſint, differunt tamen inter ſe, pro majori, vel minori, quam præ ſe ferunt maligni, ac putridi humoris quantitatem, vel qualitatem,

tem, vel ob alias, atque alias circumſtantias, ut inferius dicemus. Etiam, quoad effectus, inter morbos malignos recenſendæ ſunt; contagio enim multoties propagantur, quin Rhazes peſtem eſſe ſcripſit, ut ſuperius §. III. diximus.

§. XIII.

Variolarum ſeminarium in nobis a generationis exordio ineſt; etenim cum homines fere omnes variolas paſſi ſint, et qui ſequentur, hac etiam affectione laborabunt, manifeſte ſatis eſt cauſſam in nobis a generationis principio ineſſe.

§. XIV.

Variolæ cum elevatione, et protuberantia manifeſta fiunt, ſemperque nova adjectione uſque ad maturationem creſcunt; poſt maturationem vero paullatim per detractionem, evaporationem ſcilicet, decreſcunt; materia namque intus latens decidit, atque avolat; quod vero magis craſſi, denſiorisque ſupereſt in cruſtam ſolidam ultimo obdureſcit; ideoque vere puſtulæ ſanioſæ cum Ætio dici merentur.

§. XV.

Malignæ ſemper ſunt, quæ cum febre acuta, et continua, horripilatione prævia, ariditate cutis, languore, ſive laſſitudine dolenti totius corporis, et præcipue dorſi (quod eſt ſymptoma peculiare, ſive proprium variolarum), lumborum, tuſſi ſicca, reſpiratione difficili, gravi capitis dolore, præſertim pulſatorio, vigiliis, et delirio, quandoque vero comate, et lethargo, cordis oppreſſione,

et ſyncope, rubore, et lacrymatione oculorum, atque impotentia luminis aſpectum ſuſtinendi, puncturæ ſenſu per totam corporis peripheriam, ac ſi acu pungeretur, nauſea, vomitu, vel vomendi conatu, pruritu narium, pandiculatione, oſcitatione, ſiti immodica, ſubſultibus, et terrore in ſomno, prorumpunt. Doloris etiam ſenſum in ventriculo, et circa cordis ſcobriculum ægroti perſentiunt, dummodo pars illa leviter manibus prematur; et dolor ille ventriculi morbificæ cauſſæ in ipſo latentis ſoboles eſt; urina ſubalbida, ſubtilis, et aliquantulum turbata, ſignum proprium variolarum proxime erumpentium; multoties ulterius vel præcedunt, vel ſubſequuntur convulſiones, et epilepſia in infantibus, vel pueris; at in iis, qui jam a dentitione immunes ſunt, convulſio, vel epilepſia ſemper promptam variolarum eruptionem denotant. Febris igitur ſpecies, invaſionisque modus interiorem cauſſam demonſtrant, atque exprimunt; ſi autem morbifica materia in nervoſo genere ſe projiciet, tunc urinæ pellucidæ, aquoſæ, et copioſiores defluent, ut in malignis febribus, vel cephalicis affectionibus obſervatur. Vbi vero in ſanguinis maſſa latebit, tunc urinæ rubræ apparebunt, tinctæ, et contentis ſaturatæ. Quæ omnia ſciviſſe oportet, antequam Medicus ad curationem ſe accingat; tanta enim eſt ſignorum neceſſitas, ut his ſublatis medicinæ fundamenta corruant. Perpende igitur attente quali, quantaque malignitate tot ſymptomata producantur; neceſſe eſt ingentem eſſe cauſſam, quæ tot, et tam gravibus ſymptomatibus ægrotantem exercet; et licet non omnia in febri varioloſa

ſemper

ſemper obſerventur, attamen ubi variolæ confluxuræ erunt, vel alio pravo charactere erupturæ, plurima in conſpectum venient. Febris hæc tamdiu durabit, quamdiu eruptio variolarum omni ex parte facta fuerit; poſtea vero ſilet, et pulſus in ſtatu naturali obſervatur: Incipiente autem maturatione reviviſcit; at quomodo quandoque peſſime reviviſcat, in principio videlicet maturationis, ſuo loco dicemus.

§. XVI.

Morbus iſte determinata tempora habet, ſicuti alii morbi, principium ſcilicet, augumentum, ſtatum, et declinationem. Principium eſt febris exordium, et macularum eruptio; augumentum eſt illarum elevatio; ſtatum vero earum maturationem dicimus; et declinationem, quando puſtulæ areſcunt, et exſiccantur; quæ tempora ſingula diſtincte, ac ordinatim examinabuntur, et exponentur.

Cauſſæ Variolarum

Theoria.

§. XVII.

Tam abſtruſa, et incognita variolarum cauſſa vsque adhuc viſa fuit, ut merito ſcriptores dicere potuerunt, Felix qui rerum potuit cognoſcere cauſſas; attamen quisque pro ſua ſententia, et ſuopte judicio eam effingere adlaboravit: Neque (ut verum fatear) ſcriptorum ullus meliorem, veroſimilioremque excogitavit, quam

quam antiqui Arabes, quorum aſſertum quamquam verum non ſit, veritatem tamen quodammodo mentitur.

§. XVIII.

Rhazes, qui primus variolarum ſcriptor fuit (ut ipſemet aſſeruit) per contagium ſanguini introductum morbum hunc produci judicavit (ad modum fermenti piſtoris, vel muſti recentis), et citius, vel tardius materiam morboſam natura per cutanearum glandularum orificia a ſe expellente ſanguinem purificari. Hoc contagium, ſeu fermentum aſſerit a matre infanti in utero jacenti impertitum; qua de cauſſa omnes homines his morbis obnoxios eſſe neceſſe erit. Pulchre inſuper dixit variolarum epidemiam facilius tempore veris, vel autumni reviviſcere, præſertim quando hyemale frigus valde fuit temperatum, et æſtas pluvioſa; quæ animadverſio rationi valde conſona videtur.

§. XIX.

Helmontius variolas ex veneno oriri ſcripſit; attamen dicit, quod hujus veneni eſſentia non ſit demonſtrabilis a priori, ſed per effectus proprietatem veneni mentiatur. Sed hoc magis eſt inanibus vocibus ludere, quam rationibus ea, quæ ſunt, explicare: Etenim ſi variolarum venenum demonſtrabile non eſt; ergo cauſſa earum eſſe non poteſt, et per conſequens illius ſententia nulla. Sed ſunt non pauca, quæ oſtendunt auctorem hunc nihil recte ſtatuere, nihil veri dicere, plura vero vana, et inania jactare.

§. XX.

Kircherus, Lindanus, et alii variolas a vermibus generatas eſſe dixerunt; variolarumque puſtulas nihil aliud continere aſſerunt, quam pullulationem, ſeu glomerum minutiſſimorum vermium cutem erodentium.

§. XXI.

Sunt præterea inter ſcriptores aliquammulti, qui variolarum cauſſam a menſtruis impuritatibus in prægnationis tempore a fœtus venis abſorptis repetendam ideo crediderunt, quod catamæniorum fluxum ratione impuritatum, partiumque heterogenearum in ſanguine contentarum inepte exoriri ab ipſius fermentatione ſibi perſuadebant, et ejus opera impuritates a ſanguine decidere, et alienari. At ſi hujus naturæ, (hoc eſt tam impurus) ſanguis menſtruus cenſeri debet, quomodo fœtus in utero jacens, et eodemmet ſanguine enutritus (ut ipſi aſſerunt) vivit? vel quomodo talis fermentatio non ſtatim ac in lucem editus eſt, vim ſuam in ejus ſanguine non exercet, ſed in longum, vel incertum temporis ſpatium variolarum eruptionem differt? Sed quot, quantasque improbabilitates, et abſurda hæc ſententia involvat, unusquisque, qui pulchre imagines rerum efformare ſciet, clare cognoſcet; etenim catamænia non fermentationis ratione, ſed ob mechanica vaſorum organizationem ſuum menſtruum fluxum producunt, qui periodice, absque ulla fermentatione, et absque ulla univerſali corporis plethora dato tempore fluit, et dato tempore a fluxu

xu deſiſtit; ſicuti fons ille Anapavomenon Plinii a Rev. P. Claudio Franciſco Milliet de Chales Societatis Jeſu, et a Cl. Luca Antonio Portio in libro de nonnullis fontibus naturalibus deſcriptus.

§. XXII.

Alii dicunt a lactis impuritatibus ab infante lactationis tempore ſuctis variolarum materiam productam eſſe. At ubi impuritates iſtæ in humano corpore tam diu deliteſcant, et tuto fruantur refugio, quando omnia liquida in perpetuo motu, et gyro acta, et conſtituta eſſe ſcimus; et quare natus infans non paucis poſt diebus variolis corripiatur, aut medio lactationis tempore, vel ſaltem ablactatus, ſed multos in puerili ætate, pleroſque adultos, aliquos virilitatis tempore, alios prope ſenium, vel jam ſeneſcentes adoriantur, prorſus ignoro.

§. XXIII.

Alii crediderunt ſeminium varioloſum in partibus ſpermaticis, et præcipue in cerebro latitare; argumento a convulſionibus, et epilepſia puerorum hoc morbo laborantium deſumpto. Hæc ſententia ſi vera foret, omnes in variolarum eruptione convulſivis motibus affici deberent, vel ſaltem plurimi; at experientia contrarium evincit, nam raro in pueris, et aliis in majori ætate conſtitutis convulſiones adveniunt, vel ſæpe etiam ab aliis, multiſque cauſſis a variolis valde alienis oriuntur.

§. XXIV.

§. XXIV.

Sydenhamius (*r*) vir valde probus, et ingenuus de productrice variolarum cauſſa ita ſcripſit „Qualis „vero ſit hujus morbi eſſentia, ob naturalem, et com-„munem mihi cum reliquis hominibus intellectus de-„fectum, neſcire plane me fateor : Præterea Variolarum morbum in quadam peculiari ſanguinis inflammatione conſiſtere credit; quam ſententiam etiam conatur plurimis rationibus, ac experimentis probare.

§. XXV.

Diemembroechius (*ſ*) cenſuit „Præſtabilius eſſe „noſtræ ſcientiæ infirmitatem hic confiteri, quam per „multas ambages, et vanas conjecturas nullo funda-„mento innixas tandem craſſam ignorantiam prodere. „O commendabilem ingenui animi probitatem!

§. XXVI.

Liſterus, vir ſane egregius, et eruditus variolarum cauſſam vult ab aliqua noxia beſtiola venenata productam, et ad modum contagii a primo infecto homine ad alios derivare.

§. XXVII.

Digbæus (*t*), et alii aſſerunt variolas a ſanguine umbilicali, dum infans in lucem proditur, evenire; ideoque ad talem morbum avertendum, ſi ſanguis

 probe

(*r*) p. m. 86.
(*ſ*) in lib. de variolis.
(*t*) in exercit. med. de variol. p. m. 1591.

probe digitis exprimatur, antequam funiculus umbilicalis ligamento obſtringatur, nunquam infantem variolis laboraturum arbitrantur. Sed ſi tum Rhazes, cum ceterorum auctorum rationes judicio certo ponderemus, palam fit variolarum veras cauſſas minime plene aſſecutos fuiſſe, quibus acquieſcere poſſimus. Ne vero lectorem per circuitus ultra, quam ſatis eſt, trahere videar, ab enarrandis ceterorum ſcriptorum minus neceſſariis ſententiis libenti animo ſuperſedeo.

§. XXVIII.

Cauſſa ergo realis, et effectiva in homine reperitur, et adeſt, et aſſignari, et digito (ut ita dicam) oſtendi poteſt, quæ per eſſentiam, et non per hypotheſim talem, tantumque morbum conſtituit; nec intellectus fictio dici meretur, cum juxta ordinem naturalis œconomiæ hominis demonſtrabilis ſit, ut docet Hippocrates (*u*) „Principio quænam ſimiliter, aut diſſimiliter „ſe habeant videndum; idque ex his, quæ maximi ſunt „momenti, aut facillime cognoſcuntur, aut quavis „via, aut ratione comprehenduntur; quæ viſione, et „tactu, et auditione percipiuntur, quæque in viſionis, „auditionis, tactus, narium, linguæ, et intelligentiæ „ſenſum cadunt, ex quibus omnis cognitio noſtra „conſtat.„

§. XXIX.

Franciſcus de le Boë Silvius (*x*) pro variolarum cauſſa ſanguinem menſtruum poſuit, ut legere eſt in

Cap.

(*u*) lib. de officin. Medic., ſive de officio Medici.

(*x*) p. m. 619.

Cap. IX, num. 37, cui firmiter inhæret, dicendo „Inclino tamen, ut accedam illi ſententiæ: In num. vero „44 hoc modo ſcripſit, Si quovis modo vel in ſanguine ipſo, vel in parte aliqua ſingulari, glandulis puta „renalibus, quarum verum uſum hactenus ignoramus, „lateat antecedens variolarum cauſſa, neceſſe habet „illa excitari a cauſſa quavis procathartica, ut fiat eorum „cauſſa continens: Hæc tantum ſcribendo, modum haud explicuit, quomodo ipſæ ſint hujus morbi cauſſa; qua de re cum hæc mea ſemper fuit, et eſt ſententia, hoc officii mei erit diffuſe aperire.

§. XXX.

Variolæ (ut etiam morbilli) ab evidenti, et communi cauſſa producuntur, nempe a liquore illo pro atrabiliario ab antiquis habito, et in capſulis atrabiliariis contento, ac reſidente; et vel ab imaginatione, vel a terrore, vel a motu corporis violento, et immodico, vel a contagio, vel alia quacumque ratione commoto, atque a venis abſorpto, qui media ſanguinis circulatione liquida fere omnia contaminat, fœdat, inquinat. Veriſimilius autem, et magis rationi conſonum eſt in hoc fluido potius, quam in aliis enarratis variolarum originem, et cauſſam collocari; quæ licet interdum conſopita in nobis contineri videatur, ſine ulla corporis offenſione, læſione, et morbo; commota tamen, ſuaque ſede deturbata, ac ſanguini ſubinde commixta, talem morbum, vel eo multo etiam nequiorem producere potis eſt.

§. XXXI.

Capſulæ iſtæ atrabiliariæ ab aliquibus anatomicis glandulæ renales, vel renes ſuccenturiati dictæ, et ſucco atrabiliario nigerrimo plenæ, majores inveniuntur in infantibus, quam in hominibus jam adultis: Vſus profecto ipſarum omnibus anatomicis adhuc eſt incognitus; uſum tamen aliquem cum habere debeant, nos penitus introſpiciendo luculenter deprehendimus variolarum generationi eas inſervire; in ipſis porro humorem aptum inſidere, et inhærere ad morbum hunc malignum producendum ſtatuimus, qui omnibus, et ſolis hominibus (ex Williſii ſententia) contingere debet; eoque magis quod nulla ex cauſſis a primis Arabiæ ſcriptoribus ad hæc uſque tempora adductis nos ad aſſenſum cogat.

§. XXXII.

Quum vero fieri quandoque poſſit, ut hujusmodi liquor in atrabiliariis ſuis capſulis ad ſenium uſque aſſervetur, facile exinde redditur ratio cur quavis ætate, et tempore variolas, morbilloſque valeat excitare, dum aliqua poſſibilis cauſſa, quæ ipſum ita moveat, ut in ſanguinem concedat, afferri poſſit, adſit contagium, aut epidemia, vel non. Contagium enim, et epidemia pro cauſſa tantum externa haberi debet, quæ parum, vel nihil momenti addit; neque morbum hunc inurere valet iis, qui jam variolas paſſi ſunt, vel in quibus capſulæ atrabiliariæ qualibet ratione vacuæ inveniuntur. Quod ſi minime

ad

ad hunc atrabiliarium liquorem in propriis capſulis contentum pro variolarum, morbillorumque generatione confugere voluerimus, nugas (ut ait Hippocrates in libro de Priſca medicina), et apologos cum aliis ſcribere neceſſum erit.

§. XXXIII.

Capſulas iſtas, quæ ſupra emulgentes venas jacent, Marchettus, Veslingius, Bartholinus, Riolanus, et alii continere ſcripſerunt humorem melancholicum, ſive acidum pro menſtruo urinæ, ut melius ſcilicet per ipſum urina a ſanguine ſeparari poſſit. At ut in eorum ſententiam me perducerent, vias oſtendere prius debuiſſent, per quas renibus liquorem ſuum capſulæ iſtæ communicant; atque inſuper quare in pueris, qui melancholici non ſunt, majores, et atro ſucco plenæ ſint, in hominibus vero, qui triſtes, et melancholici aliquando ſunt, minores, et vacuæ inveniantur; et, quando homines adoleſcunt, cum renum membrana adipoſa confundantur, neque tam facile, ut in pueris, ab anatomicis diſtingui poſſint. Cum igitur in homine ætate progrediente vacuæ ſint, uſus a Marchetto, atque ab aliis aſſignatus omnino corruit.

§. XXXIV.

Liquor iſte, licet ad parvulas guttulas in ſanguine refundatur, et miſceatur, tanta vi, potentiaque præditus eſt, ut toti maſſæ motum ferventer inordinatum inducat; quamobrem ſi aliquam pravam fluido-

rum

rum diſpoſitionem in ægrotantis corpore inveniet, eo magis, juxta eandem diſpoſitionem majorem, vel minorem febrem, majorem, vel minorem puſtularum numerum, ſeu quantitatem, majorem, vel minorem morbi malignitatem producet; ut inferius declarabimus.

§. XXXV.

Communicant, atque impertiuntur capſulæ iſtæ liquorem ſuum ſanguini; et primo tali imbuitur liquore truncus major venæ cavæ per dorſum aſcendentis, et dolor, hac de cauſſa, ipſius dorſi efficaciſſimus in hoc morbo producitur; et ex dicti atrabiliarii liquoris majori, vel minori quantitate ſanguini refuſa, major, vel minor dorſi dolor, major, vel minor variolarum quantitas, et qualitas; et ſimul cum febre maligniora, vel mitiora ſymptomata apparebunt.

§. XXXVI.

Neque magnam arteriam dorſum etiam perreptantem immunem a tali labe eſſe, utpote ab eodem liquore atrabiliario inquinatam, jam credimus; nam per laterales venæ cavæ ramos, eodem momento ob ſanguinis gyrum, pravitatem ſuam toti maſſæ communicare debet (ut diximus); quæ dorſalia vaſa, cum ad cerebrum uſque pertingant, facile ibi atrabiliarius liquor cum ſanguine adſportatus, juxta majorem, vel minorem ipſius liquoris copiam, vel juxta majorem, vel minorem ipſius acrimoniam, vel ob alias circumſtantias dicto liquori ſociatas, vel mixtas, aut ob ægrotantis

diſpo-

diſpoſitionem, non ſolum delirium, et capitis dolorem gravem, et acutum, verum etiam quandoque meninges cerebri tali, vel tali modo vellicando, ac a naturali ſuo ordine alterando, convulſiones, atque epilepſias producit, ob damnum, quod ſpiritibus animalibus importat, qui quum particulis maxime exilibus conflati ſint, et vi elaſtica polleant, fluidum aëre communi ſubtilius conſtituere videntur, et ad erumpendum e ſanguine viribus ingentibus potiuntur; ideoque ipſorum exploſionem cauſſam epilepſiæ eſſe Williſius ſcripſit.

§. XXXVII.

Neque in hoc morbo credendum eſt dorſi, lumborumque dolorem (ut nuper diximus) ab alia cauſſa originem ſuam ducere, quam a liquore atrabiliario in vaſis ſanguiferis dorſum perreptantibus commixto; nam (generice loquendo) ſi hoc a magna tantum ſanguinis effervеſcentia productum fuiſſet (ut aliqui judicant), quid eſt cauſſæ cur in aliis ardentibus, putridis, malignisque febribus hoc ſymptoma non appareat, cum in his febribus magna adſit ſanguinis effervеſcentia?

§. XXXVIII.

Animi deliquia in hoc caſu ortum ducunt tum a ſanguine humore atrabiliario imbuto, atque conſpurcato, tum etiam ex quo in ſuperiore ventriculi orificio multæ erumpunt variolæ, quæ vellicationem moleſtam per ſurculos nervorum ſexti paris cordi, cerebroque

communicant; quæ vero in fundo ventriculi erumpunt, doloris ad levem manus preſſionem in cauſſa erunt.

§. XXXIX.

Omnes corporis glandulæ (ut ſuperius diximus) tum externæ ad peripheriam pertinentes, cum internæ in viſceribus ſitæ hujus maligni humoris ſeparationem promovent: Vomitus quippe, qui in hoc morbo advenit, non a vellicatione tantum eruptarum in ſuperiori ventriculi orificio variolarum, ſed etiam ab eadem materia a glandulis in ventriculi fundo ſeparata producitur; materia ſiquidem per vomitum rejecta ſemper colorem viridem, vel virideſcentem habet, qui color ab eodemmet humore atrabiliario valde diluto a phlegmatibus, et viſcoſitatibus in ventriculo repertis exoritur; ſicut etiam infantum hoc morbo laborantium, honeſtiori, et non inquinato verbo utar, cibi reliquias eodem colore ab eadem cauſſa redditas conſpicimus; immo etiam quandoque pure atram bilem, mechonii inſtar, diarrhœam patientes evacuant, dum natura in hujus veneni expulſione diarrhœæ ope ſe juvat; ut pluries experiendo animadverti. Cetera autem ſymptomata variolis ſociata ab uno humore atrabiliario produci unusquisque per ſe conjectura aſſequi poterit, quum non omnia ſenſuum teſtimonio ſint fulcienda.

§. XL.

Imaginatio, ſeu phantaſia plurima noſtri corporis liquida movet; a terrore totum corpus intrinſece perturbatur, commovetur, et contremiſcit; plurimi

aſpectu

aſpectu tantum fœdi varioloſi terrefacti in variolas inciderunt: Nemo quidem ſine aliqua jactura ſanitatis expavit, Seneca dixit.

§. XLI.

In contagio fere ſemper corporis humani liquida perturbantur, atque immutantur. Quando autem in ſuis capſulis non amplius liquor atrabiliarius invenitur, vel ob variolas, aut morbillos antea paſſos, vel ob aliam quamcumque rationem, tunc neque terror, neque contagium, neque epidemia hominem lædet, cum jam interior, et immediata variolarum, morbillorumque cauſſa ablata ſit.

§. XLII.

Vbi major quantitas liquoris atrabiliarii ſanguini refunditur, ac commiſcetur, variolis ſemel affici oportebit; Vbi pauca quantitas, potius morbilli erumpent, quam variolæ; vel ſaltem pabulum, et fomitem pro alia variolarum eruptione aſſervabit.

§. XLIII.

Vbi pars, vel partes liquoris atrabiliarii in ſuis capſulis remanebit, variolæ redibunt, quotiescumque pars, vel partes reſidui liquoris iterum ſanguini refundantur, et commiſceantur; quod Medicorum hiſtoriæ docent; atque ipſe in mea praxi pluries expertus ſum. Fallax igitur aliquando eſt illud, quod Thomas Willis (*y*) ſcripſit „Convenit homini omni, et ſoli, et ſemel

D 2 „vari-

(*y*) lib. de febrib. Cap. 16.

„variolis, et morbillis affici: Nam licet hoc frequentius, communiterque eveniat, attamen non ſemper ſemel tantum, ſed quandoque bis, vel ter, ut multis gentibus contingere plurimi ſcriptores referunt: Immo legitur apud Petrum Borellum (z) „Circa has (id eſt „variolas) notandum occurrit, mulier quædam Bononi„enſis Galla, quæ ſepties illas paſſa eſt, et anno 118 tandem „eodem morbo periit. Inſuper illud „ Convenit ho„mini omni „ multoties minime verum eſſe deprehenditur: Multi profecto ſenio confecti ultimum obeunt diem, qui tamen variolas nunquam ſunt perpeſſi, licet contagium, vel epidemia pluries ipſorum tempore graſſata fuerit.

§. XLIV.

Contagium idem efficit ac imaginatio; alterat quippe varioloſi anatymiaſis, afflatus, effluvium liquida eorum, qui morbum contrahunt, et a ſede ſua atrabiliarium liquorem deturbat, atque in illius detruſione, et motu venæ abſorbent quod in dictis capſulis ad variolas producendas continebatur; inde ob afflatum ipſum laborare neceſſe eſt. Et hoc evenit, vel ſecundum totum atrabiliarium liquorem (ut dictum eſt), vel ſecundum partem.

§. XLV.

Vbi parva abſorptio liquoris atrabiliarii, et bona in liquidis humani corporis ſubſtantiis diſpoſitio adſit, variolæ erunt benignæ: Vbi ſufficiens, vel major copia abſor-

(z) Hiſt. et Obſervat. variol. med. phyſ. Cent. 3. Obſerv. 10.

abſorpta liquoris atrabiliarii fuerit, ac etiam major plenitudo, ſive cacochymia, vel bilioſa, acrisque cachexia, quæ pravam diſpoſitionem in liquidas humani corporis ſubſtantias important, variolæ cohærentes, confluentes, anomalæ, vel alio charactere malignitatis inſignitæ producentur.

Eruptionis Theoria.

§. XLVI.

Non æquali ſemper modo affectio iſta ſe habet; variantur porro crebro ſymptomata in quovis ægrotationis tempore; nec ſemper æqualiter, iisdem ſcilicet ſignis, ſymptomatibusque morbus iſte omnes aggreditur; diſſimiles profecto circumſtantiæ ſæpius concurrunt, et ex ipſarum variatione, tum prognoſis, cum curativa methodus indicatur.

§. XLVII.

Horripilatio in febribus, præcipue longior, motus valde efficax eſt, et ſemper aliquam naturæ machinam in ægrotantium viſceribus latentem denotat, nunc transponendo ad partes debiles, vel quavis de cauſſa, aut ratione proclives humores redundantes, vel noxios; nunc ad emunctoria, abſceſſus, et tumores, vel aliud ſimile producendo; nunc etiam ad cutem, ut in eryſipelate, variolis, ſimilibusque affectionibus manifeſte ſemper obſervatur. Naturam quidem antiqui Philo-

ſophi eſſe principium motus, et quietis ſtatuerunt; illi igitur naturæ effecta cognoſcere facile poterunt, qui motus leges, ac variationes bene callent.

§. XLVIII.

Febris iſta principio multum vehemens conſpicitur, quia liquida omnia, et præprimis ſanguis in motu nimis perturbato reperitur, ob alienorum humorum, et præcipue craſſorum miſcelam, ob quam eadem proportione, qua exuitur media eruptione, et expulſione, etiam febris minor, et minor evadit: Quod et clarius explicabo, videlicet, cum ſanguis naturali ſua conſtitutione liquor craſſus ſit, ut idoneus ad vitam ſervandam, et corporis functiones peragendas effici poſſit, continuo attritu opus habet, ut ab eo partes ipſum componentes dividendo diminui poſſint. In pulmone igitur, in corde, in aorta, et ejus ramis dividitur, ſubdividiturque, et in minimas particulas per vires ſolventes pulmonis, cordis, et arteriarum redactus, partes ipſius diviſæ, ac ſubdiviſæ valde laxæ, ob tenuitatem, et ſubtilitatem cohærebunt: Harum porro partium vires ratione multo majori, quam earum denſitates creſcent. Poſita igitur hac naturali ſanguinis conſtitutione, ſi in ipſo adhuc alienus humor per venas importatus fuerit, ex naturæ neceſſitate partes iſtæ ſanguinis tenuiſſimæ, quæ ingentibus viribus pollent, et velocitatis motu, totam ſanguinis maſſam agitabunt, et ab ipſa quod alienum eſt, non dividendo, ac ſubdividendo tantum, verum etiam impulſu,

impulſu, motuque expellere tamdiu conabuntur, quamdiu vel ad emunctoria, vel ad extremas corporis partes, cutem ſcilicet, humorem alienum ſanguini importatum ablegaverint; tunc variolarum maculæ erumpere incipient, quæ pedetentim continuato eodem ſanguinis motu, ac morbificæ materiæ expulſione, puſtulas procreabunt. Poſtremo ubi puſtulæ bene infarctæ, ac elevatæ erunt, febris, ſive motus ſanguinis perturbatus evaneſcet; cauſſa quidem perturbationis ipſius ceſſavit, cum extra maſſam ſanguinis varioloſus, ſive alienus humor jaceat. Attamen non ſemper hoc modo, atque ordine ſe res habebit; quum pluries eruptione jam facta, ob copiam, atque malignitatem humorum adhuc in maſſa ſanguinis remanentium, tum febris, cum alia perſeverent ſymptomata, licet puſtulæ elevatæ, ac faſtigiatæ videantur; tunc enim haud moderato, et libero motu fluida per minimos tubulos ferri poſſunt, in quo morbi ratio, et continuatio conſiſtit: Quæ omnia lucem non modicam ex illa Matheſeos parte capere poſſunt, quam Mechanicam rationalem appellare ſolemus, quæque de viribus corporum tum fluidorum, cum ſolidorum agit; quam partem mihi, et cuilibet licitum eſt in uſum revocare ad variolarum febrem explicandam. Cum igitur utplurimum facta eruptione febris, et alia ſocia ſymptomata evaneſcere ſoleant, hac etiam de cauſſa ad modum criſeos ipſas erumpere diximus; attamen Avicenna (*a*) ſcripſit, quod ſi febris cum omnibus ante-

tece-

(*a*) Fen. I. 4. Cap. 6.

tecedentibus ſignis jam deſcriptis præcedat, poſtea vero variolæ ſubſequantur, tutior res ſit, quam ſi febris variolarum eruptionem ſequatur; crederem dicere voluiſſe perſeverabit, vel ingraveſcet; vel ſaltem de ſecundaria variolarum febre loqui voluiſſe, quæ maturationis tempore evenire ſolet. Illud equidem hucuſque a me ſemper in malignis variolis obſervatum fuit, continuare ſcilicet adhuc febrem, quæ biduo ſaltem, vel triduo ante variolarum eruptionem, non autem poſtea ægrotantem jam invaſerat; impoſſibile enim hoc evenire poſſe mihi videtur, quum hujusmodi criſes absque magno motu, et pulſuum perturbatione in malignarum potiſſimum eruptione natura nequeat efficere; nec unquam effeciſſe comperti ſumus.

§. XLIX.

Vidi etiam variolas benignas, et valde mites, cum pauciſſima quidem, et leniſſima pulſuum perturbatione, ſive febri eruptas, quæ tamen minime ab adſtantibus, atque aliis advenientibus cognita fuit, quamquam revera febris adeſſet; neque vero eruptionem febre omnino deſtitutam uſque adhuc animadvertere unquam mihi licuit, quamvis benignæ fuerint variolæ. Nec etiam unquam credidi variolas ſecunda, vel tertia die eruptas benigniores fuiſſe iis, quæ quarta, vel ſeptima febris die quandoque erumpere ſolent; nec quantum a naturali tempore deflectant, tantum morbus ſuam malignitatem præ ſe fert. Potius mihi videtur tarditatem eruptionem magis ordinatam, absque confuſione, et tumultu indigitare, minoremque humoris

moris maligni qualitatem, quantitatemque oſtendere; eo magis quia mitiora, et debiliora ſymptomata huic eruptioni copulari ſemper depræhendi, febremque minori impetu ægrotantem adoriri, atque curſu magis regulari periodos ſuas ordinare, ſeu criſim ſuam efficere. Variolas equidem ſeptima febris die eruptas regulares, mites, atque benignas ſemper hucuſque obſervavi; ſeptima enim dies vere dies critica eſt, atque minorem morbificæ materiæ quantitatem in maſſa ſanguinea impetum facientem demonſtrat; quod etiam pluries in febribus petechialibus notavimus; porro petechiæ, ſive exanthemata in maligna febri ſi ante ſeptimum apparuerint, hoc eſt ſecunda, vel tertia febris die, non ſolum quantitatem venenoſæ putredinis indigitant, verum etiam ægrum in vitæ diſcrimine conſtitutum eſſe oſtendunt; ubi vero ſeptima febris die apparebunt, ſpem adipiſcendæ valetudinis injicere ſolent; ideoque tardiuſculæ variolæ, ſeptima videlicet die erumpentes benigniores, quam quæ tertia, vel ante quartam diem erumpere ſolent, exiſtimandæ ſunt. At ubi pravorum humorum maximus apparatus aderit, et febris initio e naribus hæmorrhagiæ incipient, quæ quandoque enormes eſſe conſueſcunt, vel diarrhœa, vel aliud quid ſimile, tunc eruptio moram faciet, vsque quo hæmorrhagiæ temperentur, vel auferantur, aut diarrhœa ſiſtatur, ſive alia ſimilia accidentia tollantur, vel compeſcantur. In hac pravorum humorum conſtitutione, quamvis expulſio ad ſeptimam, vel nonam uſque diem retardetur, variolæ hoc tempore ex-

E ortæ

ortæ adhuc malignæ erunt, non quia ipſarum eruptio retardata ſit, ſed ob pravorum humorum adnexam copiam, quæ tunc temporis ſanguinem, et viſcera adeo coinquinat, ut reliquum quoque corpus ſordeſcat. Sic etiam ſi quando vel acutiſſimus ſentiatur dolor in lumborum regione, qui nephritidem æmulatur; vel in latere, ut in pleuritide accidit; aut in ventriculo quum immani ipſius languore, ac vomitu; aut in artubus rheumatiſmo æmulus, eruptio non ſolum retardabitur, ſed etiam et variolæ confluent. Ceterum pluries retardatum variolarum exortum a copia ſanguinis per nares effluxi, vel diarrhœa obſervavi, et variolæ ut tardiores, ſic rariores, et interſtinctæ fuere, minoremque ſecum malignitatem, et vitæ periculum ob ante actas evacuationes attulere; cauſſa quippe ipſas producens diminuta per antedictas evacuationes evaſit.

§. L.

Cum natura ſuam criſim glandularum ope moliatur, mirum non eſt ſi ventriculi dolore, et vomitu ægri corripiantur; ventriculus enim a varioloſa materia irritatus, ac ſtimulatus dolet, et omnia, quæ in eo continentur, deturbat, ac rejicit, quia (ut diximus) malignus humor a maſſa ſanguinis non cutanearum tantum glandularum ope ſeparatur, verum etiam fere ubique, ubi glandulæ reperiuntur. Quantum ad glandulas ventriculi id vomitus, et dolores tactu excitati demonſtrant; de glandulis renum, tum lumborum, cum etiam totius dorſi dolor, quod et clare ab

urinis

urinis copioſis, ac pellucidis oſtenditur; de glandulis faucium, tuſſis, atque ipſarum inflammatio, quæ ſæpe cum ipſa eruptione augetur, quo tempore etiam ſalivatio prodit; de inteſtinorum glandulis, ſuperveniens diarrhœa ſatis ſigni dat; de trachearteriæ, et pulmonum glandulis, ipſamet ferinà tuſſis, et vocis raucitas, immo tragœdiam ferme inevitabilem ſæpius in pulmonibus varioloſa materia ludit. Cum iſtæ ſeparationes glandularum organis factæ omnibus manifeſtæ ſint, concludendum eſt etiam alias corporis glandulas minime immunes eſſe ab hoc mechanicò ſeparationis labore; licet ipſarum affectus, effectusque ſub ſenſum minime cadat; immo ſapiens Medicus judicare debet omnes corporis glandulas in hoc morbo non ſolum varioloſæ materiæ ſeparationem, verum etiam aliarum ſociarum impuritatum, quæ ob cachexiam, vel cacochymiam in ægrotantis corpore latebant, elaborare. Qualis autem, quantaque ſeparatiò per glandulas facta fuerit, dum conſpicimus totius capitis, faciei, manuum, pedumque tumorem, immo quandoque etiam ſcrotum, et præputium inflatos, colligere inde, ac comprehendere licebit. Juvat quammaxime naturæ cognitionem habere, quid ipſa ſit, et quid efficere poſſit; et qualis in ſolidis, ac liquidis vis, denſitas, craſſities, proportio, motus, velocitas, motusque quantitas adſit, a quibus omnia, quæ humanæ machinæ damna adveniunt originem ſuam ducunt; atque hoc eſt, quod a Cl. Roberto Boyle mechaniſmus appellatur. Neque in dubium revo-

camus in humano corpore agentes ſubſtantias adeſſe, quæ activis viribus inſtructæ origo, atque fons operationum omnium, effectuumque ſint, in quibus naturæ eſſentiam ſtatuimus, atque locamus.

§. LI.

Vbi dorſi, lumborumque dolor perquam moleſte ægrum affliget, et cordis oppreſſio gravis adeo, ac ſenſitiva erit, ut continuo per lectum jactetur, agiteturque, modo pronus, modo ſupinus, ac in varios habitus ſe componens, nullibi vero requiem, ac levamen inveniat, immo per totum corpus urentem ſentiat calorem, vultus etiam color valde accenſus, ac inflammatus, vix dubitari poteſt, quin ob ejusmodi ſymptomata variolæ malignæ indolis ſint futuræ. Denotat profecto illa maxima inquietudo magnam materiæ morbificæ quantitatem, atque ipſiusmet ingentem æſtum, quo turget, præcipue in majoribus ſanguiferis dorſi vaſis, ac etiam circa hypochondriorum, et pectoris regionem.

§. LII.

Qui credunt in dorſo, et pectore laxiores vias eſſe, quam in ceteris corporis partibus, putant exinde variolarum eruptionem primo illas partes invadere; ita Riverius (*b*); ſed ſi ideo laxiores, quia in quovis parvo labore ſudor in dorſo, et in pectore prorumpit, cum minori alioqui labore frons primo, et facies deſudent, debet

(*b*) De febre peſtilent. Cap. I. p. 549.

debet proinde prius in facie; poſtea in dorſo, et pectore eruptio fieri, quod re quidem vera natura facere conſueſcit. Hac etiam ratione variolæ non ſolum facilius, ſed majores numero, quam in ceteris partibus in facie emanant; nam quantitas excretorum in una parte eſt ad quantitatem excretorum in altera, ut ſumma orificiorum in prima, ad ſummam orificiorum in altera.

§. LIII.

Pueri, et adulti variolis magis obnoxii ſunt, quam ſenes, faciliusque a contagio afficiuntur, tum ob humoris atrabiliarii in propriis capſulis contenti copiam, cum etiam ob cutis teneritatem, et laxitatem; ideoque vigente epidemia, diſpoſitionem promptam, paratamque ad contagioſa effluvia recipienda habent; in ſenibus vero licet capſulæ atrabiliariæ adhuc extent, attamen quum utplurimum vacuæ ab anatomicis obſervatæ fuerint, ea ſcilicet ratione, quod progrediente multum ætate exhauſtæ evadunt, variolis materiam ſuppeditare minime poſſunt. Senium profecto cum aſſiduo noſtri corporis ſubſtantiæ fluore advenit; ac ætatis progreſſus procul dubio corporis conſtitutionem non uno modo variat; et tum liquida invertit, cum ſolida immutat. Neque ſenum cutis tam laxa eſſe poteſt, cum fibræ omnes jam depreſſæ, atque duriores conſpiciantur, et rugoſa cutis aſperior, ſolidior, duriorque evadit; contagii ergo, vel epidemiæ tempore diſpoſitionem minime promptam, paratamque hac ratione habent.

Debent nimirum non omnibus omnia prorſum
Eſſe pari filo. LVCRETIVS.

At ubi adhuc liquoris atrabiliarii portio in ſenibus aſſervabitur, quamquam cutis, et ipſius fibræ haud recte diſpoſitæ ſint, tamen in contagio, vel epidemia, vel ſporadice, quandoque et eos variolis fuiſſe correptos obſervatum fuit; et egomet aliquos in tali ætate conſtitutos curavi.

§. LIV.

Qui pueri pinguiores ſunt, facilius hoc morbo corripiuntur, quam graciles, et macilenti; variolæ vero mitiores, benignioresque erunt in pinguioribus, quam in extenuatis, et biliofis, qui plerumque eas feroces, et peſſimæ indolis ſolent experiri, ob ipſorum acrimoniam, vel ob aliam pravam diſpoſitionem.

§. LV.

Poſſunt pueri, vel juvenes, vel adulti immunes eſſe a variolis (ut diximus in §. XLI.) cum liquor ille atrabiliarius, vel paulatim ſine ſenſu conſumptus fuerit, vel alia via extra corpus demandatus; exempli gratia, ob magnam ſanguinis effuſionem, ſive continuatas enormes hæmorrhagias, vel ob alium pravum morbum antea toleratum; vel quia puer per longum temporis ſpatium inædia, et fame fatigatus, totumque corpus extenuatum, atque emaciatum habet, quo in caſu liquores omnes corporis multum diminuuntur, atque invertuntur, vel quacumque alia ratione pueri

corpus

corpus affectum ſit; aut quia adhuc atrabiliarius ille liquor ad ſenium, et mortem uſque lateat in capſulis, et aſſervetur; neque a contagio, epidemia, aut ab ullo alio interno motu excitatus, agitatusque ſit, ex quo in ſanguinem tranſire poſſit: Demum a viarum impedimento, aut ab alia quacumque cauſta circumſtante, quam cogitatione tantum aſſequi poſſumus; quum quæ intrinſecus lateant oculorum obtutum effugiunt. In adultis vero ob alias ægritudines, quas (ut dixi) antea paſſi ſunt, quæ vel ſalivatione, vel aliis mercurialibus medicamentis curatæ fuere. Hoc enim pacto liquor atrabiliarius vel deſtructus, vel ita permutatus eſt, ut amplius ad variolas producendas minime ſufficiat „Oportet enim cauſſas uniuscujusque „morbi ea putare, quæ cum adſint, illud fieri neceſſum „eſt quod efficere ſolent; cum non adſint, vel permu„tentur in aliud temperamentum, illud ceſſat, et aliud „fit, ut Portius in paraphr. libr. Hippocr. De priſc. medicin. p. m. 87. Præterea hoc evenire poteſt, quod in matris utero fœtus variolas perpeſſus ſit; cujus rei plura extant exempla a Foreſto (*c*), Bartholino (*d*), Mollenbrocio (*e*), Schenkio (*f*), Fabritio Hildano (*g*), Rhodio (*h*), Nicolao Florentino (*i*), Augenio (*k*), aliisque ſcriptoribus allata. Fœtus ſiquidem

(*c*) Foreſt. lib. 5. Obſervat. 44.
(*d*) Cent. 4. Hiſtor. 50.
(*e*) In Ephemerid. German. Ann. 1670. Obſerv. 53.
(*f*) Libr. 6. obſervat. titul. De Variol. et Morbill.
(*g*) Cent. IV. Obſerv. 55.
(*h*) Obſervat. 83.
(*i*) Tract. 2. Summa 4. Diſtinct. 6. Cap. 13.
(*k*) Libr. 9. de febrib. Cap. 7.

dem etiam in matris utero ea omnia præ ſe fert, quæ ad variolas producendas apta nata ſunt: Cauſſam porro, quæ variolas producit in infantibus, ſic et in fœtu in utero jacente eas producere poſſe quid repugnet non video; eo magis ſi mater, dum utero gerebat variolis affecta erat, ut pluries eveniſſe non ignoramus.

§. LVI.

Poſſunt etiam pueri, juvenes, et adulti variolas plus, vel minus malignas habere, ſicut et plus, vel minus mites (ut ſuperius in §. XLVIII, LI, LIV, et alibi enarravimus), nempe ſi atrabiliario liquori ſanguini jam permixto plus, vel minus cachectici humoris addatur, ex quo liquor ipſe atrabiliarius acrior, et malignior evadat. Hoc ab ægrotantis conſtitutione arguitur; qui enim acribus ſcatent humoribus ut plurimum macilenti, pallidi, ac cachectici in vultu apparent: Nam conſtans eſt, et rata Hippocratis ſententia „Qualis color apparet in cute, talis humor abundat „in corpore: Qui vero vultu florido, et pinguiori fruuntur, ut plurimum benignis, puriſque humoribus imbuti cenſentur, qui etſi inter ſe mixti una cum ſanguine fluant, refluantque, atque diverſam ab ipſo tum denſitatem, cum etiam velocitatem habeant, et quae incognita ſunt, rite determinari minime poſſunt, cum neque ſanguinis, neque purorum fluidorum denſitates ſint datæ; attamen ex hac optima humorum conſtitutione benignas fore variolas præſagire facile poterimus; quia

quia fluidorum vires, licet craſſiuſcula appareant in hiſce ægrotantibus, ſunt tamen ad ſeparationem efficiendam proportionatæ (ut Geometræ loquuntur) in ratione compoſita ex ſimpla denſitatum, et duplicata velocitatum, ut ſcite, ac perbelle Jacobus Hermannus, et Joannes Bernoullius docendo demonſtrarunt; ſcilicet Quadrata velocitatum liquorum denſitatibus ipſorum reciproce reſpondent; et tunc velocitates ſunt in ratione reciproca ſubduplicata denſitatum, id eſt Radicibus denſitatum Quadratis reciproce proportionales, dummodo canaliculorum ſecernentium orificia ſint æqualia, vel eorum ſectiones æquales; quod algebraico calculo facillime demonſtrari poteſt. Quapropter liquida cum tali proportionis lege moveantur, ac ſecernantur, haud dubie variolas, ut nuper diximus, boni ominis fore neceſſe eſt.

§. LVII.

In aëre quum vivimus, atque aëre circumfuſi ſumus, tum per corporis poros, cum per inſpirationem, omnium, quæ in aëre continentur, participes nos fieri debemus. Poſita igitur mutatione, ſive alteratione quavis in aëre, ex neceſſitate humores noſtri alterantur, et ob hanc viciſſitudinem a naturali ſtatu perveruntur, permutantur, diſcedunt; idque eo magis ubi prævia adſit diſpoſitio aëris mutationes, vel injurias ſuſtinendi, quae diſpoſitio ſane fere ſemper a mutata corporis conſtitutione provenit; et tunc magis ab aëre, quam a cibo, et potu humanum corpus alterationes tolerare debet; auctore Hippocrate, libro de flatibus.

§. LVIII.

Conſideranda etiam venit anni conſtitutio, vel, ſi adſit, epidemia: Indubie quidem magis in hac, quam in alia anni tempeſtate inæqualitates, ac intemperantiæ aëris obſervantur, a quibus humana corpora variis, multisque modis affici, ac mutari conſpicimus. Accidit præterea nebularum, pluviarumque frequens copia, quæ nullo ſervato ordine, inverſisque temporibus promiſcue decidunt, reciduntque. Ventorum præcipue ratio, atque ordo, nec non genera ſunt probe obſervanda. Auſtrinus ſiquidem aër SVD dictus: aut SVD-OST Notapeliotes; vel Africus SVD-WEST, ſeu Noto-lybicus cum impetu efflant, ut ſingulis annis, et præcipue tempore Veris, vel Autumni, præcedente Hyeme temperata potius, vel pluvioſa, quam rigida in Auſtria occurrit (ad cujus ſalubritatem nihilominus neceſſarii videntur Favonius, WEST ſcilicet; Borro-lybicus, ſeu NORD-WEST; Borrapheliotes, ſeu NORD-OST, et huiusmodi, qui etiam aliis Germaniæ regionibus, præſertim Borealibus, ad hoc ut aër a ſordibus, et impuritatibus conceptis repurgetur, valde favent) cum magno animantium corporum detrimento. Quare non multum a vero aberraſſe videntur tum antiqui Philoſophi, cum etiam Medici, dum ultimum nempe corruptionis gradum in calido, et humido reponendum eſſe ſcripſerunt. Vbi itaque talis anni, tempeſtatumque conſtitutio contigerit, quid boni, aut ſalutaris humanæ machinæ evenire poſſit non video, verum potius non pauca damna eventura ob inordinatas, frequentes-

que

que humorum noſtrorum rarefactiones, condenſationesque, a quibus adeo corporis liquida affecta, inverſa, ac immutata evadant, et liberum fluxum, refluxumque (ut natura exigit) haud ſuſcipere valent; unde ſeparationes, ac tempeſtivæ depoſitiones, vel corporum perſpirationes præpeditæ, putredinem, et corruptionem facile in humoribus inducere poſſunt. Liceat mihi hæc verba (ut et alia non pauca) putredinis, et corruptionis ab antiquis mutuari; efficit quidem vocabulorum inopia, ut iisdem quoque appellationibus ad liquida valde a naturali ſtatu immutata, et inverſa deſignanda utar. Igitur variolæ, quæ in hac anni tempeſtate erumpunt, ut plurimum cohærentes, confluentes, et anomalæ eſſe ſolent, ob præcedentem pravam fluidorum diſpoſitionem. Morbi ſane plurimi in liquoribus conſiſtunt, id eſt in eorumdem mutata qualitate, et exinde proportionali velocitate motus, quo facile ſecretiones invertuntur, quæ a geometrico calculo ſupputari minime poſſunt. Qualis autem ſit cujuſque anni conſtitutio clarius experientia denotabit; et conſulere etiam poſſumus Sydenhamium de variolis anomalis annorum 1670. 71. 72., ac etiam 74. 76.

§. LIX.

Licet vero quandoque anni tempeſtas optima videatur, quum mitem cœli temperiem, atque aërem tranquillum experimur, nihilominus fieri etiam poteſt, ut maligna variolarum epidemia hoc eodem tempore emergat, ob aliquas ſubtiliſſimas pravas, malignasque

ſubſtantias, quas mente tantum concipere poſſumus, aëri permixtas, quæ quamvis ipſum aërem minime perturbent, aptæ tamen ſunt ad humani corporis fluida commovenda, corrumpenda, et ad putredinem diſponenda; ideoque variolæ malignæ, vel anomalæ, ſive, ut vocant, irregulares neceſſario graſſari debent. His etiam quorumdam pravorum exanthematum, ut erant illæ maculæ rubræ a Sydenhamio deſcriptæ, aliæ eruptiones ſæpenumero ſociantur, a quibus aperte character præſentis epidemiæ deſignatur, quæ ſine ullo variolantium diſcrimine ſanitatem diripiens peſſime ipſos jugulabit. Tantas enim tunc temporis viſcerum, aſſidentiumque partium impuritates deprehendimus, et univerſum corpus humoribus vitioſis adeo ſuffuſum, ut nulla virium conſiſtentia, nulla conſtitutionis præſtantia, qua antea fruebatur, a putrida, corruptaque, qua obruitur, materia minime potens (cæcutiente Medico) ſe extricare, in præceps ruat, tandemque ad interitum pertrahatur.

§. LX.

Variolæ ad inſtar criſeos ſic prorumpunt: Primo liquor atrabiliarius cum ſanguine mixtus, ipſum inquinando, placidum, ordinatumque motum obvertit, cor irritat, febremque producit; poſtea vero quodammodo ſubjugatus, ac permutatus ſanguinis gyro, et mediis illis agentibus ſubſtantiis in maſſa ſanguinis exiſtentibus, quæ activis viribus pollent, ad cutem demandatur ope expulſionis, quam natura per cutaneas glandu-

glandulas molitur, ut ſapienter Sydenhamius ſcripſit; licet ipſe non atrabiliario liquori variolarum cauſſam adſcripſerit, ſed aliam potius, inflammationem ſcilicet, ſuppoſuerit.

§. LXI.

Vbi major, vel minor irritamenti quantitas, ſeu vis in corde aderit, major, vel minor ſanguinis perturbatio, major, vel minor febris; et ſicuti in majori perturbatione adhuc dari poteſt major, et major, quæ incrementa, haud partes, ſed potius modi, ſive menſuræ febris dicere poſſumus; ita in minori perturbatione dari poteſt minor, vel minor, ut in benignis variolis evenire ſolet; quæ ſponte absque Medici auxilio erumpunt, augentur, maturantur, et exſiccantur.

§. LXII.

Varioloſi quandoque emerſionis tempore in cohærentibus, confluentibus, et anomalis, dum omnia prava ſymptomata fervent, hæmorrhagia narium, vel alvi profluvio afficiuntur: Hujusmodi evacuationes non ſemper mali hominis ſunt, dummodo modum ſervent, et eruptio bene procedat, neque aliæ circumſtent cauſſæ, a quibus æger lædatur; attamen ſi modum exceſſerint, variolarum eruptio vel retardabitur, vel evaneſcet; quia per id temporis ipſarum expulſio a copioſa diarrhœa, vel narium hæmorrhagia deturbatur, et invertitur; quo in caſu ſuſpicio, atque timor ſemper erit de infelici exitu, ſi febris perſeveraverit. Attamen

ſi æger propriis, aptisque remediis fuerit adjutus, febris vero vel miteſcat, vel ceſſet, neque aliæ pravæ, vel ſuſpectæ circumſtantiæ adſint, convaleſcet, ſanusque fiet; redibunt non multo poſtea longiori, vel breviori temporis ſpatio, juxta intrinſecam humorum diſpoſitionem.

§. LXIII.

Si tempore eruptionis variolarum, vel poſt peractam eruptionem, vel adhuc tardius æger in aliqua exteriore corporis parte, ſive membro aliquo dolorem ſenſerit, et pars dolore affecta virideſcentem, vel obſcurum, vel ſubnigrum colorem præferat, peſſimum, et ineluctabile ſignum, imminentemque e vita diſceſſum indicat; quia pars illa dolens cito in inſanabilem gangrænam tranſit: Tunc ægroti vires valde imbecillas fieri videbimus (ſicut obſervatum fuit), illumque brevi horarum ſpatio vitale lumen relinquere.

§. LXIV.

Si variolarum puſtulæ mole valde exiguæ ſint, et tactu verrucoſæ, et duræ, etiam anomalæ dicuntur, quæ lethales eſſe ſolent; porro nunquam matureſcunt; natura ſuum munus in hoc caſu minime adimplet, vel ob viarum defectum, vel ob liquidorum mutatam rationem. Ita ex propriis obſervationibus ſcripſerunt Marcellus Donatus (*l*), Johannes Gaddeſten Roſa Anglica (*m*), Rhazes (*n*) et alii. Si vero variolæ iſtæ non tantum duriuſculæ ſint, verum etiam colore violaceo,

(*l*) De variol. p. 111. (*m*) 2. 4. (*n*) Contin. 30. De peſt. Cap. 15.

laceo, vel viridi, vel rubeo, ſive purpureo, vel nigro inſignitæ, peſſimæ ſunt, ac ſupremum ægrotantis diem denotant, ut Sydenhamius in anomalis anni 1674, et 1675 ſcripſit de confluentibus nigro colore præditis, et quæ ad maturitatem pervenientes ægrum interficiebant.

§ LXV.

Circumſtantiæ variæ eſſe poſſunt. Prima, anni, ſeu temporis conſtitutio mala, ubi variolæ cohærentes, confluentes, vel anomalæ in conſpectum prodire ſolent, ut in §. LVII, et LVIII diximus, et exactis obſervationibus Sydenhamius in conſtitutionibus annorum 1674, et 75 ſcripſit. Secunda circumſtantia deſumitur a ſymptomatibus variolis ſociatis, ut ſunt exanthematum variæ ſpecies, vel puncticularis morbus, maculæ rubræ, menſtruationes immodicæ, diarrhœa, dyſenteria, mictus cruentus, ſanguinis vomitus, enormes ſanguinis e naribus hæmorrhagiæ, partus, abortus, convulſiones, et ſexcenta alia, quæ aliquando variolas comitantur. Tertia circumſtantia eſt opportunitas eruptionis, habita ratione temporis, ſive Hyemalis, ſive Veris, Æſtivi, vel Autumnalis.

§. LXVI.

Diſpoſitiones quoque corporis cenſentur malæ, vel bonæ. Malæ dicuntur, ubi liquida a naturali ſtatu immutantur, naturalemque fluxum, refluxumque, ut par eſt minime ſervare poſſunt; vel minus, lento, et inerti, aut citato motu præter naturæ legem fluunt, reflu-

refluuntque tum per vaſa corporis interiora, quæ in viſceribus ſita ſunt, cum per exteriora, cutis videlicet; vel alia quacumque de cauſſa, ut §. LVI, et alibi recenſuimus. Quando vero naturali ordine, hoc eſt ſecundum naturæ leges absque ulla ſocia impuritate fluunt, diſpoſitio cenſetur bona; et tunc variolæ diſtinctæ erunt, atque perfecte elevatæ, ſeu faſtigiatæ; ipſarumque eruptio, et expulſio placide, ſedateque quarto die occurret; puſtulæ etiam deinceps perfectam maturationem acquirent; materia puſtularum alba, vel parum ſubflava evadet; reſpiratio, et pulſus tranquilli, naturalesque erunt, corporis ſenſus liberi; nullum in diæta faſtidium, ac averſatio: placidus ſomnus; alvus denique naturaliter fere ſingulis diebus deſcendet. Et licet puſtulæ non in minori, ſed in aucto numero, et adveniente maturatione parva, et moderata pulſuum alteratione febricitaverit, hoc tamen tempore in viribus æger nullam jacturam, vel damnum patietur; nec cordis oppreſſionem, neque immoderatum caloris ſenſum percipiet. Omnia iſta ſigna denotant fluida ante hanc affectionem non multum turbata, et impura fuiſſe; adeoque naturales circuitus leges, naturalesque ſeparationes ſervaſſe: His de cauſſis hasce variolas extare diſcretas, ac benignas Medicus quiscumque ſibi perſuadebit.

§. LXVII.

Diſpoſitio cenſetur mala ratione viarum, et præcipue illarum, quæ in cute reperiuntur, quando ſcilicet viæ nimis laxæ ſunt, vel anguſtiores, vel obſtructæ, quam

quod

quod natura ordinatam, atque idoneam expulſionem per eas facere queat; atque adeo inertia, lentitudine, et inæqualitate procedit, ut maculæ eruptæ non ſatis prompte eleventur; quare prudens Medicus quantitatem auxilii invenire ſataget; ubi autem viæ naturaliter ſe habeant, diſpoſitio cenſetur bona, quia natura met in variolarum eruptione ad corporis peripheriam ordinatis, ſtatisque diebus, ut opus eſt, morbificam materiam deponit.

§. LXVIII.

Diſpoſitio cenſetur mala, quando liquida apta non ſunt ad ſuum munus peragendum, hoc eſt quando ab ipſis detractum eſt quod detrahi non oportebat antequam ad cutem pergant; vel additum, quod addi non oportebat; et iſtud adverſa componendi ratio nuncupari ſolet, ac damnum, et detrimentum affert. Si vero additiones, et detractiones neceſſariæ factæ fuerint antequam ad cutem pergant, diſpoſitio cenſetur bona; apta quidem tunc liquida evadent ad benignas, ſive diſcretas variolas producendas.

§. LXIX.

Si vero variolarum puſtulæ in ſecunda febris die erumpere incipient (quod raro accidit), ex hac intempeſtiva, et præpropera eruptione arguere licebit hoc potius a majori humorum motu, et quantitate, nec non a celerrima ſecretoriorum vaſorum oſcillatione, quam ab alia cauſſa pendere, atque adeo variolæ confluent, et exitum dubium, atque incertum, ut in §. LI habebunt.

§. LXX.

Si tertia febris die eruptio inceperit, et copioſa apparuerit, tum ob eruptionis tempus, cum etiam ob ipſius copiam ſuſpecta erit, confluentesque ferme producet, licet temperatior aliquando motus in maſſa ſanguinis ineſſe videatur, a quo bonum omen portendere, et præſumere ſolemus. Quando vero hoc in diebus criticis evenit, hoc eſt quarta, vel ſeptima febris die, quum variolæ iſtæ recte ad regulam procedant, tunc valde moderatum liquidorum motum, et præcipue ſanguinis eſſe oportet, ut in §. LVI; in hac quippe die, quæ vere critica eſt, naturæ ordo ſervatur, et variolarum materia magis idonea ad criſim absque vi, tumultu, et motus inæqualitate peragendam cenſetur, ob ſervatam fluidorum ſeparandorum proportionem cum ſanguine, et vaſis excretoriis.

§. LXXI.

Quoties vero variolarum eruptioni convulſiones præcedunt, toties ſubinde variolas prompte, et feliciter erupiſſe, atque nihil attuliſſe periculi repetitis experimentis ipſe quidem obſervavi: Non ſemper enim humoris varioloſi malignitas in cerebro, et nervoſo genere incumbens funeſtam prognoſim exhibebit; ſuperveniente enim eruptione cerebrum, et nervoſum genus ab hujusmodi materiæ labefactatione liberabitur. Quod ſi eruptionem ſubſequantur de felici eventu non immerito dubitandum: Convulſiones quippe ſubſequentes, vel variolarum materiam in nervoſas partes irru-

irrupiſſe demonſtrant, vel ſaltem non ſatis ad cutem expulſam, ideoque vitæ periculum imminere probabiliter oſtendunt, niſi a paulo validioribus expulſivis, atque aliis propriis, idoneisque remediis æger juvetur; nam pluries in hoc caſu pulſus debilitas, atque puſtularum elevatio ſolito lentior, ac languidior, vel magis retardata obſervatur, quæ ſymptomata naturæ oppreſſæ indicia ſunt; ac proinde non ſolum cerebrum, ac nervoſum genus contaminatum, verum etiam totum corpus a materia varioloſa infarctum eſſe denotant: Et hac de cauſſa quæ ſubſequuntur convulſiones timorem incutiunt; licet raro, attamen ſemel, atque iterum in praxi obſervatæ.

§. LXXII.

Si liquoris atrabiliarii pars, vel partes ſanguini commiſcentur, febriles alterationes, ſanguinisque perturbationes, neceſſitate cauſſæ majores, vel minores palam ſe prodent, ut etiam in §. XLVIII adnotavimus: Sicque major, vel minor pulſuum perturbatio, majorem, vel minorem mixtionem, ſeu confuſionem ceterarum corporis impuritatum oſtendit.

§. LXXIII.

Sunt qui credunt infantes benignas acquirere poſſe variolas, ſi ab alio benignis laborante variolis, vel per ipſarum inſertionem contagionem trahant. Hanc opinionem plurimi audacter aſſeverant; ſed animadvertere deberent, quod ex poſitione cauſſæ effectus neceſſario ſequi debet: Cauſſa autem variolarum efficiens

ciens (quam etiam ſcholarum more materialem dicere poſſumus) ab humore atrabiliario, ut ſatis, ſuperque jam demonſtravimus, immediate dependet, qui vel a contagio, vel a motu corporis, vel ab imaginatione, terrore, vel ab alia quacumque cauſſa (intellige etiam inſertionem) motus, ac ſanguini communicatus variolas gignit, et juxta ipſius indolem, quantitatem, et circumſtantias ſocias, plus, vel minus benignas, aut malignas producit: Inſertio vero, vel contagium, quod inficiendus ab infecto recipit, eſt tantum externa, vel occaſionalis cauſſa excitans. Quomodo igitur bonum, fauſtumque eventum, variolas ſcilicet omnino benignas ab inſertione fore producendas confidere licebit, dum cauſſa efficiens in inficiendo multis, variiſque pravis circumſtantiis ſociata potens eſt nos in tali ſpe conſtitutos eludere. Conſimilia ſapienter, prudenterque admonet Clariſſimus, et Illuſtriſſimus Dominus Comes Franciſcus Roncalli Parolino in ſuo egregio opere Europæ medicina, fol. 188, et etiam in fol. 439. Si vero dicant hoc pluries eveniſſe, minime refragabor, dummodo inficiendus bona ſit conſtitutione præditus: At ſi mala, licet contagium a benignis variolis proveniat, inficiendus nullatenus, ex neceſſitate cauſſæ, benignas, ſed malignas habebit; quod demonſtrare volui.

§. LXXIV.

Sæpe in mulieribus menſtruæ adveniunt purgationes, præcipue in primis variolarum febris diebus,

quando

quando ſanguis nimis perturbatus effervescit; menſtruatio tunc aliquot dies durare ſolet, ad maturationem ſcilicet puſtularum uſque; quæ nihil elevationi, neque puſtularum maturationi officit, dummodo variolæ bene curentur; et menſtruatio ſecundum leges peragatur, neque in uteri hæmorrhagiam evadat; quo in caſu variolarum puſtulæ non ſolum tunc nullam acquirerent elevationem, verum etiam (quod pejus eſt) elevationis loco vel evaneſcerent, vel aliquam pravam affectionem ſumerent. Etenim varioloſa materia ad puſtulas transmiſſa elevationis tempore adhuc ſubtilis eſt, fluida, atque ſeroſa, ideoque facile evaneſcere poterit, cum craſſeſcere non inceperit, quia natura duabus contrariis ſeparationibus ſimul, et ſemel vel non incumbit, vel raro, ac prave.

§. LXXV.

Ceterum ſi mulier prægnans fuerit, et a variolarum febre corripiatur, facile abortum patietur, ut pluries experientia docuit; vel pariet, ſi prægnationis dies adimpleti fuerint; ſed alterutrum innoxium erit, dummodo abortus, ſive partus naturalem non prætereant ordinem; et uteri hæmorrhagia, quæ fere ſemper comitari ſolet, et lochiorum fluxus placide, ordinate, ac naturaliter procedant absque defectu, vel exceſſu. Rebus ita ſe habentibus, neque eruptio, neque puſtularum elevatio, neque ipſarum maturatio inverti, vel impediri poterit, ſi Medicus adhibeatur induſtrius. Vidi plures in tali rerum ſtatu conſtitutas, et feliciter res expedita

pedita fuit. Attamen variolarum puſtulæ non ea, qua decet magnitudine, nec faſtigiatæ creſcere ſolent, ſed paulo minus; licet in numero aliquando plurimæ ſint; neque ipſarum exſiccatio tam ordinata erit, hoc eſt, non incipiet poſt nonam eruptionis diem, ſicut in aliis accidit; paulo enim citius exſiccantur, et in cruſtam abeunt.

Elevationis Theoria.

§. LXXVI.

Nunc ad ſecundum tempus, ſive ſtadium, variolarum ſcilicet elevationem deſcendendo, eorum omnium, quæ in ipſa eveniunt, et in praxi obſervari merentur, nihil omittam. Primo igitur, variolæ omnes ſint benignæ, ſint malignæ, circumferentiam rubram habere debent; natura enim poſt primum eruptionis diem continuo ab interioribus, ad exteriores partes, ad cutem ſcilicet varioloſam materiam trajicit, atque transmittit; hac de cauſſa variolæ elevantur, et ruborem acquirunt, oſtenduntque marginem; varioloſa enim materia inflammatoria eſt. Quando puſtulæ erumpunt totæ rubræ ſunt; attamen in elevationis, et maturationis tempore in medio albeſcunt, vel parum flaveſcunt, rubra permanente circumferentia, ſive margine.

§. LXXVII.

Quando major, vel minor copia liquidorum eruptionis tempore a glandulis cutaneis ſeparabitur ad puſtulas efformandas, tunc major, vel minor puſtularum magni-

magnitudo, major, vel minor variolarum numerus, ut in confluentibus, in quibus ſemper obſervantur puſtulæ manuum, et pedum auctæ, et majores quam in aliis corporis partibus.

§. LXXVIII.

Si liquidorum ad variolas producendas craſis ſeroſior, vel craſſior fuerit, vel (pro ægrotantium conſtitutione) aliqui diverſi humores abundaverint, ut in cachexia, vel cacochymia, variolarum differens erit aſpectus. In infantili ætate, quæ a nativitate proxima, ex naturæ neceſſitate copioſa humorum abundantia circumfluit, ejusque ubertate penitus perfuſi videntur infantuli; gaudet quidem illa ætas, et jucunde fruitur humidi commercio; ideoque variolarum puſtulæ in hac ætate majores apparent, quæ plenæ, ac faſtigiatæ eſſe ſolent. Hoc etiam in pueritia, et adoleſcentia evenit; in his lymphatica utplurimum conſtitutio prævalet, ab antiquis pituitoſa nuncupata; quæ conſtitutiones cum naturales ſint, et nullo vitio conſociatæ, variolarum eruptionem neceſſario benignam reddunt; ubi vero impuritates adfuerint, tunc in aliquam malignarum ſpeciem deflectent. In juventute etenim, et virilitate bilis ſæpenumero circumfluere ſolet, quæ, ætate progrediente raro comparet; magis enim ignavis, viſcidis, mucoſis, melancholicisque humoribus ſæpius ſenes refertos eſſe conſpicimus, qua ætate etiam acrimonia ſcatent, ut, præter alia, ſenum pruritus oſtendit; perpetuo nempe fluore ſubtiliſſimæ, fluidiſſimæ, ac bonæ indolis ſubſtan-

ſtantiæ evaneſcunt; craſſæ autem, ignavæ, et languidæ ocio, et torpore ſuperſunt: Qua de cauſſa ſi in ipſis variolæ oriantur, naturam, indolemque humorum ſequuntur. Variolæ ergo maligniores, vel benigniores obſervabuntur, juxta corporis humani diſpoſitionem, humorum, qui conſociantur, conſtitutionem, et qualitatem, atque etiam ob aliarum circumſtantiarum defectum, vel exceſſum.

§. LXXIX.

Quandoque ſecretionis motus huic liquido magis, quam illi impertietur; et tunc variolæ non ejusdem erunt formæ; atque ideo puſtulæ nunc flavi, nunc fuſci, vel violacei, aut alterius coloris apparebunt: Nonnunquam materia in puſtulis contenta ſeroſa eſt; aliquando craſſior; et modo puſtulæ ipſæ fere exſuccæ ſunt, et pellicula tantum elevata obductæ, modicam intus ſeroſitatem continent; modo materiam exſiccatam includunt, et ad tactum duram, verrucis perquam ſimilem (ut in §. LXIV diximus); tunc vero vulgus diverſa nomina excogitat, atque imponit, alias appellando extreme malignas; corroſivas alias, et ad gangrænæ naturam accedentes; alias aqueas, ſive lymphaticas; alias exſuccas, vel duras, aut lapideas; et alias alio nomine, præcipue hic in Germania, ut videre eſt apud hujus regionis ſcriptores de variolarum ſpeciebus ſermonem facientes.

§. LXXX.

In variolis malignis ſi cutis denſior extiterit, quam naturalis ſtatus exigat, vel ſi diſpoſitio, ſeu ægrotantis conſti-

conſtitutio ſeroſa fuerit, vel medicamenta eruptionis tempore non ſatis expulſiva, aut idonea exhibita ſint, quæ naturæ motui critico adjumentum præbeant, vel ob aliam conſimilem cauſſam, non ſolum poſt inceptam eruptionem puſtulæ minime promptam elevationem obtinebunt, ſed et quidquid in ipſis deponetur tenue, ſubtile, et ſeroſum erit. Ex fluidis enim in tali conſtitutione, viribus congruentibus, proportionatoque auxilio carentibus, ea ſolum, quæ ob fluiditatem, et tenuitatem ad motum magis ſunt expedita, non autem craſſa, puſtulas ſubeunt, atque replent. Et hac de cauſſa, variolæ lymphaticæ, et ſeroſæ in conſpectum venient, quæ neceſſario ante conſtitutum tempus exſiccari debebunt, permanente in maſſa ſanguinis, et viſceribus craſſa materia, expulſionis tempore artis auxilio minime excuſſa. Hinc damnum maximum ægrotanti, et periculum minitatur, niſi Medicus ſua prudentia opportunis adſtet auxiliis inferius dicendis; vel natura met (quod raro evenit) ope diarrhœæ, dyſenteriæ, abſceſſus, vel alicujus alterius expulſionis, craſſi, maligni, ac putridi humoris quantitatem extra corpus eliminare tentet.

§. LXXXI.

Sydenhamius variolas has cum pure aqueo, ſive ſero limpido non ſolum anomalas vocavit, ſed etiam dixit in decima quarta die, vel decima ſeptima lethales eſſe. Vide ipſum auctorem de variolis anomalis anni 1670, et 74.

§. LXXXII.

Quando vero variolarum materia expulſionis initio valde craſſa, et viſcoſa erit, ignava ſcilicet, et lenta, et parum, vel nihil eruptionis tempore ab arte medica exſtimulata, tunc puſtulæ non ſatis infarctæ videbuntur, ſed depreſſæ; non habuit porro expellenda materia, ob ſuam craſſitudinem ſatis virium, impulſus, et velocitatis, ſicuti habent liquores, qui a ſanguine ſeparari, et abſcedere, aliasque ab illo vias ſubire debent, ut in vaſa transfluant ſecernentia; craſſitudo etenim, ex Bernoulli ſententia, juxta ipſius conſiſtentiam conſiderari debet pro maximo impedimento in ſeparationis negotio. Hoc etiam quandoque evenit ob viarum, et canalium proportionem mutatam; et ideo ſtatim exſiccatur harum puſtularum humor primo appulſus, quod calori febris ab aliquibus ſcriptoribus tribuitur; et a principio eruptionis, uſque ad finem maturationis puſtulæ ſemper duræ ad tactum deprehenduntur. Hæc variolarum ſpecies valde ſuſpecta eſt, cum pluries poſt eruptionem febris magis adaugeatur, quam diminuatur, ob materiæ non expulſæ quantitatem. Conſiderari debet tunc temporis ſanguis velut liquor mixtus fluidis validioribus, et debilioribus, quorum vires centrifugæ ſunt inæquales, conatum nempe excuſſorium (ut Leibnitii verbis utar) proportionatum, et æquale minime habentes. Porro ſæpius accidit, ut exſiccatis primis puſtulis jam eruptis, in ſeptima die aliæ iterum copioſæ erumpant, dummodo vel natura propriis viribus ſibi opituletur, vel

vel Medicus prudens moderata ægrotanti expellentia, quæ calida (ut dicere ſolemus) eſſe haud oportet, ſuppeditet. Sæpe etiam præter has, alia prava exanthemata copioſe apparebunt, ut petechiæ, vel quid ſimile; ſive abſceſſus aut in partibus internis, aut externis, ubi materiæ acceſſio fiet, et coagmentatio, quod Sydenhamius, atque alii ſcriptores obſervarunt. Semper tamen timendum eſt, ne materia varioloſa, quæ nec a natura, nec etiam quandoque ab arte in principio morbi (ut decebat) ſatis expulſa fuit, ad partem, vel partes aliquas ad vitam neceſſarias deponatur, ut in capite, pulmonibus, vel aliis adjacentibus partibus, et ægrotum e medio tollat. Facta namque hujuſcemodi metaſtaſi, da conſilium? præſta juvamen?

§. LXXXIII.

Adnotandum quoque eſt, quod dum variolæ confluentes erunt, ſalivatio in paulo adultioribus poſt ſecundam, aut tertiam eruptionis diem incipiet, quæ continuabit uſque ad undecimam, vel decimam quartam, ſi res bene procedat; immo aliquando primo facies intumeſcet, deinde tenuis ſaliva apparebit, quæ in dies magis craſſa, et viſcoſa evadet, donec penitus deficiat, ac tumor faciei etiam decreſcet; manus vero, et pedes, qui paulo ante tumidiores viſi ſunt, adhuc magis tumeſcent, citius vero intra perpaucos dies ſponte tumor ipſorum abibit; et hoc quandoque media urinarum copia, quæ interdum craſſitudine, et multo ſedimento abundant. In pueris vero aliter ſe

res habebit; natura quidem ſalivationis loco diarrhœam molitur; et licet facies, manus, ac pedes poſt ſecundum, vel tertium eruptionis diem tumeſcere incipient, ſuperveniente tamen diarrhœa exſiccabuntur; ideoque ſalutaris dicitur; quam Medicus proportionata methodo temperare debebit, alias vel effræna, vel ſanguinolenta evadet, a qua plurimi interficiuntur.

§. LXXXIV.

Poſt primam variolarum eruptionem nova, ſive ſecunda eruptio advenit, et hoc in ſeptima die a febris invaſione, vel quarta die ab eruptione; quæ recentes variolæ in tali die critico non ſolum in benignis, ſed etiam in cohærentibus, confluentibus, anomalis emergentes ſimul cum primis matureſcunt, et exſiccantur.

§. LXXXV.

Prima variolarum eruptione peracta, aliam inſuper, novamque Georgius, qui primus de ipſis ſcripſit, obſervavit, et parvas eſſe dixit, duplicesque vocavit, ut videre eſt apud Rhazem (*o*). Viderunt etiam Mayerna (*p*), Gaſpar Kolichen (*q*), et Gometius (*r*). Hanc novam variolarum eruptionem ego ſemper vidi, et unusquisque practicus obſervavit. In hac vero corporis parte variolas, in illa morbillos extitiſſe meminit Etmullerus (*s*), Pechlinus (*t*), Diemembroek (*u*).

§. LXXXVI.

(*o*) Contin. 30. 419. Col. 3.
(*p*) De variol.
(*q*) Obſerv. de variol.
(*r*) Gomet. 905.
(*s*) Etmull. 248. mihi.
(*t*) Pechlin. obſerv.
(*u*) Hiſtor. 19.

§. LXXXVI.

Quando variolis intermixti ſint morbilli, cum ab una, eademque cauſſa ambo iſti morbi producantur, atque eodem modo curentur, nullum ſuſpicioni locum dare debent, ſicuti pluries uſu, et experientia obſervavi. Si vero alia exanthemata mixta appareant, tunc morbus plus, vel minus malignus habebitur, pro exanthematum diverſitate. Hæc autem exanthemata utplurimum epidemiæ tempore apparere ſolent.

§. LXXXVII.

Eruptione incepta, maculas in ægrotantis facie apparentes conſiderare debes, utrum numeroſæ ſint, nec ne; nam licet poſtea variolæ minime confluant, auctus macularum numerus ſatis eſt ad ipſarum malignitatem denotandam; quamquam rariores ſint per alias corporis partes. Benignæ enim paucæ, et diſtinctæ in facie, ac etiam per totum corpus apparere ſolent. Videas igitur ex dictis quali, quantaque induſtria, et arte opus ſit ad variolarum materiam ſubigendam, et expellendam, quando per ſe natura in exordio non fecerit ſatis. Qua de re quum in una hujus materiæ expulſione tota fere ſumma curationis conſiſtat, atque felicitas, maxima ideo ſagacitate, judicio, arte, et prudentia, cum multiplici obſervationum uſu conjuncta, Medicum ornatum, inſtructumque eſſe oportebit, ut opportuno tempore quantitatem auxilii præſtandi cognoſcat, modum, menſuramque

que ſervet, atque quid, et qua ratione ſit efficiendum, conſilium in arena ſumere poſſit. Et in hac clara, diſtinctaque cognitione omnis curationis malignarum variolarum ſpes nititur, pendet, atque conſiſtit.

§. LXXXVIII.

Hæc ſunt fere omnia, quæ tum in eruptionis, tum in elevationis tempore (ut longo uſu, et experientia accepi) occurrere ſolent. Supereſt ut de tertio, et penultimo tempore, ſive ſtadio ſermonem faciamus, in quo puſtulæ matureſcunt, et fluidum, ſive materia in ipſis contenta in veram ſaniem, ſive pus permutatur. Tempus ceteroqui periculoſiſſimum, ac fatale, in quo non pauci hallucinantur Medici, cum maximo, et ultimo ægrotantium damno. Quod ſi nihilominus ſuperetur, remanet adhuc quartum, et ultimum tempus ſive ſtadium, exſiccationis ſcilicet, æque periculoſum; curationem tamen admiſſurum, ſi in curandis ægrotis methodum infra dicendam quis deinceps adhibuerit, atque ſervaverit. Quandoquidem dubitare non poſſum quin apud cordatos viros, atque Medicos ſcientia, probitate, et judicio præditos, ea, quæ longo uſu, et accurata rerum exercitatione acquiſita, et ægrotantium emolumento comprobata accepi; quæque ſumma fide, ac diligentia ingenue ipſe narrabo pondus aliquod, atque locum ſint habitura. Quamquam vero incertum mihi ſit an cuique Medico, cui plane alia de curandis variolis ſtat ſententia, me ipſum ſim probaturus, illud tamen ſcio alicui ſaltem me

eſſe profuturum, ſi multos hac opella admonuero: Etenim fieri non poteſt, quin aliqui poſt multa fruſtra tentata, multaque funera hanc methodum aliquando ſint amplexuri.

Maturationis Theoria.

§. LXXXIX.

Maturationis igitur tempore periculis, ſalebriſque pleno, id eſt poſt quartam eruptionis diem, nova, ſeu ſecundaria febris ab eadem cauſſa provenit; dum enim pus conficitur dolores, et febres Hippocrates advenire ſcripſit. Omnis quidem affectio nova, ac conſtitutio mutatione quadam, motuque facto induci, gignique ſolet. Vt recto igitur ordine, ac methodo hoc maturationis tempus inveſtigare valeamus, notiſſima aliqua, et indubitata principia ante omnia præmittere debemus; et ab evidentioribus initia deſumere, ex quibus ſua confectaria Medicus eliciat, quum ex una re cognita facile deduci poſſunt aliæ, quæ ab eadem cognitione profluunt. Iſta igitur ſecundaria febris, quæ putrida, ac inflammatoria ab omnibus cordatis ſcriptoribus cenſetur, longe plurima præ ſe fert conſideranda probe, ac perpendenda: In variolis enim benignis, ubi pauca maligni humoris quantitas reperitur, hoc tempore aut nulla febris adeſt, aut valde mitis, inſenſilis, praviſque disjuncta ſymptomatibus. In cohærentibus autem, vel confluentibus, vel anomalis

malis maturationis tempore febris ſatis magna, ſive aucta ſæpe ſæpius ingraveſcit, et fere ſemper pravis ſociata ſymptomatibus; ſignum evidens cum in viſcera, tum etiam in maſſam ſanguinis partem aliquam varioloſæ, ac putridæ materiæ irrepſiſſe, inibique conſtanter deliteſcere. En igitur certum (ut Mathematici vocant) Datum, quo Theorema hoc ſolvi facile poterit; nam febris, et ſocia ſymptomata ab hac cauſſa originem ſuam ducunt, atque foventur. Hæc ergo febris, quæ ſæpe, teſte experientia, lethalis eſt a naturæ viribus tunc temporis ab humorum ſarcina gravatæ, et oppreſſæ ſuperari utplurimum haud poteſt. Pondera enim eo modo gravitant, ut quantitas materiæ in ipſis exiſtens; et ſicuti ſemper in vectore, vt curſum ſuum facilem, incolumemque peragere valeat, plus virium requiritur, quam in onere, ſic ubi plus virium erit in onere, neceſſe eſt ut onera ferentem opprimant. Præſentiſſimum ergo ab arte auxilium, congruentesque vires talis naturæ conſtitutio manifeſte expoſcit, ne moram nectendo magis, magisque humorum quantitas exuperet, putredo augeatur, corpus denique ægrotantis corrumpatur. Exinde vero patet quam diligentes, quam ſolliciti eſſe potiſſimum debeant medentes de ſeptima ab eruptione die, quæ pro undecima a febris initio numeratur, qua ingraveſcens malum ad extremum uſque gradum pervenire conſtat. Atque hic nunquam ſatis mirari poſſum quorundam ſocordiam neſcio, an imperitiam, levitatemque, qui parum, vel nihil in hiſce diebus ad pravum naturæ ſtatum,

morbi

morbi magnitudinem, et conſtitutionem inveſtigandam animum convertentes, impavidi ſibi ipſis, ægroto, ceterisque omnibus blandiuntur, tuta omnia credunt, ac de felici valetudinis eventu optima quæque pollicentur. Vbi vero ægrotum inopinato e vita diſceſſiſſe intelligunt, attoniti obſtupeſcunt, quumque in mortis cauſſam inquirere minime valeant, quo ſe vertant neſcientes, tum demum ad ethnicorum fatum confugiunt, et hoc prætexunt nomine culpam (*x*), ut olim Orpheum feciſſe apud Simplicium legimus, quo ægrotantium mortem, quos ipſe necaverat, obtenderet, tegeretque: Turpia, pro rei veritate, ſunt Medico multa funera. Erunt fortaſſe qui futura diſcrimina Medicos nequaquam poſſe cogitatione percipere dicent, ac proinde non quid fortuna, caſu, atque eventu factum ſit, ſed quid conſulto, atque ex præſcripto regulæ fieri conſueſcat, polliceri. Sed inania prorſus ea omnia eſſe, et ſine ulla ratione jactata, præcipue in caſu noſtro facile deprehenditur; quidquid enim tulit eventus, id ſecundum naturæ leges evenire debuit. Inquirendum nunc ergo eſt a qua cauſa iſta febris producatur? Primæ, quæ in eruptione accedit jam ſupra §. XV cauſſam aſſignavimus. Secundaria vero, quæ eſt febris maturationis tempore adveniens, a reliquiis materiæ putridæ, et inflammatoriæ in ſanguine, et viſceribus latitantis originem ſuam (juxta omnium cordatorum ſcriptorum ſententiam) deducit. Quo pacto igitur huic inſequenti febri occurrere, et qua methodo, ut ego quidem ſentio, mederi oporteat, nunc videamus.

(*x*) Virgil. Æneid.

§. XC.

Primo equidem perſuaſum habeo non modicas laudes Arabis eſſe tribuendas, qui multa ſane induſtria, atque accurata methodo hanc curationis partem feliciori eventu pertractarunt. Conſtare ſane hæc omnia poſſe cuique autumo, qui ad hiſtoriam variolarum perlegendam animum applicuerit, in qua non pauci, ac præſtantiſſimi viri deſcribenda inſudarunt; ac præcipue inter eos percelebris Io. Freind nuperus in Anglia ſcriptor, cui potius Arabis, quam Galenicis, ceteriſque adhærere placuit, ab antiquioribus ejus regionis medicinæ ſcriptoribus ſumens exemplum. Ex Arabum igitur lectione, ac ſtudio ſi nos animum comparatum (ut venerandus ille ſenex Hippocrates (*y*) ſcripſit) ad inveſtigationem habuerimus, facile perfectam variolarum curativam methodum aſſequemur; quantitatem quippe diſcriminis in quo ægrotus eſt conſtitutus, ſigna, et ſymptomata, quæ ægritudini copulantur clare demonſtrant: Quare antequam juvandi tempus abeat, ſuum obire munus, ordinata methodo, quiſque ſapiens, prudensque Medicus ſtudeat, ut ægrotantem ab imminente vitæ periculo vindicare poſſit.

§. XCI.

Periculum imminens ſalivatio imminuta, aut ablata indicat; periculum imminens inquietudines, anxietates, reſpiratio difficilis, et cordis oppreſſio, ſicut et increſcens febris, vel delirium, vel alia prava ſymptomata

(*y*) In libr. De Priſca medicina.

mata declarant; periculum imminens puſtularum margines, atque interſtitia palleſcentia, tumor capitis, faciei, manuum, pedumque collabens indigitant: Quamquam vero pluries puſtularum margines, atque interſtitia adhuc rubeſcant, ac etiam capitis, faciei, manuum, pedumque tumor adhuc perſeveret, moriuntur tamen: et hoc infortunium non ab alia imaginaria cauſſa, quæ vulgo allegari ſolet, ſed ab unica humorum turgentium quantitate, putrefactione, ac corruptione adveniſſe credendum eſt, ut experientia ſemper, conſtanterque demonſtravit. Sicut enim in machinis, ex aliena ponderis applicatione, longe alia fit momentorum ratio, quam quæ oporteat; ita et in hoc caſu, ex aucta putridorum humorum quantitate, in deterius ægrotum ruere neceſſe eſt. Quum igitur iſta ſecundaria febris adſit, ad omnia attente Medicus ſapiens, prudens, et induſtrius invigilare debet, ut omni culpa vacet. Maligni nempe morbi inſidias ſtruunt, et prima facie nihil a benignis differunt. Tu vero ne credas, ſed accurate quantitatem morbi, atque ſymptomata ſocia æqua lance perpende; nam „Noſcitur ex ſociis, qui non cognoſcitur ex ſe.„

§. XCII.

Diximus variolas circumferentiam, ſive marginem rubrum habentes optimas eſſe; denotat namque rubra illa circumferentia morbificæ materiæ mobilitatem, atque continuatam ipſius ad cutem expulſionem: Quando vero circumferentia, ſive margo palleſcere incipit, malum portendit; materia enim, quæ ad puſtulas af-

ferri debuerat, ob craſſitiem, inertiamque minime in ipſas importatur (tunc variolas retrocedere aniculæ, et indocti clamant, quaſi materia a peripheria ad centrum recedat), eo magis ſi puſtularum elevatio, quando margines jam palleſcunt, parum deprimatur: Sed evolat, ac continue detrahitur aliquid a puſtulis; quibus quum nihil impoſterum addatur, depreſſæ apparent. Falſum ergo eſt variolas retrorſum redigi, non enim id poteſt effici, dum materia craſſeſcens viam haud invenire valet. In principio etenim morbi, quando eruptio incipit, materia varioloſa aquea eſt, tenuis, ac ſubtilis, tuncque diametri excretoriorum vaſorum in cute exiſtentium proportionati, atque apti ſunt ad hujusmodi fluidi expulſionem. At ubi hæc materia in puſtulis detineatur, brevi temporis ſpatio craſſeſcit, majoremque perimetrum acquirit; ideoque per easdem met vias retroagi minime poteſt. Ratio igitur depreſſionis puſtularum eſt (ut ſupra explicui), quia tunc non fit varioloſæ materiæ intus jacentis ad cutem appulſus, qui continuari debebat, ut rubor marginum, et puſtularum elevatio adhuc permaneret; et plus virium eſt in onere, quam in vectore (ut dixi). Tunc mors in promptu aderit, niſi aliis ſupervenientibus circumſtantiis natura alia via peropportune ſe exoneret, et varioloſa materia repurgetur. Simile periculum (quod et ad variolas plane eſt referendum) ille maximus Medicorum Hippocrates cognovit; ſcripſit enim (z) „Tumores, maculæ pruriginoſæ, ac alia exanthemata „cito

(z) Prædictor. lib. 1.

„cito diſparentia, pernicioſa:„ Et idem (*a*) de conſtitutione temporis ſecunda in Taſo „Papulæ parvæ mox „recedentes, pueros mox ablactatos, octennes, vel de„cennes occidebant; qui vero ſtillicidio urinæ correpti, „tum rubra, vel purulenta excretione, hi omnes „ſanabantur.„ Cauſſa quidem morbi quamdiu parti alicui inhæret, incumbitque eumdem conſervat, et auget; ſublata vero, vel permutata nihil quicquam eorum efficit, quæ antea efficiebat.

§. XCIII.

Varioloſi quandoque cum tuſſi ſicca, quandoque cum tuſſi ſputatores ſunt, quod ſemper in cohærentibus, confluentibus, vel anomalis variolis ab eruptione, ad maturationem uſque evenit, et facies, quæ etiam primo intumuit ante maturationis tempore, adeo etiam tumeſcit, ut oculi claudantur. Caput etiam tumidum aſpicitur; manus demum ſæpe, et pedes circa octavum, vel nonum ægrotationis diem inflari incipiunt. Hoc in ſtatu copioſa, ac frequens ſalivatio, quæ eruptionis tempore incepit, quammaxime ægrotantibus conducet; indeque ſymptomata febri ſociata diminuentur, ac demum evaneſcent, et variolæ bene cedent. Tuſſis vero ſicca, absque ſputi expulſione malum portendit, quia denotat alterationem aliquam in faucibus, ſive exulcerationem in aſperæ arteriæ interiori tunica, quæ in gangrænam facile tranſire poteſt: Malum quoque nullus in tali variolarum tempore tumor in facie apparens.

(*a*) Epidemior. lib. 1.

§. XCIV.

Quum afficiuntur plurimi copioſo ſputo valde craſſo, vel cruento, livido, flavo, vel alia qualibet ratione malo maturationis tempore, tunc febris magna adeſt, et languores, inquietudines, ceteræque ingraveſcunt moleſtiæ; atque in hac conſtitutione ægroti quammaxime periclitentur neceſſe eſt; nam ubi tuſſis, et cum tuſſi cruentum ſputum exploditur, ſignum manifeſtum eſt morbificæ materiæ partem, quæ in mollem pulmonis ſubſtantiam conceſſit, inibi ſtagnando, ipſius inflammationem ſuſcitaſſe, atque illum adeo affeciſſe, ut vires, et reſpiratio pervertantur; uno verbo, variolis in pulmone jacentibus peripneumoniam jam factam eſſe. Ab iſta, ſi juxta methodum inferius dicendam, tuſſis, atque ſputum viſcoſum, craſſum, et cetera opportuno tempore ceſſaverint, liberi evadent; ubi vero poſt undecimam, vel decimam quartam ægritudinis diem perſeverent, facile ægroti vel mortem obibunt, vel morbus in phthiſim evadet, præcipue quando ſputum citrino colore flaveſcit, juxta Hippocratis ſententiam „Omnino pravum flavum. „

§. XCV.

Variolæ autem in pulmonibus jacentes non tantum tuſſim, et ſputum ſanguinolentum in aliquibus ægrotantibus producunt, verum quandoque etiam raucitatem, phthiſim, hydropem, et hujusmodi morbos, quia ſicut puſtulæ per corporis ſuperficiem furere cernuntur, ita per hæc, vel illa viſcera debacchantur. Quod multis, et repetitis obſer-

obſervationibus ſcriptores, qui de hoc morbo diſſeruerunt, experti ſunt. Inter hos Fernelius (*b*) in quibusdam cadaveribus diſſectis lienem, pulmones, jecur, omniaque interiora viſcera referta papulis manantibus invenit, ſicuti exteriorem cutem ſordidiſſimis puſtulis ſcatentem: Paræus (*c*) etiam malignitatem hujus morbi in hoc pulmones deſtruxiſſe, in illo hepar, in iſto inteſtina, in alio aſperæ arteriæ tunicam interiorem, atque alia hujusmodi retulit, et adnotavit. Ipſe quoque mediam pulmonis partem variolis exeſam, deſtructamque hiſce oculis vidi; ſicut etiam inteſtina omnia, et præcipue craſſa, plena variolarum puſtulis manantibus, in quibus jam gangræna aderat.

§. XCVI.

Pueri, licet facies, manus, et pedes in variolis cohærentibus, confluentibus, vel anomalis tumeſcant, quia ſalivationi minime ſubjacent, fere ſemper diarrhœam patiuntur, quoniam quum in glandulis faucium non ſeparetur quod ad ſalivationem excitandam, atque promovendam ſeparari oportuerat, in glandulas inteſtinales copioſius irruit. Hoc pacto natura a quantitate, et qualitate materiæ opprimentis exoneratur, fluidumque, quod tumentiam antea efficiebat, una cum aliis putridis humoribus in viſceribus latentibus evacuat. Si igitur diarrhœam hanc cum naturæ allevamento omnes Medici evenire ſciunt, ut egregii ſcriptores ſuis obſervationibus

(*b*) Fernel. lib. 2. De morb. peſtilent. Cap. 12.
(*c*) Paræus lib. 19. Cap. 1.

vationibus fatentur, cur a principio ad finem uſque morbi ſemper expulſiva propinant, nunquam vero diminuentia, et clyſteres? Variolæ enim ſi maturationis tempore debito ordine proceſſerunt, febris vero ſecundaria, et ſymptomata a cauſſa intrinſeca producuntur, quare ad auctorum obſervationes, et experimenta mentem non convertunt, etiam hoc tempore diarrhœam nihil damni attuliſſe aſſerentium, ut videre eſt in varioloſorum hiſtoriis Cl. Freind.

§. XCVII.

Puſtulæ in confluentibus ideo depreſſæ conſpiciuntur, quod tantum aliqua pars materiæ morbificæ, ea ſcilicet, quæ ſubtilis eſt, ac facile mobilis, ad peripheriam aſſurgit; at quæ majori adhuc craſſitudine conſtat, in viſceribus, et in maſſa ſanguinis relinquitur, ut ex cadaverum ſectionibus §. XCV relatis demonſtratum fuit; quod ſi et hæc inſitis, aptisque viribus, et proportionato impulſu eſſet inſtructa, ut ad cutem eruptionis tempore pergeret, et a milliaribus cutaneis glandulis ſeparari, atque per ipſarum excretorios ductus puſtulis importari potuiſſet, ſane haud depreſſam haberent figuram, ſed elevatæ, ac faſtigiatæ aſſurgerent. Cum ergo magna materiæ varioloſæ quantitas in confluentibus adſit, quæ tamen in viſceribus (quoad majorem partem) ob craſſitudinem, atque humoris ignaviam remanet, ſeparatio debito modo fieri nequit. Ex craſſitie enim fluidorum in maſſa ſanguinis jacentium oritur vis illa reſiſtens, quam corpora

pora ſubtiliſſima, ſive ſpiritus in ipſo met ſanguine moti frangere, diſſolvere, ac ſuperare conantur; vis enim reſiſtens craſſorum fluidorum adhuc ſubtiliſſimis corporibus, et in motu velociſſimis remoram afferre poteſt in ratione ſubduplicata velocitatum, in ratione ſimplici velocitatum, vel in ratione duplicata velocitatum mobilium ſubtiliſſimorum corporum, aut in qualibet alia ratione. Hoc clare etiam in anomalis conſpicitur, ubi puſtulæ ſeroſa, ac lymphatica quadam materia repletæ videntur, craſſa, compacta, ac tenace in maſſa ſanguinis, et viſceribus torpente; ideoque et hæc variolarum ſpecies plena eſt formidine, ac periculo; quia niſi natura vel diarrhœa, vel hæmorrhagia ſeſe exonerando auxilium tulerit, vix de futura ægrotantium valetudine ſpes aliqua remanebit, in deterius namque ruere, et mortem obire neceſſe eſt. Periculum enim vitæ non ſolum a quantitate materiæ provenit, ſed ab ipſorum liquidorum motus velocitate a ſtimulo inflammatorio aucta (ut Boerhaavii (*d*) verbis utar) ſanguini admixto, qui ipſam agitando putredinem, et corruptionem ejus in maſſa ſanguinis detrudit; quare a mutata partium ſanguinis figura, et motu, febris, et ſymptomata maligna producuntur, ac foventur; et demum cum ad ultimum corruptionis gradum ſanguis perductus ſit, ad corruptionem, et gangrænam viſcera quoque pertrahit.

§. XCVIII.

(*d*) Hermann. Boerhaav. in Aphoriſm. de cognoſc. et curand. morb. no. 1386. p. m. 348.

§. XCVIII.

Sed antequam hoc eveniat operæ pretium eſt ſcire materiam hanc putridam, inflammatoriam quoque eſſe, ut diximus, quæ primo turgeſcere aliquando incipit; et hoc modo adeo immanes jactationes, inquietudines, et anxietates producit, ut miſer ægrotus præ oppreſſione, et anguſtia, ac ſumma, quam perſentit, moleſtia, ad refrigerationem, et levamen captandum e lecto ſurgere coactus ſit; atque hoc tempore hæc ipſa materia talem, tantamque ferociam acquirit, ut viſcera, in quibus continetur, in ſphacelum, et gangrænam tranſire cogat. At ubi ob vim materiæ ad tale evectæ faſtigium e lecto ægrotans ſurgat, et paulo poſt moriatur, ſtatim vulgus ab ambiente damnum, atque mortem eveniſſe opinatur. Sed ſi Sydenhamium egregium variolarum ſcriptorem legiſſent, forſan et adnotaſſent, quod in hoc caſu ipſe admonuit, dicendo (*e*) „Si æger phrenitide corripiatur, de „vehementi queratur ægritudine, urinam paucam, at „frequenter reddat, jam non aliis auxiliis (cum in pro„pinquo mors ſit) ægro ſubveniri poſſe autumo, quam „vel narcotica affatim exhibendo, vel ſanguinem libe„raliter extrahendo, corpusque auræ exponendo .... „ſi ad illos animum advertamus, qui ob copioſas na„rium hæmorrhagias ſubito ingruentes ferreas immi„nentis lethi manus ſalvi evaſere. Illud inſuper eſt „perpendendum, quod in extremo hoc agone non „idcirco inſtat mors, quod puſtulæ intro retrocedant;

„extant

(*e*) Variol. p. m. 95.

„extant enim hæ, eminentque cum inſigni rubore „etiam animam agente ægro, ſed quod facies non „turgeſcat.“ Quum igitur ad qualitatem, quantitatemque materiæ viſceribus adhærentis, atque ſtagnantis mentem non adhibeant, quæ ſi nullum faciei tumorem, vel ſalivationem procreet, inflammationem aliquam intrinſecam molitur, a qua viſcerum gangræna facile producitur, hoc ideo admittunt abſurdum; et propterea ad veram mortis cauſſam dignoſcendam nunquam perveniunt, ut §. XCI.

§. XCIX.

Inſuper ſemper timendum eſt, ne varioloſa iſta materia in ſanguine relicta, in capite, vel pulmonibus, vel aliis viſceribus per metaſtaſim deponatur, quæ ſic procedit; videlicet, in partibus ſanguinem componentibus (ut in §. XXXXVIII diximus) reperiuntur quædam exiliſſimo volumine conflatæ, ſubtiliſſimæ, ac valde elaſticæ particulæ, quæ ſi in majoribus ipſius ſanguinis canalibus aliud non elaſticum fluidum inveniant, illæ valde elaſticæ, et vim maximam, celerrimumque motum habentes fluidum non elaſticum, ſive craſſum quoquo verſus per arteriarum ramulos, nimirum prorſum, retrorſum, et in loca, quæ circumquaque ſunt ad latera, vi ſui elateris impellunt. Hac de cauſſa accidit, ut vel media ſeparatione, vel qua data porta extra vaſa ruat, vel ibi ſiſtatur, ubi partes hæ ſubtiliſſimæ ipſum ulterius impellere non valent, cum jam extra ipſarum actionis centrum abierit. Hoc

etiam Sydenhamius in cap. 4 variolarum anomalarum anni 1675 adnotavit (*f*) dicendo „Qui quidem tumo„res ab intolerabili dolore, rheumaticorum per omnia „æmulo tragœdiam ordiebantur; poſtea haud raro ſup„purabantur, et in ſinus ingentes, et partium muſcu„loſarum apoſtemata deſinebant, ægro in vitæ pericu„lo etiam ad multos dies a diſceſſu variolarum adhuc „verſante:“ Mirum igitur non eſt ſi a tali humorum depoſitione quandoque ægrotus e medio tollatur; deſtruit namque fluidum hoc craſſum, et elateri expers partes ad vitam neceſſarias: Difficile quippe eſt, antequam damnum grave importet, ipſum e locis a gyro ſanguinis remotis tuto, et cito exturbare, atque dejicere.

§. C.

Quo circa conſiderare debemus, quod natura met, ſeu vis activa, dummodo viribus proportionatis, ac ſufficientibus polleat, morbificæ materiæ expulſionem per vias quandoque congruas, atque idoneas molitur, ut ſunt viæ urinæ, vel alvi, ut §. LXXXIII, et alibi dixi; vel quandoque per alias corporis partes, unde interdum gignuntur abſceſſus a Sydenhamio relati, ut in §. XCIX. Quandoque vero, vel ob virium impellentium imbecillitatem, vel ob craſſitiem, viſcoſitatem, inertiamque materiæ fluidæ reſiſtentis, ipſam expellere minime valet; porro fluidorum omnium reſiſtendi vires quamproxime ſunt (Newtono dicente) ut eorumdem denſitates; quia fluida ita conſtituta, tum majorem

(*f*) p. m. 146.

majorem baſim, ſeu perimetrum (ut alibi dixi) acquirendo, tum etiam ob denſitatem, motui non facile obtemperant; ideoque ſolers, prudensque Medicus fluidis ita conſtitutis calcaria addere debet, ut mamentum impulſus reſiſtentiam craſſæ, et conſiſtentis materiæ ſuperare poſſit; et per loca conferentia expellat.

§. CI.

Inſuper, ſi puſtularum materia non alba, ſed alterius coloris tempore maturationis inveniatur, et febris ante eruptionem incepta minime diminuatur, nec evaneſcat, ægrotantis pernicies in promptu eſt, cum ob materiæ pravam indolem, tum etiam ob febris continuationem; quibus ſi accedant quaſi animi deliquia, tremores, vel cordis palpitationes, pro certo properam mortem expectandam eſſe experientia centies docuit, niſi prompto, ac efficaci auxilio juvetur. Quando vero aliquæ interſperſæ variolæ nigræ, vel ſatis lividæ, ſeu obſcuræ, incepta maturatione, apparent, licet optimam dilatationem, elevationemque habeant, etiam exitium varioloſi demonſtrant; materiam quidem valde corroſivam (ut dicere ſolent) continent: Quemadmodum et quando puſtulæ æqualem, ſimilemque materiam non concludunt; videlicet in aliquibus alba, et craſſa, in aliis tenuis, et feroſa aſpicitur, et confluentes, atque depreſſæ ſunt, ſatis de ſe ſuſpicionem dant; et malignas, atque anomalas ipſas appellamus.

§. CII.

A quantitate febris indicium ſumimus de magnitudine morbi; febris enim adaucta minus immunis eſt a ſocietate pravorum ſymptomatum; immo ſæpe non ſymptomatibus tantum, ſed etiam aliis morbis copulatam videmus. Mictus etenim ſanguineus, qui in febre valde aucta in variolarum exortu aliquando evenire ſolet, ſicut etiam cruentum ſputum (ut §. LXV, XCIV, et XCV diximus) morbi non parvi momenti ſunt, et ipſi per ſe ſoli, abſque variolis, perniciem afferre poſſunt; quibus difficile plane erit Medico in hoc eventu opem afferre. Si vero alii morbi ſat graves, et pernicioſi a primis febris diebus huic morbo juncti apparebunt, ut pleuritis, peripneumonia, angina, et ſimilia, quantumvis iſti inducias dent, neque ſtatim ægrotantes e medio tollant, utplurimum tamen maturationis tempore ſuam vim, atque ferociam exercendo, ad ultimum vitæ diſcrimen ægrotantem perducunt; ut experientia compertum eſt.

§. CIII.

Puſtulas etiam ſiccas, et verrucoſas quandoque in hoc morbo advenire diximus §. LXIV, LXXIX, et alibi, tum a quantitate haud proportionata materiæ varioloſæ, quæ ad cutem elevationis tempore adſportatur, cum etiam ob ipſius craſſitiem, et viarum, ſive canalium anguſtiam, atque febris calorem auctum, et ideo maxima materiæ varioloſæ pars non ſolum in ſanguine, verum etiam in viſceribus ſubſidendo perniciem varioloſi portendit; de quo in locis citatis.

§. CIV.

§. CIV.

Ex dictis colligere licet ſigna mala, quæ variolas comitare ſolent, quandoque ab ipſis met variolis deſumpta eſſe, juxta ipſarum aſpectum, quandoque a ſociis exanthematibus; a febre; ab aliis morbis ipſis adjunctis; et quandoque a pravis ſymptomatibus ipſis copulatis.

Exſiccationis Theoria.

§. CV.

Hæc quæ uſque adhuc ſcripta ſunt ad theoricam cognitionem tertii variolarum temporis ſpectant, ut Medicus melius, et cautius ad ſuorum ægrotantium manuductionem in tali tertio tempore invigilet, in quo ſummum adeſt vitæ periculum; nihilominus tamen hoc tempore feliciter tranſacto haud ſe gloriari oportet de optima curatione facta; nam de quatuor curationis partibus, tres tantum abſolutæ ſunt. Remanet nunc quarta pars, hoc eſt quartum, et ultimum curationis ſtadium, ſive tempus, in quo etiam plures ægrotantes ſuum ultimum diem obeunt. Invigilare ergo debemus ne tempus hoc damnum vitæ pariat; vel aliorum morborum ſemina, atque originem præbeat, ut febris hecticæ, ſcorbuticæ, phthiſis, hydropis, et ſimilium ſubſequentium. Cauſſæ quidem poſtquam morbos produxerunt, adeo contextæ inter ſe cohærent, et aſſidue ſe fovent, atque conſervant, ut nul-

latenus

latenus morbi poſſint manentibus cauſſis deleri. Tunc ergo de felici eventu jure merito gloriari licitum erit, quum omnia, quæ facienda ſunt ad ægrotum ab omni ſubſequentis morbi ſuſpicione liberandum omni ex parte adimpleverimus.

§. CVI.

Variolæ exſiccantur poſt undecimam ab eruptione diem, quæ a prima die febris numerando pro decima quarta morbi computatur, in qua ſi ex ante dictis ſuſpicio aderit de materia in viſceribus, vel maſſa ſanguinis deliteſcente, diligenter opus erit obſervare, utrum natura met hoc opportuno tempore vias inveniat ad reliquias putridæ, ac malignæ variolarum materiæ expellendas, cum multoties ipſa ope diarrhœæ (ut pluries dixi) evacuationem etiam in hoc ultimo ſtadio moliatur. Hac perſeverante pluries mihi contigit obſervaſſe materiam atrabiliariam rejectam in tribus, vel quatuor alvi dejectionibus colorem picis nigræ, immo etiam ipſius pellucidum nitorem referentem; reliquas vero ſubſequentes excretiones colore atro viridi cinctas vidi, qui magis, magisque decreſcens quotidie, ad naturalem tandem vergebat. Idem quoque refert Freind (*g*) ſe obſervaſſe in quodam viro variolis correpto, cui quum in extremitate morbi conſtituto medicamentum purgans propinaverit, poſt tres horas „alvus ingenti copia bis deſcendit, dejectionesque hæ cum ſolidæ, et nigræ, tum admodum fœtidæ „fuerunt.

(*g*) lib. de febribus, Comment. VII. Hiſtor. 1. p. m. 61.

„fuerunt.„ Si vero natura hanc viam, ut dixi, non invenerit, lenta quædam aliquando, et quæ vix diſcerni poteſt febris in pulſibus deprehendetur, quæ quammaxime ægrotantem, et Medicum blanditur, adeo parva, et ſimplex apparebit; ſed latet tunc anguis in herba. Aliquando etiam alba milliaria exanthemata cum dicta febre erumpere ſolent; quod ſane non tantum in decima quarta die, ſed etiam in decima ſeptima pluries obſervavi; et in hoc caſu periculum imminens vitæ ægrotanti minatur; etenim momento temporis febris iſta ſuam evomet ferociam. Caute igitur, ac diligenter ad omnia eſt attendendum; non-dum enim vitæ periculo vacant ægroti, niſi poſt vigeſimam primam ab eruptione diem, quæ eſt vigeſima quarta a prima febris invaſione.

§. CVII.

Variolæ etiam aliquando citius, hoc eſt ante opportunum tempus exſiccantur, ut in §. LXXIX, LXXX, LXXXII, et alibi diximus, quod in verrucoſis, vel lymphaticis contingere ſolet. Tempeſtiva vero exſiccatio clare oſtendit naturam tribus anteactis periodis, ſeu temporibus minime ſuas ordinatas, ac congruentes expulſiones peregiſſe, et humorum copiam procul dubio in viſceribus relictam fuiſſe; quæ ſi non ægrotantis mortem, ſaltem putridæ materiæ periculoſam ad loca alia metaſtaſim, non ſine medentis ignominia facile afferre poteſt.

§. CVIII.

In hac ultima variolarum periodo quandoque urinæ impedimentum advenit, quum natura amplius glandulis renalibus ad reliquias materiæ varioloſæ in maſſa ſanguinis adhuc jacentis expellendas uti ob ejus craſſitiem non poteſt. Atque hæc quidem fere omnia ſunt, ni fallor, quæ ad morbi hujus exactam deſcriptionem, atque theoriam facere videbantur, quæque ab unoquoque Medico quotidie obſervari ſolent. Et licet aliqua ſcripſerim, quæ ab aliis jam dicta fuere, hoc parum intereſt, dummodo quæ ſcripſi vera ſint, et neceſſaria, quæque a poſteris medentibus cum ægrotantium emolumento, et medentis decore amplectentur.

Epilogus.

§. CIX.

Variolarum igitur conditionem, ut omnia in compendium redigamus, ſatis expromptam omnibus hiſce ſignis, et rationibus judicamus; nempe ſi eruptio ſit tam tempeſtiva, ut ne quidem ad quartum febris diem perveniat, maligna erit; indicat enim vel adeſſe copiam exuberantem humoris, vel impetum, ſeu vim a natura productam; quæ quo major eſt, eo minus temporis requirit, ut data motus quantitas in materia varioloſa producatur. Si vero in quarta, vel ſeptima febris die accedat, erit benigna, quia criſis valde regula-

regularis eſt, juxta Hermanni Boerhaavii dicentis „Quo lentius erumpunt puſtulæ, quoque proin diutur-„nus ſtatus contagii, eo morbus levior.„ Si vero eruptio ab aliis retardetur circumſtantiis, juvanda eſt, ne lentius, quam par eſt, incedat.

§. CX.

Variolæ jam elevatæ, et tactu molles, minorem impetum, minoremque inflammationem indicant. Rotundæ, plenæ, et quæ perfecte in faſtigium adſurgunt, omnino benignæ ſunt. Copioſæ, cohærentes, confluentes, vel anomalæ, malignæ; ut et depreſſæ, vel ſeroſæ; quia vel inæqualem, vel etiam nullam materiæ expulſionem demonſtrant. Duræ autem, quæ nunquam matureſcunt, vel a prava, et valde craſſa humorum quantitate expulſa, vel a nimio febris inflammatoriæ æſtu producuntur, peſſimæ. Flavæ vero, lividæ, virideſcentes, vel nigræ, non ſemper a peſſima humoris atrabiliarii indole tantum, ſed quandoque a pravorum humorum in maſſa ſanguinis deliteſcentium conjunctione, et miſcela oriuntur: Scripſit quidem divinus Senex „Poſſe in humano corpore generari hu-„mores atro veneno ſimiles.„

§. CXI.

Si eruptio æque facta fuerit in peripheria, ac viſceribus, plurima vero ſymptomata cum febre plerumque copulentur, præcipue maturationis tempore, licet capitis, et vultus, manuumque, et pedum adſit

inflatio, ſaliva quoque hoc tempore copioſe fluat, et Medicus, atque ægrotantes in ſpem valetudinis erigi ſoleant, ſi deſit opportuna manus, natura ſuccumbet.

Variolarum Curatio,

Et primo Febris, atque Eruptionis.

§. CXII.

Vt igitur curativa methodus, eo, ut decet, ordine dirigatur, operæ pretium eſſe duxi omnia peropportune exponere, ac adnotare, quæ ad exactam, integramque morbi hujus curationem apprime ſunt neceſſaria. Quo vero facilius in tyronum mente, quibus conſulere in primis curæ eſt, imprimi valeant, ut exinde alacriores, magisque corroborati, et confirmati animo evadant, non ingratum, neque plane ſupervacaneum cenſeri debet, me non pauca repetitis quandoque vicibus, nunc una, nunc altera ratione monere, et explanare. Principio igitur curandum eſt, ut a primo febris inſultu ægrotus in lecto moderate calido collocetur; inibique conſuetis ſtragulis tegendus, a quibus minime opprimi debet, ſed tantum apprime ab ambiente aëre ita defendi, ut nullo pacto corporis perſpiratio impediatur; quum omnibus notum ſit ab externa corporis refrigeratione majorem in maſſa ſanguinis

guinis æſtum, ac effervefcentiam, ſive (ut melius dicam) perturbationem, atque adeo ad ſeparationes impedimentum procreari. Fabri ferrarii exemplo, qui ut majori activitate ignis operetur, ipſum exterius aqua aſpergunt; unde calor concentratus majorem vim, atque activitatem acquirit. Alienus ſit ab omni animi pathemate, ſi adultus, vel vir ſit; nam in omni perturbatione, ſive animi affectione multa in hominum corporibus excitantur, et moventur, quæ ne dum morbos (ſi qui adſunt) graviores facere poſſunt, verum etiam novos valent procreare. Neque colloquiis, et ſermone fatigetur; quum enim caput, ob dolores, quos ſuſtinet, debile admodum ſit, facili negotio mens ita perverti, ac turbari poteſt, ut delirium, vel alia capitis affectio ſuboriatur; quies ergo ægrotantibus quammaxime neceſſaria eſt.

§. CXIII.

Victus ratio tenuis, et temperans eſſe debet; ægrotantium etenim corpora valde impura cenſentur: Et quia ab alimentis ſolidis maxima fit læſio, ut Hippocrates adnotavit; ideoque juſcula danda erunt, vel ſaltem liquores avenacei, aut hordeacei, quia hæc alimenti ſpecies ſummopere turbationes febriles temperat, moderatque; et ſi quis a diæta tam propria, ac convenienti lædatur, ad ſummum panatellæ tenues, ac ſorbiles, vel aliud quid ſimile exhiberi poterit in parva quantitate, ut a ventriculo facile concoquatur; carnes, et ova vitando. Neque etiam de hac alimentorum

ſpecie ſupra præſcriptorum multum offerre debemus, ſed tantum, quantum ad vitam, viresque ſervandas, et ad animi deliquium arcendum ſufficere poteſt. Nihil eſt quidem quod morbum hunc, ejusque ſymptomata magis exaſperet, quam alimentorum quantitas paulo major, vel ipſorum qualitas. Nec ad calidiora tum in alimentis, tum in aliis rebus citra ægrotantis perniciem, ac grave damnum tranſire poſſumus.

§. CXIV.

Ptiſana pro potu ordinario debet eſſe valde congruens, et propria; et quum hoc praeſertim tempore ob febris ingraveſcentiam ægrotantes valde ſitiant, ſedulo tamen curare debemus ne extra modum ipſis indulgeamus; attamen ne quid nimis, ne a nimio inflammatorio febris æſtu fluida craſſiora, et ſpiſſa evadant, ac proinde ob ignaviam, ac denſitatem ad criſim fiant ineptiora. Ptiſana igitur ex radice ſcorſoneræ, raſura cornu cervi, cum ſemine fœniculi, vel aliud quid ſimile pro grato odore parari poterit, præcipue in regionibus frigidis, ubi alimenta, et medicamenta parum calidiuſcula, ut communi voce utar, quandoque (non vero ſemper) convenientia ſunt, ut experientia oſtendit. Ceterum diverſimode parari poterit, pro regionum diverſitate, cum hordeo ſcilicet, et avena mundatis, vel ſaltem probe lotis, et ſimilibus. Si vero regio calidiſſima fuerit, vel anni conſtitutio præ aëre calido ferveat, etiam majora refrigerantia addi poterunt, ut ſuccus mali medici, vel (ut ex italico reddam) *limoniorum*, vel

vel ſpiritus vitrioli ad pauciſſimas guttulas, vel hujusmodi; appoſite tamen, et intra modum, ne forte eruptio, atque variolarum elevatio a nimio, vel intempeſtivo refrigerantium uſu impediatur.

§. CXV.

Notandum præterea eſt veteres Arabas pro ordinario potu decoctione ficuum, paſſularum, lentium, et ſimilium uſos fuiſſe; et ſi ægrotus de magno conquerebatur calore, et puſtulæ non bene, et prompte erumpebant, huic decoctioni paullulum croci orientalis adhuc addidiſſe; nec refrigerantibus tantum, et acidis potionibus negotium hoc reliquiſſe (licet in Perſia regione calidiſſima Rhazes ſcripſerit, refrigerantia, et acidas potiones convenientiſſimas eſſe): Sed cognoviſſe etiam alimenta, vel aquam pro potu ordinario, vel medicamenta parum calidiuſcula quandoque (ſed non ſemper) optima eſſe, atque neceſſaria ad eruptionem, elevationem, et continuatam expulſionem juvandam, quando natura per ſe iſtis indicationibus haud ſatisfecerit; quid ni forſitan quandoque opportuna minime in regionibus frigidis, et Borealibus etiam cenſeri debeant?

§. CXVI.

In iſtis primis febris diebus ad omnia, quæ huic morbo conveniant, invigilare oportet; nam a calido cubiculo, vel ſtragulis valde calefacientibus ſanguis nimis æſtuat, et efferveſcit; unde Galenus prudenter

his

his verbis nos monet „ Vicinia rei calidæ eſt cauſſa „febris: „ Vbi igitur febris aderit, calor aëris ambientis, ſtragulorum, vel hujusmodi, majorem in ſanguine effervescentiam, hoc eſt, velocem, perturbatumque motum producet, a quo deſpumatio (ut cum Arabicis Medicis loquar), et ſeparatio materiæ varioloſæ impedietur potius, quam promovebitur. In majori enim fluidorum agitatione, major confuſio, major mixtio; vel ſaltem ſeparabitur potius quod ſeparari minime oportebat, et quod a ſanguine abſcedere præſtitiſſet, detinebitur; vel tandem materia hoc modo agitata, et confuſa in alia corporis parte, quam res ipſa exigit, deponetur: Ex quibus inordinatis, confuſisque motibus, ſeu ab hoc perturbato ordine aliquod haud dubie damnum erit expectandum.

§. CXVII.

Obſervanda poſtea erit febris, quæ a ſanguinis vitiato motu, aut a quantitate, vel qualitate ipſius producitur (*h*); et tum ſecundum ipſius indolem, cum etiam ſymptomatum acceſſionem medicamenta ratione, et conſilio indicata aptanda erunt; et ab indicationibus facile poterit Medicus quid natura, quid morbus exigat, deprehendere. Indicationum igitur cognoſcendarum, quæ clare, diſtincteque quid morbus exigat, quid expediat demonſtrando, mentem illuminant, maxima eſt in medicinam faciente neceſſitas.

§. CXVIII.

(*h*) Bellinus de Febrib. Propoſit. 2. p. m. 241.

§. CXVIII.

Et ut recte aſſiſtens Medicus ratione utatur, etiam ad primarum viarum apparatum mentem ſuam convertat; cum natura-met clare oſtendat in hujus morbi initio qua arte juvanda ſit, abſque ullo errore, et abſque ægrotantis damno; ut (ex. g.) ſi febris valde mitis appareat, et in dorſo tantum ægrotans moleſtiam, ac dolorem ſentiat, cum diſpoſitione ad vomitum, vel ſemel tantum vomuerit materiam quamdam phlegmaticam, abſque ullo colore, vel ſapore; ſomnus, et reſpiratio ſint naturales; atque alvus ſponte, et naturaliter quotidie deſcendat, nec de ſiti conqueratur, omnia iſta ſigna diſcretas variolas, atque benignas erupturas eſſe denotant, et quæ nullo, vel tantum blando quodam, ac modico auxilio indigent, ut naturæ potius, quæ perfectiſſime omnia facit, cura ſit relinquenda, quam ad artem confugiendum. At ubi aliter ſe res habeat, tunc arte naturæ opus ſupplere, ac adjuvare non tantum utile, verum etiam eſt neceſſarium.

§. CXIX.

Secundo conſiderandum eſt, utrum febris magnum præ ſe ferat impetum, (ut Arabes loquuntur) ſicuti utplurimum in variolis malignis apparere in initio ſolet, multa ſecum, et gravia ſymptomata ducens, difficilem ſcilicet reſpirationem, gravem capitis dolorem, delirium, coma ſomnolentum, cordis oppreſſionem, nauſeam, vomitum, ſubſultus, ſomnia terrifica, atque alia jam ſuperius recenſita, quæ omnia ſatis

clare humorum maximum apparatum oſtendunt, atque etiam malignarum variolarum eruptionem prænunciant. Prudenter igitur primo ſanguis mittendus ex brachio, ſecundum ægrotantis ætatem, ut exinde orgaſmus ſanguinis quodammodo ſedetur, et ipſius confuſus, perturbatusque motus, ac fervida agitatio temperetur, et circulatio libera, ac regularis evadat. Vena quidem, ex Bellini (*i*) ſententia „In omni morbo „ſecanda, in quo aut minuenda quantitas, aut au„genda velocitas ſanguinis, aut refrigerandum, aut „humectandum.„ Deinde vero corpus, et viſcera a ſordibus, atque impuritatibus medicamento lenienti, minorativo dicto, attamen efficaci, ut natura ſe exoneret, repurgare neceſſe eſt; immo altera die, ſi eruptio non adhuc inceperit, clyſteres addere oportebit; et tunc orgaſmo temperato, liberius, rectoque ordine ſanguis ſuos fluxus, refluxusque peraget, et mitius, atque expeditius (natura recte a ſordibus exonerata) criſim ſuam, eruptionem ſcilicet, opportuno tempore promovebit.

§. CXX.

Quando ergo impetum magnum in febre aſpicimus (ut nuper recenſuimus) cum delirio, capitis acuto dolore, ſomniis terrificis, jactationibus continuis, animi deliquio, et ſimilibus, quæ maximum humorum apparatum, et ipſorum pravitatem oſtendunt, quamquam hæc omnia futura eruptione mitiora evadant

(*i*) De miſſion. ſangv. Propoſ. VI. p. m. 103.

dant (ſi tamen natura in tali, et tanta humorum confuſione, perturbatione, et oppreſſione perfectam varioloſæ materiæ expulſionem efficere poteſt), prudenter tamen nos futuræ criſi acquieſcere non debemus, ſed ea omnia, quæ tumultuantem, atque confuſum naturæ motum pacare, ipſamque a quantitate, et qualitate humorum opprimentium levare poſſunt, in uſum revocare. Si vero poſt peractas evacuationes, miſſionem ſanguinis ſcilicet, et purgationes, pacato orgaſmo ſanguinis, variolæ non amplius apparuerint, immo ſi una, vel altera, quæ antea erat erupta evanuerit, nihil timendum; præſtabit quippe potius hoc tempore variolis carere, quam ægrotantem in tanta humorum copia torpentem relinquere, et in tanto ſanguinis orgaſmo perdere.

§. CXXI.

In variolis duo conſideranda veniunt, primo cauſſa interna ipſas producens, quæ ab humore atrabiliario, una cum aliis humoribus, ſive cacochymis, ſive cachecticis in ægrotantis corpore antea exiſtentibus provenit, et ipſorum evacuationem poſtulat; ſecundo naturæ motus critici continuatio. Hæc, ut cum euphoria ſequatur, primo opus erit promptam, paratamque naturam, reddere ad opus inceptum perficiendum, eam exonerando ab opprimente humorum ſarcina; quo facto, res felicius procedet, alioqui ſuccumbet, et ab humorum copia obruetur: Deinde vero expulſivis medicamentis proportione exhibitis res ſecundum votum

ſuccedet, quum natura tunc capax; ac idonea fiet, quæ liberius, atque facilius reſiduum malignum humorem ad peripheriam urgeat, atque expellat. Sermonem igitur nos de primis febris diebus faciendo, quando maculæ minime eruptæ ſunt, quando nulla criſis, nulla expulſio incepta eſt, juvat quammaxime naturam exonerare, ut criſim ſuam perfectam, et abſque ullo impedimento queat facere, quum et Galenus (*k*) generatim de febribus loquendo, perquam neceſſarias eſſe purgationes, ut ad criſim efficiendam natura inducatur agnoverit. Hujus ſententiæ fuerunt etiam Alexander Trallianus, Ætius, Sennertus, Riverius, et alii optimæ notæ auctores, quod neque in ægroti perniciem eſt (ut inſcius vulgus credit), neque contra leges Hippocratis, neque contra generalem rationalem medendi methodum, præcipue in febribus putridis, et inflammatoriis: Immo ſi quid boni in malignarum variolarum curatione augurari poſſumus, cupimusque, id ex hoc tantum curationis principio, et methodo ſperare licebit.

§. CXXII.

Sanguinis miſſio ante perfectam variolarum eruptionem Arabum methodus fuit, et præcipue Rhazis, Avicennæ, Avenzoar, Averrhoes, Ætii, Oribaſii, atque aliorum, quæ methodus tum a veteribus, tum a recentioribus Medicis felici praxi in uſum habetur; et quidem neque Arabes, neque Europæi meliorem, tutioremque hac ad ſanguinis magnum fervorem

prompte

(*k*) De criſib. 3. 3.

prompte temperandum, et ipſius orgaſmum compeſcendum invenire potuerunt, probe dignoſcentes, correcto, temperatoque ipſius confuſo, et ferventi motu, rectius, atque expeditius variolarum criticam eruptionem promoveri; argumentum nimirum ab ipſamet natura deſumendo, ſemper medendi magiſtra, quæ in tali ſanguinis fervore fere ſemper narium hæmorrhagia ipſa ſibi opem ferre conatur. Hanc quoque ſalubrem methodum, præter citatos ſcriptores amplexati ſunt Hæredia (*l*), Ludovicus Mercatus (*m*), Zaccutus Luſitanus, Pemplius, aliique complures, quorum catalogum hic contexere longum, moleſtumque foret. Monendum inſuper eſt, quod ſi Medicus ſecunda, vel tertia febris die fuerit accerſitus (quod non raro evenit), et una, vel altera macula in collo, manibus, in facie, vel in qualibet alia corporis parte jam apparuerit, indeque a febris, et ſociorum ſymptomatum quantitate aliquam tentare evacuationem arguat neceſſarium, tuto illam exequi poterit cum laxantibus, vel clyſtere, ac etiam cum ſanguinis miſſione: Nam quando ſanguinis velocitas adaugenda, ut meliorem, promptioremque impurorum corporum ſeparationem efficiat, vel danda erit occaſio, ut particulæ ſanguinem componentes intime dimoveantur, ut ipſum ſanguinem mutent, ex Bellini (*n*) ſententia ſanguis hac ratione mittendus. Hoc quidem tempore nulla criſis perfecta incepta eſt.

(*l*) In ſuo tribunali medico, De variol. Cap. 9.

(*m*) De pueror. morb. lib. 2. Cap. 22. n. 17.

(*n*) De miſſ. ſangv. Propoſ. VI. p. m. 103.

Apparentibus aliquibus tantum maculis tunc non eſt criſis; denotant enim paucæ illæ maculæ naturam ab humoribus intus contentis laceſſitam, criticam quidem moliri expulſionem; ſed quum febris, ceteraque prava ſymptomata hoc tempore ferveant, fruſtra in hoc uno naturæ molimine poſſumus acquieſcere; ideoque Mercatus (præter alios ſupra recenſitos) maculis apparentibus morbum minime judicatum eſſe cenſet: Et ex Mortoni ſententia in variolis licet una, vel altera macula in facie, collo, manibus, vel alibi appareat, nulla tamen adhuc incepit eruptio, ſed futura deſignatur criſis; ſunt quippe ſigna, et veluti rudimenta. Tunc profecto dicitur naturam criſim incepiſſe, quando omnes fere maculæ jam eruptæ ſunt, et tota corporis peripheria, vel ſaltem major pars eisdem conſperſa adſpicitur. Eruptio igitur unius, vel alterius maculæ nullo pacto Medicum ab eo, quod opus eſt, retardare debet, ob vanum invertendæ criſis timorem, quia una, vel altera macula erupta non eſt criſis principium, ſed tantum ſignum futuræ criſis. Ex iſtis allatis rationibus facile præjudicatas opiniones a medentium mente remotum iri arbitramur; quod quidem et cupimus, tum publico ægrotantium commodo, cum etiam ut medicinæ ſuus conſtet honor, atque decus.

§. CXXIII.

At ubi in hujus impetuoſæ febris initio cordis oppreſſiones, animi deliquia, delirium, dolor capitis acutus apparent variolis jam eruptis, pluries ego vidi ægro-

ægrotantes enormes paſſos fuiſſe narium hæmorrhagias, quæ nullo opportuniori auxilio, quam phlebotomia corrigi, et temperari potuerunt. Quo jure igitur ubi nulla eruptio incepta, vel pauculæ tantum maculæ apparuerunt, tam opportunum, efficax, et neceſſarium auxilium repudiandum, ac negligendum, febre, et ſymptomatibus ſociis hoc aperte indicantibus? Si timor adeſt de ſanguinis moderata evacuatione arte facta, cur non de enormi etiam narium hæmorrhagia, quæ non ſemel, ſed pluries quandoque variolarum etiam eruptione peracta advenit, et quæ tunc temporis fatalis eſſe poteſt, metuendum? Cur de ſputo, vel cruento mictu, funeſta alioqui ſymptomata, adeo non ſolliciti? Tempore igitur opportuno, ubi nulla eſt eruptio, vel ſaltem ubi una, vel altera macula apparuerit, tutiſſime vena ſecanda eſt ad futuras narium hæmorrhagias vitandas, ſanguinis impetum temperandum, et corrigendum; et ne alia prava ſymptomata ſuperius jam enarrata, vel ſimilia miſerum ægrotantem adoriantur, ſedulo præcavendum.

§. CXXIV.

Ex hiſce conſiderationibus concludere licet multum adeſſe periculi in variolarum febris initio ex venæ ſectionis omiſſione, quæ ſi adhuc neglecta fuerit, mox variolis erumpentibus, ut nuper diximus, ubi magna adſit ſanguinis effervescentia, omnino fieri debet ex Rhazis ſententia. Avicennæ (*o*), Foreſti (*p*), Amati Luſita-

(*o*) Fen. 4. Tract. 4. Cap. 10. (*p*) Libr. 6. Obſervat. 46. et 47.

Luſitani (*q*), Nicolai Fontanæ (*r*), Gremſii (*ſ*); quod et Diomedes Amicus Medicus Placentinus (*t*) ſcire obſervavit, monuitque hiſce verbis „Ceterum quando apparent ſine allevatione, et adſunt ſigna humorum in „profundo exiſtentium, præſertim cum magna febre, „et difficultate anhelitus, et non eſſet facta venæ ſectio „in primis diebus, ceteris conſentientibus, maxime in „magna plethora, non eſſet inconveniens evacuatione „uti, ſed parca.“ Quum igitur venam ſecandi neceſſitas, vel ex conſtanti ægrotantium emolumento ab Arabibus dudum ſit demonſtrata, eamque Europæi tam antiqui, quam recentiores rationibus, atque experimentis comprobaverint, cur quæſo tu vagari vis cum aliquibus, qui cacoëthe tantum ſcribendi ducti futilia ſcripſerunt, viamque tam adeo tutam, rectam, atque rationabilem deſerere tentas, cum ægrotantium damno, et tuæ exiſtimationis jactura? Eo magis, quia quando febris, ut diximus, valde aucta eſt, magnam quantitatem varioloſæ materiæ intus latentis denotat; quæ non ſolum in glandulis cutaneis, verum etiam in internis, hoc eſt in pulmonibus, hepate, ventriculo, inteſtinis, et ceteris corporis partibus eruptionem promovet, et ita promovet, ut poſtea in ſphacelum, vel gangrænam interiores partes facile abire poſſint, niſi vehemens ille ſanguinis fervor fuerit diminutus; quo fit, ut non tantum aliqua morbificæ materiæ portio recedat, et expellatur, verum etiam tale maſſæ ſanguinis momentum additur, ut facilius perfectam

(*q*) Centur. 3. Cur. 16.

(*r*) Reſponſ. et curat. med. lib. 1.

(*ſ*) Arbor. ruinoſ. lib. 2. c. 3. De Variol. et Morbill.

(*t*) Tract. de Variol. c. 40,

fectam ſeparationem, et materiæ morbificæ expulſionem extra cutem peragat, ex quo fere tota ægrotantis ſalus dependet, atque deſumitur.

§. CXXV.

Neque hic loci congruit quod Hippocrates ſcripſit „Quæ judicanda, movenda non ſunt;„ ſed hoc ita intelligendum, judicationis ſcilicet tempore humores minime movendos eſſe neque purgantibus, neque clyſteribus, neque ſanguinis miſſione, dum ſcilicet actu natura ad judicationem criſim promovet, non autem quando hanc nondum incepit. Sed ſi ejus ſententiam variolis quoque aptare cupimus, ego quidem ſentio, quod dum jam incepta erit eruptio, ut totum corpus, atque facies rubris maculis fuerit conſperſa, nihil ſane tunc temporis agendum eſſe, niſi magna indicantia, et plethora acceſſerint; nam quidquid eo tempore Medicus faciet, id contra naturæ motum criticum erit; abſurdum ergo tunc erit movere; quum etiam ex eodem Hippocrate alibi habeamus „Dum natura movet, noli movere tu.„ Certum quidem eſt, quod perfecta eruptione peracta, maculæ rubræ per totam corporis peripheriam effloreſcentes demonſtrant naturam jam eſſe in actu critico expulſionis humoris varioloſi per cutem: Et in hoc rerum ſtatu facile ipſe conceſſerim, nihil ab actione critica, qua occupatur natura, oppoſitis viribus eſſe removendum, neque purgantibus, neque clyſteribus, neque ſanguinis miſſione; nam facile criſis inverteretur, et

N materiæ

materiæ pravæ, putridæ, ac malignæ expulſio per cutem fruſtraretur, dummodo tamen natura aliter haud efficaciter poſtulet, ut Arabes, et Diomedes Amicus ſcripſerunt; materia etenim non recte ad cutem expulſa, et intus in viſceribus deliteſcens, ægrotantem peſſumdare facile poſſet, et error claſſicus foret. Ceterum etiam Hippocrates ſcripſit „In morborum prin-„cipio ſi quid tibi movendum videbitur, move:„ Non igitur ob inanem metum tanto auxilio ægrotum fraudare debemus. Cum ergo febris tot pravis ſtipata ſymptomatibus adſit, et venæ ſectio neglecta ſit, ſputum ſanguineum, mictus ſanguinis, enormes narium hæmorrhagiæ, et phlogoſes ut plurimum ſubſequi ſolent. Et quamquam forte minime contingant, alia tamen exanthemata livida, plumbei, vel nigri coloris aliquando in dorſo, in pectore, atque alibi, neglecta pariter ſanguinis miſſione, erumpi quotidie experientia docuit.

§. CXXVI.

Convenit etiam hic loci afferre, quod claſſici, et optimi medicinæ ſcriptores de hac re ſcripſerunt. Ætius de variolis ſermonem faciens, omnia refert, quæ Herodotus de illis humoribus narravit, qui ad cutem adſportantur, et parvulas cum puſtulis producunt exulcerationes, quæ febri ſociantur, vel febrem ſubſequuntur, præcipue vero de illis humoribus, qui pruritum excitant, et ſimiles ac morſus pulicum edunt maculas: In iſtis quidem febribus credidit Herodotus

oppreſ-

oppreſſam, et a ſuperfluo humorum corruptorum copia naturam fere eſſe ſuffocatam; qui niſi evacuationibus, ut ſunt vomitiva, purgantia, et ſimilia exturbentur, nobiles corporis partes facile poſſunt obruere, maximumque parere damnum; atque hoc ut veterum monimentis celeberrimum eſt, ita præſtantiſſimum, efficaciſſimumque in praxi comprobavimus. Si autem initio febris impetuoſa, ut Arabum uſitato utar vocabulo, apparet, ad ſanguinis miſſionem vir ille confugiendum ſtatuit. At ignarum vulgus, muliercularum ſcilicet, et illorum, qui medicinam ignorant, in turpi hoc errore verſantur, hujusmodi nempe evacuationibus humores fere cutem appulſi, et jam prope eruptionem inibi molientes, a peripheria ad centrum inverti, ac retrocedere ſint coacti. Sed prophani iſti nequaquam ſunt audiendi, et a medicinæ ſacrario omnino ablegandi, dum illic trepidant timore, ubi nullus adeſt timor. Vanus ſiquidem timor eſt, et vana, atque falſa perſuaſio, quod humores, qui ad eruptionem jam præſto ſunt, et qui deinceps ſubſequuntur, a peripheria ad centrum retrocedere cogantur, quum hæc et contra rationem, et contra conſtitutas animalis œconomiæ leges, vel qui extremis digitis eos attigerit, plane repugnare fateatur neceſſe eſt. Impeditur itaque critica eruptio, quia ſanguis craſſus, viſcoſus, et impurus, niſi prius a nimia quantitate diminutus, ac etiam exoneratus ab immoderata pravorum humorum abundantia, nondum ad criſim, ſive eruptionem promovendam aptus eſt, et idoneus; atque hæc diminutio

N 2 evacua-

evacuatione, ſeu venæ ſectione peropportune conſequi, ex his, quæ alibi in §. CXIX, CXXII, etc. diximus, manifeſtum eſt *liberiori motu circulat, et melius, atque facilius ab intus extra materiam varioloſam expellit; et ſic mitius, ac ſecundum naturæ ordinem eruptio promptior, lenior, et felicior promovetur.* Satis igitur, quoad potui, miſſionis ſanguinis neceſſitatem demonſtraſſe, eamque rationibus, experimentis, et auctoritatibus confirmaſſe videor, quo tandem et nos majorum exemplo, et auctoritate excitati, quod ii præmonſtrarunt iter, et magna cum laude, ſapientiaque confecerunt, tuto, ac prudenter in poſterum ſectemur.

§. CXXVII.

Sed nec illud eſt ad rem noſtram omittendum, non ſine ratione fervorem illum febrilem ab atra bile pravis humoribus ſociata promotum, perfectivum ideo apud nos dici ſolitum, quod rem ad perfectionis ſtatum diſponat, hoc eſt ad continuatam cutaneam expulſionem, qua maſſa ſanguinis a ſordibus liberatur. Omnia quidem vitia in aperto leviora ſunt; et morbi ad ſanitatem inclinant, quum ex abdito erumpunt, vimque ſuam extrinſecus proferunt; hoc vero evenit, quando natura exonerata eſt; quæ niſi pondere levetur, ſane vehementi illo fervore, atque æſtu febrili corruptivo affici neceſſe eſt, quia humores in viſceribus relicti ad peſſimam tendunt corruptionem, ad quam etiam maſſa ſanguinis trahitur.

§. CXXVIII.

§. CXXVIII.

Adnotandum etiam ſæpenumero in febris varioloſæ initio ſponte diarrhœam ſupervenire, quæ ſi moderata ſit, nihil nocet; ſi vero eruptionis tempore copioſe adhuc perſeveraverit, non erit amplius bonæ notæ, dum variolarum conformationem, elevationem, atque maturitatem graviter impediet; ideoque cito rhabarbaro temperanda, et corrigenda, itemque et clyſteribus ex lacte, vel hordeaceo liquore confectis. Etiam hic adnotandum eſt (quod contra vulgi errores obſervatum volo) Rhazem felici eventu in prima febris die ægrotantem dura, adſtrictaque alvo laborantem curaſſe infuſo lenitivo, per aliquot dies continuos, quo alvus bis de die deſcendebat, qua arte puſtulæ pauciores, benignioresque evadebant; vitando tamen tempore criſis medicamenta fortiter purgantia, ne ægrotans in dyſenteriam irrueret.

§. CXXIX.

Scias velim inter varioloſos illos ſemper fuiſſe ſuſpectos, quibus eruptio ante quartam febris diem incepit: Variolæ namque ante tempus erumpentes fere ſemper malignæ ſunt, quæ vitæ diſcrimen ægrotanti minantur. Si ante earum eruptionem debitas, indicatasque evacuationes iam feceris, in magna ſanitatis ſpe ægrotum eriges; ſi vero non, juſtus erit timor. Attamen quando ſymptomata adeo gravia adſunt, ut caput, pulmones, atque alia præſtantiora viſcera lædi timeatur, quemadmodum in delirio, magna cordis oppreſſione,

 reſpira-

reſpiratione vel citata, vel difficili, animi deliquio, et ſimilibus, quum inde humorum copiam nimis auctam eſſe arguamus, a qua maximum damnum, et vitæ periculum metuitur, tunc miſſionem ſanguinis incepta adhuc eruptione, non ſolum ante dictis ſuffultam rationibus, verum etiam ſalutarem experimur, dummodo proportionata ſit, hoc eſt mediocris ſanguinis quantitas extrahatur, licet tempus non valde opportunum videatur. Avicenna, qui in primis febris diebus, ſi neceſſitas urgebat, ſanguinem omnino mittendum eſſe cenſuit, addidit etiam, quod ſi vehemens repletio, et materiæ dominatus id requiret, eruptis quoque variolis ſanguis mittatur. Aliqui inſuper recentiores in primis febris diebus, ante variolarum eruptionem ſanguinis miſſionem quammaxime laudant, atque commendant ad febrem temperandam, et ad eruptionem, expulſionemque liberiorem, ac placidiorem promovendam, atque ad alia funeſta ſymptomata vitanda, ut ſunt ſanguinis ſputum, cruenta mictio, et cetera hujus generis. Sic Sennertus prudens Germaniæ Medicus, Aloyſius, Torellus, Carmona, Maroja, Mercatus, Angelutius, Zacutus, Augenius, Euſtachius, Rudius, et alii plures; immo etiam Pemplius Lovanii Profeſſor, Zeibititius, Fuchſius, Hæfferus, qui omnes poſt inceptam quoque eruptionem venæ ſectionem laudant; quamquam in eo diſcrepent, quod alii ſemper maculis apparentibus, alii ſolum in plenitudine ſentiant ſanguinem eſſe mittendum. Nunquam igitur venæ ſectio, modo fuerit moderata, in cauſſa erit quod

critica

critica impediatur expulſio, licet jam eruptio aliquatenus initium ſumpſerit, modo tamen ſignis recenſitis ægritudinem ipſam hoc auxilii genus expoſtulare dignoſcamus.

§. CXXX.

Sic itaque temperato inordinato, confuſo, ac turgente humorum motu, ut exonerata natura melius, ac expeditius reſiduæ morbi cauſſæ expulſionem ad cutem promovere queat; mox paregorica remedia in uſum revocanda, ut diacodium Montani liquidum, vel ſi vis, adhuc parum laudani, quibus ſemper conſultum erit addere medicamenta, ut appellamus, abſorbentia, dulcificantia, ac etiam, ſi opus ſit, eorum valde parum, quæ expulſionem faciliorem reddunt. Secundum quidem naturæ leges eſt, quod quantitate humorum diminuta, et fluidorum inordinato motu temperato, quod reliquum eſt melius, mitiusque a maſſa ſanguinis ſeparetur; neque illam auctam pravorum humorum quantitatem variolæ erupturæ ſecum adducent, cum jam debitæ evacuationes factæ ſint; ideoque poſtea majori cum ſecuritate ad temperata expulſiva medicamenta tranſire poterimus.

§. CXXXI.

Prudenter tamen tempore criſeos te geras oportet, parum, vel nihil moliens, nec plus quam decet expulſionem promovens; relinque potius (ſi id conveniens, ac utile credas) hoc opus naturæ, quo ipſa humoris putri-

putridi, ac maligni ſeparationem, atque ejectionem mitius quam poterit aggrediendi tempus, et locum habeat, dummodo nullum ſymptoma urgens oriatur, quod hanc cogat removere cunctationem, ut diarrhœa enormis, narium hæmorrhagia, ſputum, vel mictus cruentus, et ſimilia. Prima vero, vel ſecunda eruptionis die diligenter perpende, utrum natura incoatæ criſi ſatisfaciat, an non, ut congruens, aptumque auxilium tutius valeas ſuppeditare.

§. CXXXII.

Cavendum igitur eſt ne diaphoreticis natura urgeatur antequam eruptio exordiatur, ſcilicet, antequam criticum expulſionis tempus accedat. Etenim qui plus facit, ſemper minus facit, immo loco diaphoreſis, et cutaneæ eruptionis, diarrhœa, hæmorrhagia, vel quid ſimile tali methodo promouetur, et critica eruptio invertitur; nondum enim cutis ab humorum appulſu humida ſatis, mollis, et laxata evaſit; nam „Ventris laxi„tas, cutis denſitas. Hippocrates.

§. CXXXIII.

Animadvertendum eſt, apparente jam febre variolarum nos hanc curationis rationem propter variam regionum diverſitatem nunquam variare debere, quæ tantum obſervanda venit poſt perfectam eruptionem in aliquibus aliis circumſtantiis, ut inferius dicemus, et non in primo curationis exordio; quum in omni regione, ſive calida, ſive frigida, ſive temperata, et in quolibet anni tempore, et in qualibet epidemia, curatio ſemper inci-

incipienda eſt ab humorum diminutione, detractione, et evacuatione, dummodo turgeſcere humores, atque fervere conjectura aſſequatur; ac etiam a ſanguinis miſſione; eoque magis ſi capitis acuto dolore, delirio, animi deliquio, vel alio gravi ſymptomate febri impetuoſæ conjuncto ægrotantem affligi cernamus; a quo caſu infantes tantum lactentes, et alios, qui quartum, vel quintum ætatis annum non attigerunt, excipimus. Rhazes vero in Perſia, regione calidiſſima, pueris minime pepercit, et præcipue quando violenta ſymptomata febri ſociata obſervabat, ſanguinem uſque ad animi deliquium (Arabum more) mitti jubebat, vel cucurbitulas ſcarificatas applicabat. At ubi mitiora ſymptomata apparebant, moderata venæ ſectione uſus eſt, vel in brachio, vel in poplite, ubi melius vena ſe manifeſtabat. Mea vero ſententia, generaliter loquendo, in tali caſu ea eſt, ut pueris, et præcipue lactentibus, vel mox a lacte divulſis parcamus: Attamen ſi validiſſima appareant ſigna, quæ ad ſanguinis detractionem nos inducant, crederem tutius eſſe, ut aliquoties cum euphoria expertus ſum, ipſam tentandam duabus hirudinibus cruribus applicitis in pueris lactentibus, vel mox a lacte depulſis. Poſt quartum vero, vel quintum annum cucurbitulis ſcarificatis.

§. CXXXIV.

Quod iſta evacuandi media, morbo ineunte, ſint quammaxime neceſſaria, morbus metipſe utplurimum oſtendit. Pluries ego obſervavi in principio febris

variolarum confluentium, vel cohærentium narium hæmorrhagiam, vel diarrhœam ſupervenientem, per quam natura a pravis, ut dixi, impuriſque humoribus in primis viis jacentibus ſe exonerare tentabat, quæ tametſi quandoque poſt biduum, vel triduum per ſeſe evaneſceret, non tamen ſemper hoc brevi tempore ſiſtebatur, et timorem de fruſtrata eruptione inducebat. Quando igitur ita ſe habeat ægrotus, ad hanc corrigendam, et tollendam adhibendi primo aliqui clyſteres abſtergentes ex lacte, vel cremore hordei, quibus ſi non cedet, tunc rhabarbaro propinato, et adhuc clyſteribus ex decocto radicis tormentillæ in aqua hordei adhibitis temperandam cenſeo, ut pluries feliciter expertus ſum. Nec ſane aliud tutius auxilium, cum nec opiatis, nec adſtringentibus, cum quibus lupum in ovium ſtabulo claudimus, uti ſit licitum. Quod ſi damnum a rhabarbaro, et clyſtere timetur, majus timeri debet a diarrhœa, quæ etſi quandoque paregoricis, et opiatis (quod tamen aberrat a methodo) ſiſti contingat, hoc tamen tunc ſolum fit, quum natura ſatis ab opprimente colluvie ſe exoneravit. Aſſeverare itaque debeo me nullis aliis medicamentis ipſam nec cito, nec tute, nec jucunde corrigere, et tollere potuiſſe, niſi methodo prædicta.

§. CXXXV.

Conſiderare etiam debemus, quando eruptio non incepta eſt, tum liquidorum, tum ſolidorum ægrotantis corporis diſpoſitionem. Certum quidem eſt plurima

rima liquida vel cacochyma, vel cachectica hoc variolarum tempore a natura per cutanearum glandularum ductus ad corporis peripheriam expelli, niſi ſolidorum viæ obſtructionibus ſint impeditæ. Tunc impedimenta, ſi quæ erunt, tollere debemus frictionibus, et levibus expellentibus medicamentis. At Arabes, et præſertim Rhazes ægrotos evaporare permittebat aqua calida in balneo; quæ methodus in cutis obſtructione valde laudabilis eſt, atque commendabilis; et quæ nuper in Hungaria revixit, juxta Clariſſimi Danielis Fiſcheri hiſtoricam deſcriptionem de remedio ruſticano „variolas per balneum primo aquæ dulcis, poſt „vero ſeri lactis felicitate curandi in Comitatu Harvenſi „Hungariæ ſuperioris, cum optimo ſucceſſu adhibito;„ et quæ methodus (pro rei veritate) efficaciſſima eſt ad puſtularum eruptionem promovendam. Attamen Arabes ſapienter talem methodum nunquam ad praxim revocabant, niſi prius ſordibus expurgato corpore, et ſanguinis miſſione febris impetu temperato.

§. CXXXVI.

Ne mireris, quæſo, me toties, tantisque modis, et rationibus tum ſanguinis miſſionem, tum alios evacuandi modos inculcaſſe, dum animum induxi meum omnia, quæ quinquaginta annos uſu, et experientia opportuna, et utilia evidenter cognovi, ad juvenum, atque tyronum directionem clare, et abſque fucoſitate depromere.

§. CXXXVII.

Peractis igitur evacuationibus opportuno tempore, hoc eſt in primis febris diebus, juvandus eſt ægrotans, ut dixi, levibus, ac valde temperatis medicamentis expellentibus ad eruptionem promovendam, quam conſequimur a blandis diaphoreticis refracta doſi exhibitis, et abſorbentibus mixtis, ut ſunt c. c. ſ. i. pp, lapid. cancr. pp, unicorn. ver. ſ. i. pp; quibus addi poterunt aliquot grana bezoar oriental., vel ſtibii diaphoretici, vel quid ſimile; atque hoc modo perſeverandum, uſque dum eruptio incipiat, et maculæ per totam corporis peripheriam appareant. At ubi ſudore perfundi videatur, a diaphoreticis abſtinendo, in uſum abſorbentia tantum ſunt revocanda; ut matr. perlar. pp, conch. pp, c. c. ſ. i. pp, lapid. cancror. pp, et ſimilia.

§. CXXXVIII.

Hoc autem tempore minime negligere debet Medicus opportuna medicamenta oculos defendentia, ne in oculi bulbo variolarum puſtulæ, a quibus oculi organum lædatur, emergant; ideo antequam eruptio incipiat, ſingulis quibusque horis oculorum palpebræ leniſſime fricandæ ſunt comis abſinthii recentis; vel ſi mavis, nodulo ſequenti modo parato.

℞ ſemin. ſummach. ℨij
cartham. ℨj

contunde, et fiat nodulus cum linteo mundo, quem in

in aqua roſarum albarum diſtillata immerges, et tum intra, cum extra oculum, palpebras ſcilicet, madefac, ut una, vel altera guttula etiam oculi bulbum abluat, quod ſæpe in die iterandum eſt, non ſolum ad perfectam uſque puſtularum eruptionem, verum etiam poſt quartam primæ eruptionis diem, quo tempore novæ variolarum puſtulæ erumpere ſolent, ut dixi §. LXXXIV.

§. CXXXIX.

Sunt qui credunt in ſapphyro, et in cryſtallo montana ſpecificam ad defendendos oculos ineſſe virtutem ab eruptione variolarum, dum ſapphyrus, vel cryſtallus montana pluries oculorum palpebris applicetur, atque per breve ſpatium ſuper oculum detineatur; cui ſpecificæ virtuti fidem qui vult adhibeat; ego nunquam. Hoc tantum mihi perſuadeo, ea ab eruptione variolarum oculos defendere non aliter poſſe, ac aurum, plumbum, ferrum, vel quodlibet aliud metallum, vel vitrum, cryſtallus ordinaria, ovum, et ſimilia; quum omne corpus tactu frigidum extrinſecus ſupra palpebras oculi ſuperimpoſitum, ut bulbus parumper frigeſcat, nullam patietur in ipſis eruptionem exoriri; arcet enim frigus externam variolarum eruptionem, non minus in oculis, quam in tota corporis peripheria, ſi corpus, ratione aëris ambientis, vel alia qualibet ſimili cauſſa frigeſcat (ut in §. CXII ſcripſi); conſtipatis quidem a frigore poris, et pororum ductibus, nulla eruptio advenit, quod et eadem ratione oculis obtingit.

§. CXL.

Conſideranda inſuper eſt eruptionis dies, quæ utplurimum in diſcretis, benignisque variolis quarta erit a febris invaſione, vel ſeptima; at ubi in tertia febris die, vel paulo ante eruptio incipiat (ut ſcriptum eſt in §. CXXIX), dubium non eſt quin variolæ malignitatem aliquam præ ſe ferant, quum vel impetus a ſanguine factus citam promoveat expulſionem, vel natura pravam humorum qualitatem, et quantitatem exuere cupiens, quantocius eam moliatur; in hac profecto circumſtantia ad abſorbentia recurrere methodus condocet. Adverte tamen, quod quandoque etiam in quarta febris die confluentes prorumpunt, et præcipue quando in primis febris diebus haud factæ ſunt debitæ evacuationes; ex quarum omiſſione ideo hæmorrhagia enormis, diarrhœa, vel aliud quid ſimile interdum advenit, quod natura ad hæc ſymptomata magis urgentia amovenda totis viribus intenta eruptionem poſtponit: Hic moderata expellentia in refracta doſi adhibeto.

§. CXLI.

Præterea maculæ jam eruptæ ſi febris, atque alia ſymptomata evaneſcant, minime adauctam habebunt malignitatem; at ſi febris, et alia ſymptomata continuaverint, peſſimæ erunt. Cave igitur hoc tempore a frequenti medicamentorum uſu, et præcipue ab illis calidiuſculis, a quibus febris magis incenditur, et con-

confuſus, perturbatusque motus in maſſa ſanguinis paritur, et a quibus ſæpenumero pacata pravorum humorum ſeparatio fruſtratur, et inepta variolarum eruptio promovetur.

Elevationis Curatio.

§. CXLII.

Eruptis maculis, conſideranda venit ipſarum elevatio, quæ quotidie eo, quo decet, ordine procedere, et puſtulæ in faſtigium elevari debent. At ubi ipſarum elevatio lente progrediatur, manifeſte cognoſcimus non ſolum humorum ignaviam, inertiamque, verum etiam imbecillitatem medicamentorum, quæ minime indicationi ſatisfecerunt; ideoque, vel eorum doſis, ſeu portio augenda, ſi expellentia ſunt, vel quidpiam aliud aptum magis, et idoneum addendum, veluti unum, alterumve granum croci orientalis, vel parum pulveris Comitiſſæ de Kent, chelis cancrorum compoſiti, vel (ſi urgeat neceſſitas) aliquot grana pulveris radicis ſerpentariæ Virginianæ, vel contrajervæ, vel bezoar orientalis, quo melius ſeparatio, et expulſio promoveatur: Caute tamen, et magna adhibita moderatione ob nimiam vim, et efficaciam. At ſi tunc cardiacis uti velis, elige pariter mitiora, habita portionis, ſeu doſis, et temporis ratione, ſumenda, diaſcordium videlicet Fracaſtorii in aqua cardui benedicti

diſtillata

diſtillata ſolutum, nec non pulvere aliquo blande diaphoretico, et abſorbenti mixtum, ut

℞ diaſcord. Fracaſtor. ʒj, diſſolve in
aq. card. b. diſtill. ℥v
c. c. ſ. i. pp
matr. perl. pp
ſtibii diaphoret. aa. ʒß. m.

de qua mixtura quinta quaque hora, vel ſexta duo cochlearia ſumantur.

§. CXLIII.

Quando vero variolarum elevatio adhuc retardatur, licet ea, quæ expellendi vi gaudent, ſint adhibita, hoc duplici de cauſſa poteſt accidere, videlicet, vel a mala qualitate materiæ, utpote valde craſſa, et inerte, vel a viarum impedimento. Variolas has anomalas vocamus, nullo quidem ſervato ordine curſum ſuum peragunt; immo quoniam ſubtilis tantum materia ad cutem demandatur, craſſior vero in viſceribus adhuc inhæret, neque maturationis, neque debitum exſiccationis tempus obſervant, quapropter et pernicioſæ ſunt, et valde timendæ. Tunc ſi diarrhœa ſuperveniat, ne elevatio deturbetur, clyſtere ſtatim ex ſimplici decocto radicis tormentillæ confecto, in aqua avenacea, vel hordeacea incoctæ utendum eſt (quod pluries exitu ſane felici perfeci) quippe, qui materiæ inteſtina irritantis acrimoniam diluit, atque demulcet: Si vero perſeveraverit, addi poterit mixtura aliqua cum

diaſcordio

diaſcordio Fracaſtorii parata, in qua congruentem rhabarbari torrefacti doſem, vel ſpecies pro confectione hyacinthina incompleta, vel corallia rubra pp, vel unicornu foſſile, vel id genus alia, cum aqua cardui benedicti, et ſcordii diſtillata cochleatim ſumenda imperabis: Tali porro methodo diarrhœam compeſces, et variolarum elevationem eodem tempore promovebis. Sed opus eſt attente obſervare, num hæc, media diarrhœa, febris, et ſocia ſymptomata vel miteſcant, vel plane ceſſent; quum enim res tunc bene procedat, parum intereſt num forte variolæ in præſens abeant; recurrent quidem poſthac, vel temporis decurſu, dummodo materiæ atrabiliariæ aliquid adhuc in ſuis capſulis ſuperſit. Quare Medicus elevatione poſthabita, ad reliquias morbi auferendas laxantibus minuentibus quotidie exhibitis animum convertat neceſſe eſt. Quandoque ipſamet varioloſa materia renum vias invenit, et tunc urinam ſecretam copioſo ſedimento albo refertam conſpicimus; quæ ſeparatio, et expulſio plures perſeverabit dies, donec natura ſibi ipſi proſpiciens per hanc criticam excretionem fecerit ſatis; quo etiam in caſu variolæ, abſque ægrotantis damno, vel periculo nunc evaneſcent, alias iterum comparituræ. Sedimento tamen urinæ ceſſante, purgantia non ſunt obliviſcenda.

§. CXLIV.

Adnotandum hic eſt, quod ſicuti in adultis variolis confluentibus laborantibus, ſalivatio in primis eru-

ptionis diebus advenit, a cujus continuatione tumor capitis, faciei, manuum, ac pedum maturationis tempore ſuperveniens reſolvitur; ita in pueris quatuor, vel quinque annorum eodem modo tumentibus, qui nec ſpuere, neque excernere ſalivam in ore affluentem ſciunt, utplurimum ſupplet diarrhœa; hocque fere ſemper in decima quarta die, quæ niſi præſentaneis compeſcatur remediis (ut ſuperius diximus), diuturna, et ſanguinolenta evadit, vel in veram dyſenteriam permutatur, lenta febre accedente; ipſi vero pueri carnibus omnino conſumptis in atrophiam incidunt, ac demum vitam cum morte commutant. Hoc in caſu Medicus, antequam morbus ingraveſcat, ad evacuantia rhabarbarina, abſque ulla cunctatione ſtatim confugere debet; et hiſce medicamentis, nec non clyſteribus ex lacte, et ſebo cervino paratis, vel liquore avenaceo, vel hordeaceo hujus ſymptomatis principiis prudenter obſtare; aliter ægrum perdet.

§. CXLV.

Si vero hoc eodem tempore, eruptione ſcilicet facta, atque elevatione variolarum incepta, narium hæmorrhagia ſupervenerit, et præcipue ubi antea ſanguis haud miſſus fuerit, dummodo moderatus ſit ſanguinis fluxus, res in vado eſt, atque nihil timendum; tunc quidem ad expellentia paregorica, ut diacodium Montani, vel diaſcordium Fracaſtorii, vel ad opiata confugiendo, atque etiam ad topica medicamenta naribus applicanda, acetum nimirum ſimplicem,

aqua

aqua plantaginis diſtillata mixtum pro narium ablutione, vel aceti vaporem, eo ſcilicet ſupra ferri laminam candentem effuſo, vapore vero naribus excepto, facile ſanguinis hæmorrhagia ſiſtitur, ut experientia docuit, et variolarum elevatio continuatur. At ſi enormis fuerit hæmorrhagia, ſimulque ſufficientia ſigna urgentia, ad ſanguinis miſſionem recurrendo (arguitur enim tunc plethoram adeſſe, vel ſanguinis acrimoniam adauctam), et deinde paregoricis expellentibus valde temperatis, et moderate ſumptis inſiſtendo (ut ſupra monuimus), atque opiatis, fluxum ſanguinis cohibere opus erit. Per hæc etenim medicamenta omnes evacuationes, ſudore excepto, compeſcuntur, quinimmo et ipſa narium hæmorrhagia; ſimulque eodem tempore cutanea promovetur expulſio. Si vero ratione enormis hæmorrhagiæ variolæ jam eruptæ diſſipentur, evaneſcant, e conſpectu ſe auferant, et febris, ceteraque ſymptomata pariter abeant, nihil timendum, natura enim morboſam materiam hacce via ejeciſſe compertum eſt.

§. CXLVI.

His peractis, ſi qua materiæ putridæ ſuſpicio inſurgat, veluti, quum poſt hæmorrhagiam adhuc febris, et alia ſymptomata perſeverare videantur, neque aliæ ſequantur evacuationes, hoc in ſtatu opportune iis inhærendum, quibus hoc mali genus profligare receptum eſt, venæ ſcilicet ſectioni, clyſteribus, vel leniter purgantibus, una cum opiatis expellendi virtute

prædits veſpere ſumptis; quæ ſi non juverint, nihilque attulerint emolumenti, quum incaſſum naturæ viam, qua ſe a varioloſæ materiæ moleſtia expediret, pertentaverimus, actum de ægro erit.

§. CXLVII.

Ex dictis igitur ſolertiam non modicam, ſedulitatemque ad variolarum ſubigendam (ſi natura non ſuffecerit), ac expellendam materiam quammaxime requiri patet; in hoc ſiquidem tota fere curationis ſumma conſiſtit, ſimulque ſagacitas, ars, atque prudentia Medici, qui opitulandi auxilii tempus, modum, menſuram, conſilio etiam ſumpto in arena, opportune diſcernet. Cum ergo in variolis quatuor diſtinctæ periodi conſiderentur (ut jam in principio adnotavi), ſcilicet febris initium, uſque ad eruptionem; earum eruptio, uſque ad totalem elevationem, de quibus huc uſque verba fecimus; remanet nunc maturatio, de qua in ſequentibus ſermonem inſtituam; poſtremo vero de exſiccatione tractaturus.

Maturationis Cura.

§. CXLVIII.

Febris ſecundaria maturationis tempore adveniens, pura, ac mera febris putrida eſt, et inflammationem præ ſe ferens (ut ſupra non ſemel dictum eſt), quæ in artis noſtræ opprobrium, et in ægrotantium perniciem ſolet reviviſcere; hæc autem aliter ac prima eruptio-

eruptionis febris erit curanda. In illo enim exordio variolarum febris ſynochus ſimplex ſui generis vocari meretur, in qua liquorem tantum atrabiliarium aliis quandoque impuritatibus in ægrotantium corpore delitеſcentibus ſociatum conſideramus, quem natura glandularum ope, antequam putreſcat, a maſſa ſanguinis ſeparare tentat; ideoque criſim in cute principaliter molitur, unde variolarum eruptio apparet. At ſecundaria febris non ſolum a materia putreſcente in cutaneis puſtulis producitur, verum etiam tum ab internis puſtulis, cum a copia putreſcentis humoris in maſſa ſanguinis relicta, quæ perfectam ſynochum putridam, ſeu cum putredine conſtituit. Hæc igitur aliter auferri minime poteſt, niſi iiſdem medicamentis, et eadem methodo, qua febris putrida, et inflammationem producens curari a ſapienti Medico debet, clyſteribus ſcilicet, purgationibus, ſanguinis miſſionibus, veſicatoriis, et ſimilibus. Vt autem generalem, facilemque regulam præſcribere rite poſſim, opus eſt primo febrem conſiderare; nam ſi violenta, et immoderata appareat, neque vero a paregoricis, et opiatis, idonea, et modica doſe ſumptis, neque a potionibus refrigerantibus, et acidulis, in calida potiſſimum regione, cito cohibeatur, ad ſanguinis miſſionem in primis eſt confugiendum, ut quantitas ipſius, una cum portione materiæ craſſæ, ac putridæ eodem mixtæ diminuatur; atque etiam intimæ partes ſanguinem componentes dimoveantur, ac permutentur. Poſtea ad blande laxantia medicamenta pluries repetita, vel cly-

P 3 ſteres,

ſteres, nunquam tamen paregoricis, vel opiatis relictis. Si vero haud violenta fuerit, lenes tantummodo (juxta Rhazem) purgationes inſtituendæ veniunt, quarum ope materiæ putridæ quantitas detrahitur, atque minuitur. At ſi poſt ejectiones ſymptomata gravia, ut ſunt cordis oppreſſio, reſpiratio difficilis, vel aliud quid ſimile, pravum, corruptumque humorem in maſſa ſanguinis latere adhuc, et ſupereſſe oſtendant, tunc iterum ſanguinem mitti neceſſe eſt; ex his quippe ſignis, quæ propria, et inſeparabilia dicuntur, quod maximam demonſtrandi vim habent, atque adeo ſummopere attendendis, interiores aliquæ partes affectæ phlogoſi deprehenduntur.

§. CXLIX.

Hoc maturationis tempore, videlicet poſt quartam eruptionis diem, uſque ad ſeptimam ſolliciti eſſe quammaxime, atque omnia diligentiſſime obſervare debemus; nam ſi febris ineunte morbo incepta poſt quartam adhuc eruptionis diem perduraverit, quum neceſſario a maxima humorum quantitate, et malignitate foveatur, haud dubie judicandum tunc temporis eſt damnum grave a tanta, et tali cauſſa eventurum. Interim non ſolum pulſum, urinam, et alia ſigna obſervare debemus, verum etiam ſedulo, et aſſidue variolas inſpicere, neque vero margines tantum ipſarum, ſed et interſtitia, materiam in puſtulis contentam, atque elevationem. Si igitur variolarum margines rubri fuerint, et cutis interſtitia adhuc rubro colore perfuſa,

ſa, ſi materia jam albeſcere incipiet, atque puſtulæ bene elevatæ, ac faſtigiatæ, rebus ita ſe habentibus ex neceſſitate febris etiam, et ſymptomata ſocia evaneſcere debent, dummodo nihil impuri, ac putridi in viſceribus, et maſſa ſanguinis fuerit retentum, quandoquidem omnia ſigna recenſita naturam, quod ſuum erat, præſtitiſſe oſtendunt. Quando vero febris perſeverat, licet enarrata optima ſigna adſint, credendum, immo pro certo, et indubitato habendum materiam putridam, vel in viſceribus, vel in maſſa ſanguinis latere diffuſam; quumque aliquod neceſſario damnum parere debeat, valde metuendum ne paulo poſt æger moriatur. Medicamenta §. CXLVIII notata, etiam huc faciunt.

§. CL.

E contrario, licet febris mitior videatur, ſed variolarum interſtitia, aut ipſarum margines palleſcant, ſeu materia in puſtulis contenta feroſa adhuc, vel puſtulæ tunc temporis quodammodo depreſſæ conſpiciantur, ſemper mali ominis eſt, contra quosdam adſerentes, nihil mali ex hoc ominari, quod ea ſit nimirum ipſius morbi conditio, atque natura; nam ſi hoc verum eſſet, etiam eas, quæ cohærentes dicuntur, et malignæ ſatis ſunt, depreſſas aſpiceremus; quod tamen nunquam accidit, niſi quando natura ſatis humoris varioloſi, quo puſtularum elevatio perficiatur, continue non expellit, ob rationes alibi aſſignatas; et ex defectu continuatæ expulſionis vitæ periculum ægrotantibus

tantibus imminere monuimus; quod et Cl. Michael Etmullerus volum. 3 recte his verbis faſſus eſt „Si ve-„ro variolæ erumpentes non ſint plenæ, ſeu turgidæ, „ſed depreſſæ, et in medio ſui habeant quaſi foveam „(innuit) deficientem expulſionem variolarum, adeo-„que latens periculum.„ Licet (dixi) febris mitior videatur, valde tamen timendum eſt de proximo ægrotantis interitu, quia tunc febris re quidem vera mitis non eſt, ſed ſanguis lento admodum motu, et præter naturæ leges fluit, refluitque, refertus quippe putridis, craſſis, atque malignis humoribus, qui ipſum vel quodammodo coagulant, vel detinent, ac remorantur. Agentes quidem ſubſtantias, quæ maſſam ſanguinis pervadunt, vel prope extinctas, vel valde fractas, ac debilitatas, et naturam nimium a maligni, et corrupti humoris pondere oppreſſam, immo viribus deſtitutam, ad expulſionem continuandam, et vitam conſervandam nequaquam ſufficere mihi perſuadeo: „Nemo „quippe cum ſarcinis enatat (Seneca).„ Materia ſiquidem in corpore latens omnem viſcerum ſubſtantiam ſubit, inque omnia ſpatia influens, atque inibi ſtagnans lenteſcit, proindeque ita craſſa, iners, et ignava evadit, ut ad cutem ferri, et deponi minime poſſit, niſi forte exigua quædam portio, craſſo illo, et glutinoſo humore nondum imbuta. Quis igitur adeo male ſanus, qui in hac rerum facie expellentibus, præcipitantibus, abſorbentibus, vel aliis ejuſdem farinæ variolis mederi pertentet? Quisque enim hanc methodum in uſum revocaverit profecto hallucinabitur, ſuamque

ipſe

ipſe expectationem, fatali ægrotantis eventu, decipiet. Inculcanda igitur ea rurſus mihi videntur medicamenta, et confirmanda, quæ ſubſidium, emolumentumque afferre poterunt, phlebotomia ſcilicet parum copioſa (ſi vires tolerabunt), et purgantia, quibus liberiorem in natura motum, immo levamen inducere poſſumus, ſi adhuc tamen juvandi tempus fuerit; qua methodo quidquid craſſum erit, et in ventriculo, aſſidentibusque partibus diutius, et tenacius inhæſerit, atque inſederit, per has vias facillime ſegregabitur, et exonerabitur. Quod ut conſequi liceat, ſtatim, nec ulla interpoſita mora venæ ſectionem primo jubebis, deinde clyſterem (remedia ſane efficaciſſima), vel ſuppoſitorium ex ſapone, ſive ex melle cum ſale gemmeo paratum applicare, quo prompte putrida valeat craſſitudo expelli, quæ internas corporis partes, atque ſanguinis maſſam labefactat, et pervertit, aliter opportunitatis hiſce momentis neglectis, aut præterlapſis, irreparabilis jactura ex inſperato ferenda eſt. Qua de re ego quidem Medicum hortarer, ne hoc auxilium uſque adeo protrahat, donec ſymptomata illa in conſpectum prodeant, quum fere una, aut altera hora, antequam æger animam agat, ſoleant apparere; atque adeo opportunis auxiliis ea prævenire multum præſtabit. Quid porro eorum ope profeceris (modo tempeſtive fuerint adhibita) tum demum dignoſcere licebit, quum æger a fœda putridorum, et peſſime olentium excrementorum, quibus opprimebatur, coacervatione exoneratus, tantum exinde levaminis percipiat, ut ad vi-

Q tam

tam pene revocatus tibi videatur. Fœtor profecto, et graveolentia putredinis ſoboles eſt; atque adeo Medicus hiſce obſervationibus, veluti quibusdam *datis*, geometrico more inſtructus, atque ſuffultus, adduci in ſpem debet ægrotum in tuto fore collocaturum; adhærens axiomati illi trito „A juvantibus, &c. Quamvis enim æger ante hanc evacuationem aliquando quietus videatur in lecto jacere, et nullum jactatione, et inquietudine inæſtuantium humorum ſignum edere, ubi tamen pulſus omnino naturalis, atque perfectus non appareat, ab interiori humorum coacervatione, et onere, levari oportebit; relicto ſiquidem, ac neglecto hoc auxilio, breviter in pulſibus vel inæqualitas apparebit, vel intercalares, aut intermittentes fieri videbimus.

§. CLI.

Vbi morbi exitus anceps videtur, et aliquam præbet ſuſpicionem, tunc prudens Medicus maximam rerum commutationem haud expectare debet, ſed eodem temporis momento quid agendum ſit determinare; facta namque mutatione in malum, damnum jam illatum eſſe cenſemus. Quapropter dum res in hoc ſtatu ſunt, aliquid leviter movere, ac paullatim tentare prudens erit conſilium, ut inde rectius, et facilius a juvantibus indicationem ſumat, et clare dignoſcat. Principiis obſta, ut damna futura præcaveri poſſint, nam juxta Terentii (*u*) ſententiam

Iſtuc

(*u*) Terent. in Adelph. Actu 3.

Iſtuc eſt ſapere, non quod ante pedes modo eſt,
Videre, ſed etiam illa, quæ futura ſunt,
Proſpicere.

Neque aliena videntur, quæ ediſſerit Illuſtriſſimus Comes Franciſcus Roncalli Parolinus in ſuo erudito opere, Europæ Medicina (*x*), dum de Hungaria tractat, cujus verba hæc ſunt „Si in variolis confluentibus aderant certiſſima ſane ſummæ inflammationis in maſſa „ſanguinea latentis indicia, admiror, quomodo in tot „remediis non pertentata fuerit ſanguinis miſſio, de „qua nullam video factam mentionem. Quæque ſi „fere omnes peribant, potiſſimum in principio utilis „eſſe poterat. In hoc ſane magna intercedit inter „Hungaros, et Britannos diverſitas, qui poſtremi venæ „ſectionem facili negotio in variolis tam in limine, „quam aucto jam morbo inſtituunt. etc.„

§. CLII.

Si materia in puſtulis contenta poſt quartum eruptionis diem ſeroſa adhuc ſit, et in verum pus craſſum, et album nondum incipiat permutari, id ſigni ſatis eſt partem craſſam non ſatis expulſam fuiſſe, ſed intus latere. In hoc caſu non aliis medicamentis, præterquam iteratis minuentibus, et laxantibus, vel ſaltem repetitis ſuppoſitoriis, vel clyſteribus matutino tempore adhibendis, dummodo febris, et ſocia ſymptomata venæ ſectionem non indicent, interior putredo eliminabitur; quamquam etiam expellentia paulo efficaciora veſpertino tempore poſſint continuari.

(*x*) fol. 209.

§. CLIII.

Quandoque maturationis tempore, hoc eſt octavo morbi die, ſeu quinto ab eruptione, abſque ulla hæmorrhagia, et abſque ulla diarrhœa variolas retrocedere dicunt, non alia certe ratione, niſi quia parumper palleſcunt margines, et cutis interſtitia, vel quia variolæ ipſæ paullulum deprimuntur, ſive, quod magis eſt, quia parva, vel nulla ſit vultus inflatio, atque momento æger ruit in præceps. Verum enim vero tota horum ratio in eo conſiſtit, quod natura illuc non amplius transmittit humorem, quo deficiente, ſicut margines, cutisque interſtitia irritari deſinunt, ita quoque ruborem amittunt; variolæ vero deprimuntur, tum quia non amplius humorem recipiunt, cum quod receptum per inſenſibilem evaporationem deperdunt. Hac eadem ratione evaneſcit inflatio, quamvis hoc frequenter ob præcedentes contingat ſudores, et æger ruit in deterius, quia materia morboſa, quæ erat expellenda, præ nimia copia naturam opprimit. Adeſt et alia ratio; interdum enim copioſæ in viſceribus erumpunt puſtulæ, quarum putredinis aliqua pars a venis abſorpta talem, tantamque modo rarefactionem, modo condenſationem, ſive alium quemlibet, qui præter naturam eſt, motum in maſſa ſanguinis inducit, quo febris denuo producatur, ſi non aderat, vel ingraveſcat, ſi adſit; quæ humorum fervens agitatio bene a Galeno explicatur in libro, de eis, quos purgare oportet, et etiam VIII. de compoſit. ſecundum locos; ſicuti

etiam

etiam bene a Manardo (*y*), et ab Hercule de Saxonia (*z*). Tot igitur, tantisque moleſtiis, et calamitatibus vexatus æger, atque jactatus, ut mori ſe ſentiat, modo pronus, modo ſupinus, modo extenſus, modo contractus jacet; demum coactus eſt e lecto ſurgere (ut diffuſe in maturationis theoria ſub §. XCVIII ſcripſimus), quo aliquod invenire poſſit levamen: Surgit tandem, et poſtea brevi in agonem incidit, et moritur. Hic rurſum obſtrepunt quidam, ex marginis, interſtitiumque pallore cauſſam dediſſe morti ambientem aërem clamantes; ſed hi, cum vulgo, peſſimo veritatis interprete, damni cauſſam nequaquam intelligunt. Nihil aliud enim eſt e lecto ſurgere, niſi vehementis æſtus effectus ab humoris maligni copia coacervati intus, atque obruentis producti, quo æger quaſi delirus, vel vere delirus, et impatiens lectum maxima cum violentia ideo deſerit, ut ad ſuffocantem calorem temperandum quærat remedium, et levandas, quas patitur, anguſtias, atque oppreſſiones, ut melius reſpirare valeat. Moritur interim, et tota mortis cauſſa, ob fallaciam in judicando, in extrinſecus ambientem aërem refunditur: Quod ſi qui medicinam minime callent ſoli factitarent, libenter reticerem, quod in Portii Hippocrate (*a*) legimus „Novi autem Medicos „nonnullos, veluti idiotas, qui ubi homines ſine illorum „conſilio aliquid feciſſent, ut ſi laviſſent, vel deambu-„laſſent, aut aliquid comediſſent, et bibiſſent, et for-„taſſis hæc melius fuiſſet adhibuiſſe, quam non, nihilo-

Q 3 „minus

(*y*) Libr. 13. epiſtol.
(*z*) Libr. 8. de febrib.

(*a*) Lucas Antonius Portius in lib. de Priſc. Medicin. Hipp. Paraphr. p. m. 97.

„minus cauſſam ſive ægritudinis, ſive exacerbationis „alicui ex his tribuebant, veram quidem cauſſam igno- „rantes, et fortaſſis id, quod commodiſſimum fuerat „damnantes. „

§. CLIV.

Statim ac igitur prudens Medicus humorum fervorem, inquietudines, anguſtias, cordis oppreſſionem, et quaſi ſuffocationem, febre interim ingraveſcente deprehendit, ſtatim (inquam), et nulla interpoſita mora, antequam æger in extrema conſtituatur anguſtia, et gangræna, vel ſphacelus in viſceribus efficiatur, ſanguinis miſſionem, ac etiam clyſteres imperare debet, atque eorum vice, ſi ad manus non ſunt, ſaltem ſuppoſitorio ex ſapone parato utendum; diminuta enim harum evacuationum ope copia materiæ putridæ, et prope cadaveroſæ, minuuntur quoque, et corriguntur ſymptomata, et validæ illæ moleſtiæ ab interiori materia excitatæ: Palam eſt ægrum eodem momento maximum perſentire levamen; quietus etenim deget, neque amplius lecto ſurgere contendet; nec variolæ (ut ridiculum credit vulgus) retro cedent; puſtularum quoque margines, ſi quem deperderint, colorem rubrum iterum acquirent; et natura demum a ſarcina ſublevata, aptum, ordinatumque curſum facile continuabit. Quod nunc ſcribo, jam antea docuerat egregie Sydenhamius, dum de febre putrida variolis ſuperveniente in hunc modum verba faceret (*b*) „Quamobrem ea ſola in re- „mediis

(*b*) p. m. 377.

„ mediis huic malo cedere poſſe prudens quispiam exiſti-
„ maverit, quæ ad retundendam ſecundariam hanc fe-
„ brem, quam putridam appello, maxime faciunt. Id
„ vero nihil efficacius præſtat, quam copioſa ſanguinis
„ eductio, quo pacto vitiatæ illæ particulæ, quæ morbi
„ ſunt fomes, confertim a ſanguine exulant: Neque huic
„ praxi, ſi quid ego judico, variolæ in quo jam ſunt
„ ſtatu vel minimum intercedunt: Jam enim puſtulæ
„ nullo modo introrſum agi poſſunt; adeo ut ſi æger
„ morbi tempore fatis cederet, et cadaver in terram
„ frigidam exponeretur, attamen puſtulæ jam in duritiem
„ incruſtatæ, nec intra cutim ſe recipere, nec minimam
„ molis ſuæ partem amittere poterint . . . . Nec ſane
„ cum variolis jam nobis res eſt, ſed cum alio prorſus
„ morbo, nempe febre putrida. Has ob cauſſas ſequen-
„ te methodo mihi comperta feliciter uſus ſum; quam ſi
„ omittas, nec aliam video, nec conjectura aſſequi poſ-
„ ſum, quo pacto æger ita certo queat liberari.„ Hæc
vero methodus, mittendi nempe ſanguinem in variolis, antiquitus comperta fuit ab Arabibus, ſcilicet Rhaze, Avicenna, Alſaravio, et ceteris; immo etiam a noſtris Europæis, ut Gometio, Pereyra, Hollerio, Paræo, Botallo, Mercato, Diomede Amico, Horſtio, Ioſepho de Medicis, Zacuto Luſitano, Augenio, Heurnio, Bartholino, Mayernio, Riverio, Mortono, aliisque plurimis; et ſemper opportuno tempore celebrata, et proportionata quantitate juvamen maximum variolantibus attulit. Sed nec omittenda, quæ eodem citato loco, et pagina Sydenhamius obſervat „ Cum vero ſub ultimis
„ morbi

„morbi diebus haud raro accidat, ægri alvum, partim „a morbi natura, partim a magna paregoricorum vi, „quorum opem plane depoſcebat morbi ratio, ita con„ſtipatum eſſe, ut tum fere ſuffocetur ille, tum febris „ad eum gradum aſcenderit, ut jam de ægro conclama„tum videatur, duro huic nodo durus cuneus aptan„dus eſt, et rebus ſic ſtantibus longe minus ægro peri„culi erit ab aſſumpto cathartico leniente, quam a febre „eo vehementiæ ab alvinarum fæcum retentione pro„fecta. Sicut nec etiam de cathartici propinatione dubitarunt Horatius Augenius, Diomedes Amicus, Hoffmannus, atque alii.

§. CLV.

Præcipue vero id in memoriam revocandum, naturam nimirum ipſam quammaxime ad humorum expulſionem niti, atque ægro vires addere, et præterea Medico prompte in ipſorum ingenti æſtu medicamentum purgans præbenti optime favere.

§. CLVI.

Neque vero ſapiens, prudensque Medicus aures vulgo præbere debet dicenti, ex hujusmodi detractionibus varioloſæ materiæ retroceſſum valde eſſe timendum (ut abunde ſuperius diximus); nam materia extra vaſa continetur, alienata ſcilicet a maſſa ſanguinis, id eſt intra cutem, et cuticulam, ut metipſæ puſtulæ oſtendunt, in quibus craſſeſcit, atque ſpiſſatur; quare neque clyſteribus, neque purgantibus, neque ſanguinis

nis miſſione fieri poteſt, ut amplius hujusmodi craſſus, denſusque humor retrorſum eat, utpote e vaſculis jam effuſus, et a maſſa, et gyro ſanguinis abalienatus. Fabuloſum igitur eſt retrogradum illud iter, et vanus evacuandi per purgativa medicamenta metus, vel mulierculis, et idiotis deſpiciendus.

§. CLVII.

Variolæ igitur ad maturationem perductæ munus ſuum adimpleverunt; ideoque remotæ, et valde diſſitæ cenſentur a præſenti curationis ſcopo. Agitur quippe hic de febre ſecundaria, quæ ſuapte natura febris eſt putrida, et inflammationem producens, ut dicere ſolemus, a corruptorum humorum intus latentium colluvie exorta, quam nunc conſiderare, ac diligenter contemplare debemus. Hæc eſt fovea, quæ ante pedes eſt, ad quam mentis oculos conjicere providum; aliter in ipſam incidere pudor, et opprobrium eſſet. Ad hoc vitandum multum conducunt ſcriptores, et præcipue Angli, quos in ſuis ægrotantium hiſtoriis nihil intentatum reliquiſſe videmus; et modo una arte, et methodo, modo alia, atque alia quæritaſſe, ut ægrotantibus valerent ſanitatem reddere. Hoc pacto reſerantur Medicorum oculi, ut alienis ſaltem laboribus ſapere aliquando poſſint, et facili negotio addiſcant, qua ratione, et via, quibusque præſidiis recte, atque ſalubriter hujusmodi curatio ſit inſtituenda, præcipue ſi qui medicinam faciunt docile habeant ingenium, et ab infauſta methodo declinare cupiant.

 Fateor

Fateor quidem me ſexcentos hujus generis ægrotantes habuiſſe curandos, dum Viennæ Auſtriæ (ubi ſane optimi habentur Medici) medicinam exercebam, quibus clyſteribus, ſuppoſitoriis, laxantibus, veſicatoriis, et miſſione ſanguinis maturationis tempore juvi: Iis vero, in quibus phrenitis cum adaucta febre apparebat, vel alia ſigna ejusdem notæ, non ſolum ſanguinem detrahere non dubitavi, verum etiam cucurbitulas ſcarificatas, hirudines, et veſicatoria applicui, quibus auxiliis, nullo pene interjecto ſpatio levamen non leve obtigit. Sanguis quidem extractus, poſt congelationem pluries gelatinoſam pelliculam albam, vel flavo-virideſcentem in ſuperficie demonſtravit, cruor vero ſub gelatinoſa cruſta deliteſcens nullam concretionem, aut craſſitudinem ſæpenumero habebat, ſed liquidus erat, niger, atque corruptæ denſitatis videbatur.

§. CLVIII.

Quum quandoque gargariſmata, apophlegmatiſmi, potiones diluentium, etiam largæ, quin et ſpiritus vitrioli ad aliquas guttulas in aqua pro ordinario potu mixtas inutilia fuerint reperta ad ſalivationem denuo promovendam, ſi ſponte defecerit, tumentibus, vel non, facie, et manibus, cito, et abſque ulla temporis jactura, præcipue quando faciei tumor collabaſcit, ex nimia in viſceribus morboſæ materiæ ſpiſſitudine, et denſitate, idonea alia evacuandi media, alia etiam ex parte, ſalivationis loco tentanda ſunt. Convenientiſſima enim, et in praxi valde accommodata in iſto caſu,

ſu, ac etiam in ſecundaria maturationis febre habentur, præſertim ubi alvi adſit durities. Dixi cito, nam cunctando cumulum in viſceribus putridorum humorum jam corruptorum relinquimus, qui momento temporis talem, tantamque putredinem, fœtoremque redolent, ut brevi ægrotantis corpus ad corruptionem trahant. Quod autem largæ potiones conveniant, id quidem confirmari video ex eo, quod mihi nuper relatum fuit, videlicet, Celeberrimum Richardum Mead natione Anglum in variolarum cura magnam aquæ copiam infirmis præcipere, quæ methodus in præſenti maturationis tempore, et etiam in ſalivationis defectu et multum laudabilis eſt, et abſque hæſitatione ſequenda; copioſa enim aquæ potio viſcera diluit, alvum laxat, orgaſmum ſanguinis temperat, omnem (uno verbo) paginam adimplet.

§. CLIX.

Adde etiam, quod in variolis cohærentibus, et confluentibus non ſolum facies, manus, et pedes in magnam intumeſcunt molem, verum etiam et ſcrotum, et præputium in maſculis, et tunc ſalivatio copioſe, et ordinate profluit, quæ ad initium uſque exſiccationis variolarum ſervari ſolet, hoc eſt poſt undecimam ab eruptione diem, quo tempore brevi etiam intervallo detumeſcunt. Quamquam vero hoc modo res ſecundum votum evenire videatur, æger tamen a vitæ diſcrimine minime erit immunis: Paſſim etenim obſervatum fuit inopinato aliquos ultimum obiiſſe diem

poſt continuatam, ac ordinatam ſalivationem. Statuendum ergo eſt, ſalivationem haud ſemper eſſe ſatis; et ad ægrum conſervandum aliis uti remediis oportere, evacuantibus ſcilicet, et diminuentibus, qui morbi reliquias tollant; quod et Arabes, et Europæos magno ægrotantium emolumento præſtitiſſe non ſemel monuimus; et quamvis plurimi media ſalivatione ab imminenti vitæ periculo liberi fiant, attamen non omnes exſiccatis variolis convaleſcunt. Quandoquidem (et hoc plus quam ſemel diximus), qui variolis confluentibus laborant, eo præcipue urgentur diſcrimine, quod ſaliva his ultimis diebus magis glutinoſa evadens, fauces præcludat, cui quidem ſymptomati hoc in caſu, ſi propria, atque idonea gargariſmata, tum et diluentia non conducant, purgantia præſcripta, vel ſpontanea diarrhœa ſuccurret, quæ item niſi ſponte deſinat, rhabarbaro, et clyſteribus, vel lacte, et aqua mixtis pro potu, et narcoticis aſſumptis facile juxta Sydenhamii methodum compeſcetur.

§. CLX.

Quod vero attinet ad urinæ impedimentum, quod fere ſemper maturationis, vel exſiccationis tempore, etiam in diſcretis exoriri ſolet, ubi lotium ſæpe ſpatio viginti quatuor horarum, aut plus non deponitur, poſtea per ſe, et ſponte, ſi febris non adſit, parva deambulatione iterum urinæ defluent; at ubi perſeveret diureticis blandis, et copioſe hauſtis diluentibus ex infuſo florum malvæ arboreæ ad tincturæ extractionem

nem, vel alkekengi, radicis graminis, et ſimilibus ad acrimoniam diluendam eſt utendum. Sydenhamius vero, ut hujus generis ægrotantes curaret, lecto eos ſurgere permiſit, qui bis, vel ter cubiculum obambulantes, urinam ſat copioſam reddiderunt, licet antea nullum diureticum ſumpſiſſent medicamentum.

§. CLXI.

Sæpe epidemiæ tempore alia prava erumpunt exanthemata, diſtinctum epidemiæ characterem præ ſe ferentia; quorum acceſſione variolæ, jam ex ſe valde malignæ, totam fere ſpem de ægrotantium ſanatione rapere videntur. Hoc in caſu bezoartica, alexipharmaca, et hujus generis alia medicamenta optima cenſentur, præcipue temperata, et quando morbi initio, hoc eſt ante variolarum eruptionem, alvus ſatis laxata fuerit, et ſanguis miſſus; quum enim ob præcedentes evacuationes, et ſubſequentia alexipharmaca, nec non alia, quæ a morbomet indicantur auxilia, materia prava educatur, ut ſuperius expoſuimus, non tantum aliqua de futura valetudine ſpes aderit, ſed, experientia docente, etiam a morbo tam gravi hac methodo liberantur. Si vero antea neque miſſio ſanguinis, neque evacuantia ſint adhibita, neque ſpontanea diarrhœa advenerit, ſtatim ad eadem confugiendum, additis etiam veſicatoriis, hirudinibus, et ſimilibus, prout indicia, et neceſſitas poſtulaverint. Iuvat enim hoc epidemiæ tempore omnia potius tentare, quam ægrum omni ſpe deſtitutum perire. Hippocrates.

§. CLXII.

Quando vero variolis alii copulantur morbi, ad illum præcipue convertendus eſt animus, qui magis urget; et ægrotanti interim iis præſidiis, ſuccurrendum, quæ ceteris morbis ſunt congruentia, addendo etiam ea medicamenta, quæ pro variolis opportuna cenſentur.

§. CLXIII.

Ex ſuperius dictis habes jam duo comperta *data*, quibus poteris, ſine dubitatione, auxilii quantitatem, tempus, atque modum ad perfectam curationem invenire. Primum *datum* eſt, quod in omnibus malignis vel epidemicis variolis ſemper humoris pravi, et putridi eruptionis tempore a ſanguine ſeparati magna pars in viſceribus remanet; viſcera quippe omnia variolarum puſtulis (ex obſervationibus ſuperius allatis) referta ſunt. Secundum *datum* eſt, quod ſanguis ipſe ejusdem materiæ putridæ, ac inflammandi vi præditæ in viſceribus relictæ, mediis venis partem aliquam rurſus abſorbet; qua de cauſſa febris ſecundaria in conſpectum prodit, una cum omnibus malignis, et pravis illis ſymptomatibus, a quibus fatalem eventum timere debemus. Cardo igitur hujus curationis in iſtis duobus evacuandi modis, phlebotomia ſcilicet, atque purgantibus omnino vertitur; ubi vero uter, vel ambo magis conveniant, clare ſuperius ſigna, et conjecturas dedimus, tum in theoria, cum etiam in

praxi,

praxi, ſive methodo curandi. Has evacuandi rationes pulchre omnes Arabes, et poſtea plurimi Europæi neceſſarias cognoverunt; ideoque uſi ſunt ſanguinis miſſionibus, cucurbitulis ſcarificatis, hirudinibus, quibus ſanguinis orgaſmum compeſcere, et quantitatem minuere potuiſſent, ut ipſe liberius poſtea per vaſa etiam minima circuitum peragens, ſeparationes impuritatum, quibus erat implicitus efficere, ſuasque demum partes obire perfecte valeret. Eodem modo etiam ab iisdem Arabis alvi ejectiones tentatæ fuerunt cum aqua fructuum laxandi vi prædita, forſan ex tamarindis, et ſimilibus facta, cujus formula in libro 3 Antidotarii Meſues legitur. Poſtea vero et Europæi minuentibus purgativis, clyſteribus, ſuppoſitoriis, vel prunis dulcibus cum foliis ſennæ orientalis mundatis incoctis, et in quantitate parva, una cum ipſorum juſculo ſumptis, ut alvus bis, vel ter de die deſcenderet, maximo ægrotantium levamine, et emolumento uſi ſunt. His igitur prudenter conſideratis in hac tam prava, ac maligna affectione, et ægrotantium ſanitati, et medicinæ decori proſpicies.

Exſiccationis Cura.

§. CLXIV.

Supereſt nunc, ut paucis de ultimo variolarum tempore ſermonem faciamus, quod ab undecima eruptionis die, vel decima quarta ab initio febris, uſque ad vigeſimam quartam numerari debet, et forte etiam

ultra.

ultra. Pluries ego in decima quarta, vel decima ſeptima die novam alborum exanthematum valde parvorum, ad formam millii, eruptionem vidi, quæ tametſi ex ſe minime lethalia forent, attamen ex incuria lethalia aliquando evaſerunt, ob reſiduum ſcilicet materiæ putridæ viſceribus adhuc hærens, ſeu ob quantitatem fæcum in inteſtinis detentam, et nulla arte expulſam. Vbi enim vel clyſteres appliciti, vel laxantia, et diminuentia fuere propinata, aut non apparuerunt, aut media ejectione cum ægrotantis levamine ſtatim evanuerunt.

§. CLXV.

Hic animadvertendum eſt, quod Ioſephus de Medicis Cretenſis (*c*) ſcripſit, Nunquam eſſe ſub variolarum exitum fidendum febris remiſſioni; ſtrenue autem debere pugnare Medicum, et omni conatu curare, ut reliquum putredinis, et cacochymiæ per varias vias, maxime per venæ ſectionem, et lenem purgationem totaliter e corpore educat, atque extrudat. Et ſi etiam aliquoties hoc auxilii genus natura ipſa, ſi valida ſit, ope diarrhœæ pertentet, nullo tamen modo illi debet Medicus rem totam relinquere, verum diminuentibus, et præcipue rhabarbarinis auxilium præbere; quapropter ubi morbus inclinaverit, atque puſtulæ exaruerint, quæ ventrem leniter ducunt ſuadenda. Et ſi fluxus ſupervenerit ob ſuperſtitem materiam (quam, quum per cutim expellere minime potuit, per alvum

(*c*) Ioſeph de Medicis Cretenſis a Freinde relatus. p. m. 130.

alvum natura emittere tentat), hunc naturæ conatum, ſeu criſim, a prudenti Medico rhabarbaro, aliisque id genus remediis juvandum eſſe monuit Marcellus Donatus Mantuanus, cum eorum irriſione, qui in fluxibus alvi nunquam ſolutione ventris utendum eſſe contendunt.

§. CLXVI.

In iſto ultimo variolarum tempore, ſive ſtadio, judicio, et conjectura aſſequi debemus, quid a reſidua materia in viſceribus relicta effici poſſit; quandoquidem quum ea in hoc ſtatu, non alia, quam inertiæ vi prædita cenſeri debeat; quid inde, ſecundum Statices leges colligi, et confici liceat, quisque facile videt; ſemper enim in illo ſtatu, in quo ſemel eſt collocata, aut depoſita, perſiſtet. Hujus materiæ præcipue maſſam ſanguinis eſſe participem oculis ipſi cernimus ex ejusdem miſſione, ſaltem in malignis hoc tempore neceſſaria, ubi ſanguis extractus in ſuperficie flava, viridi, atque variegata cruſta, ut in rheumatica affectione laborantibus, obductus conſpicitur; unde et cujus indolis materia eſſet, et damnum quod parere potuiſſet, vel autopſia demonſtrat.

§. CLXVII.

Ceterum omnibus his diebus, a decima quarta ſcilicet febris die, uſque ad vigeſimam quartam, et ultra, more Arabum, aliam aquam fructuum laxandi

vi præditam præſcripſi, quemadmodum in §. CLXIII, quotidie ab ægroto ſumendam, quæ nimirum prunis in aqua communi coctis, et foliis ſennæ orientalis a ſtipitibus mundatis, additis aliquot aniſorum ſeminibus confecta erat; non ſolum vero pruna nonnulla cocta, verum etiam aquæ, in qua cocta fuerunt uncias binas ægrotanti exhibebam, qua methodo bis, vel ter ſingulis diebus fluebat alvus, et tunc ocularis etiam inſpectio non ſolum majus robur, et coloris aſpectum meliorem, vividioremque, verum etiam carnes partim a qualitate, et quantitate morbi, partim a diæta deperditas, et conſumptas, ægrotantes acquiſiviſſe monſtravit. Poſt variolarum quidem exſiccationem purgantibus reliquias morbi amovere neceſſum eſt; quibus relictis facile morbus alius alio ſuccedit, et quidem alius alio plerumque pejor.

§. CLXVIII.

Ab undecima eruptionis die, quando puſtulæ exareſcere incipiunt, plurima ad ipſarum foſſulas, ſeu veſtigia vitanda pharmaca adhiberi ſolent. Libet hic vel unum deſcribere, quo non ſine fructu, atque emolumento uti conſuevi; nimirum in prima exſiccationis die nodulum parabam ex ſale communi contuſo, quo in aqua florum fabarum diſtillata intincto, faciei puſtulas madefaciebam, ſic erodentem puſtularum acrimoniam corrigens, atque promptam illarum exſiccationem promovens deformitatem removebam.

§. CLXIX.

§. CLXIX.

Curatis omni ex parte quidem variolis, et mundata cute a cruſtis, ſed omiſſa purgantium repetitione, et venæ ſectione, quamvis nihil amplius timendum videatur, novi tamen (quod ſane nunquam ſatis monitum cenſeo) adveniunt morbi a reliquiis materiæ putridæ in maſſa ſanguinis, et viſceribus jacentibus. Plures phthiſicos, plures atrophicos obſervavi; aliquos pulmonum vomica affectos, ſcrophulis alios, et ſcorbuto. Horum curationem feliciter peragere mihi datum eſt, præter ſpecifica pro unoquoque morbo, totis viribus incumbendo ad expellendas minuentibus purgantibus, et venæ ſectionibus materiæ varioloſæ reliquias; quamdiu enim infixæ pertinaciter in aliqua corporis parte hærent, omnium morborum, ſi non inanem, difficillimam ſaltem, diutinamque curationem efficiunt. Ratio hoc quoque ſuadet; vanum enim eſſet effectus tollere velle integra adhuc remanente cauſſa, quare (neſcio an juris conſultorum effato locus ſit habendus) Melius eſt intactam rem ſervare, quam, vulnerata cauſſa remedium quærere. Ad rem intactam ſervandam vide quid dixi in principio hujus paragraphi.

Epilogus.

§. CLXX.

In variolis cohærentibus, confluentibus, anomalis, ſive quovis alio charactere, vel ratione malignis, exploratum eſt naturam ex ſe minime eſſe capacem totam materiæ varioloſæ quantitatem expellendi, licet hæmorrhagias, diarrhœas, vel alia evacuandi media tentaverit. Neceſſario igitur portio quædam in maſſa ſanguinis, vel viſceribus remanere debet, licet feliciter variolæ erumpant, eleventur, matureſcant, et exſiccentur; quæ portio novos morbos gignere valet, vel ſaltem ita fractam ægrotantis ſanitatem reddere, ut non pauca damna deinceps ſuſtinere cogatur. Ideo peracta demum maturatione, vel in principio exſiccationis repetitis purgantibus corpus a ſordibus abſtergere neceſſe eſt.

§. CLXXI.

Neque in febris initio negligenda eſt venæ ſectio, quæ non tantum futuras narium hæmorrhagias avertit, verum etiam ſanguinis orgaſmum compeſcit, unde natura meliorem, ac pacatiorem ſuam criſim peragere valet; præcipue quando febris ſatis aucta apparet. At ſi adhuc durante febre eruptio ſtato tempore non incipiat,

incipiat, ſtatim ad purgantia, et clyſteres confugito, quorum ope natura liberius ſuum curſum peragit, et copiam maligni humoris facilius extrudit.

§. CLXXII.

Si igitur variolæ fuerint nigræ, lividæ, vel fuſci coloris, vel verrucoſæ, et purulenta materia intus carentes, ſive quovis alio pravo charactere inſignitæ, ſi inquam, venæ ſectione, cucurbitulis ſcarificatis, veſicantibus, prout morbus ipſe exigit, atque indicatio, vel ſuppoſitoriis, clyſteribus, vel levibus catharticis minuentibus quotidie mane exhibitis, quo ſaltem unoquoque die laxata alvus bis, terve fluat, veſpertino vero tempore paregoricis, et opiatis non medeantur, ſcito nullam aliam meliorem ſtatui poſſe methodum, omnia quantumvis arcana a medicaſtris, et circumforaneis decantata elegeris, atque adhibueris.

§. CLXXIII.

Maturationis tempore, febre iterum apparente, ægrotans ea methodo erit curandus, quam in putridis, atque inflammandi vim habentibus febribus optimi practici adhibere ſolent; niſi unica variolarum contemplatione hallucinati ægrotos peſſumdare velimus.

§. CLXXIV.

Numerus, et magnitudo variolarum, vel confluentium, vel epidemicarum, humorum copiam; ipſarum color maturationis tempore adveniens, qualitatem

demonſtrat. Qua methodo hujusmodi variolæ mederi debeant, ſupra jam dictum eſt. Atque hæc quidem ſunt fere omnia, quæ ad tanti morbi cognitionem, et curationem neceſſaria ipſe judicavi, et quæ Medicus induſtrius obſervare, et experiri opportuno tempore debet, ut ægrotantibus, quos regendos ſumpſit auxilium præſtare poſſit utile, efficax, atque conveniens.

DE

DE
MORBILLIS.

DE MORBILLIS.

§. I.

Abſoluta, quoad ejus fieri potuit, variolarum tractatione, congruens ſane, nec ab re alienum viſum eſt etiam de morbillis ſermonem inſtituere. Gentis Arabicæ Medicos fuiſſe primos, qui de morbillis verba fecerint, ſupra de variolis agentes jam diximus. Hi vero non ſolum pueros, verum et adultos, nec non in ætate virili conſtitutos aggredi ſolent.

§. II.

Eſt qui putat (*a*) morbillos ſic vocari ob eumdem ad peſtem reſpectum: Morbus enim antiquitus peſtem ſignificabat; ideo morbilli levem peſtem ſigni-

(*a*) Ludovic. Mercatus de pueror. morb. lib. 2. Cap. 22.

ficant; et quidem illa humorum agitatio, et perturbatio, enormes illæ ſive ſurſum, ſive deorſum, ſive utrimque ſimul ejectiones in morbillorum febre quandoque excitatæ malignitatem oſtendunt. Sane Rhazes illos pro peſte habuit.

§. III.

Ioannes Manardus (*b*) credidit morbillos a Galeno (*c*) exanthematum nomine fuiſſe deſignatos. Idem etiam de Hippocrate dicit, maxime, quia in primo Epidemiorum, et alibi ſenex hic ſcripſit, multos pueros morbo interiiſſe morſibus pulicum quamſimillimo, quod morbillorum formæ optime quadrat: Eodem modo Ætius. Avicenna morbillos variolas cholericas eſſe credidit.

§. IV.

Morbilli maculæ ſunt rubræ, primo in facie, et collo, poſtea per totam corporis peripheriam eruptæ, quæ nullam habent elevationem, neque ſuppurant, et plerumque intra novem, vel undecim dies evaneſcere ſolent. Morbilli igitur ſunt maculæ parvæ, rubræ in cute erumpentes, cum febre continua, æque ac ſynochus ſimplex (febris vulgo inflammatoria appellata), æquali, et plana cuticulæ ſuperficie, levi ad tactum calore perfuſa floreſcentes, quæ in morbi declinatione cuticulam exedentes, ad inſtar ſquammarum decidunt.

§. V.

(*b*) Lib. 7. ſuarum epiſtol. Epiſt. 2. (*c*) De morb. curand. Cap. II.

§. V.

Cauſſa interna, quæ morbillos producit eadem eſt, ac illa, quæ variolas gignere diximus; attamen non tantam, ut in variolis, liquoris atrabiliarii copiam ſanguini immiſceri autumo; nec tantam aliorum pravorum humorum colluviem utplurimum præ ſe ferre; licet quandoque maligniores quam variolæ eſſe ſoleant, citiusque jugulent. Ceterum ex cauſſa variolas producente facile argues quomodo et morbillorum productio fiat. Et eodem loco, ubi de variolarum cauſſa locuti ſumus, ibi omnes circumſtantias, quæ etiam morbillis copulari ſolent, et quomodo iſti inter ſe diſcriminari poſſint, reperies.

§. VI.

Morbilli differunt a variolis ſecundum magis, et minus, quum ab eadem cauſſa producantur. Primo ægrotans horripilatione concutitur, mox ſequitur febris acuta quidem, et continua, cum tendinum ſubſultibus, delirio, vigiliis, aliquando comate, ſternutatione frequenti, oculorum rubore, et lacrymatione, moleſtia lucem ſuſtinendi, doloroſa corporis laſſitudine, et præcipue lumborum, puncturis per totum corpus dolorem adferentibus, ac ſi acu leviter pungeretur, urina pallida, et ſubtili, inappetentia, quandoque nauſea, ac vomitu, voce clangoſa, aurium, et narium pruritu, capitis gravedine doloroſa; aliquando etiam ferina tuſſi, cum gutturis, et faucium inflammatione, cordis violenta oppreſſione, et reſpiratione difficili;

ficili; quo tempore diſtincta macularum eruptio apparet. In eo vero a ſcarlatina, ſeu purpurea febre differunt, quod hæc maculas, non quæ pulicum morſibus adſimilentur, ſed quemdam quaſi continuatum cutis ruborem referat.

§. VII.

Liquor ille atrabiliarius, a quo etiam variolæ producuntur, aliis cachecticis, et cacochymis humoribus in maſſa ſanguinis exiſtentibus mixtus, a natura, ope ſeparationis a glandulis milliaribus factæ, ad cutem transmittitur, qui liquor propria, qua pollet, indole, et acrimonia, cutis fibrillas irritando, et criſpando ſtagnat, inflammationemque maculis planis, ac rubris interpunctis gignit; et primo puncturis, poſtea vero pruritu moleſtiam excitat.

§. VIII.

Neque alius eſt liquor in humana machina exiſtens, qui magis maſſam ſanguinis agitare, colliquare, et in acrimoniam convertere poſſit, quam atrabiliarius, quodammodo ad veneni naturam accedens.

§. IX.

Primus ergo morbillorum eruptionis locus facies, et collum; attamen intra paucas horas (ut ita dicam) totum eſt corpus, dummodo illorum eruptio bene, naturaliter, et cum ordine procedat; et maculæ rotundæ, rubræ, morſuum pulicum recenter factorum colorem, ac formam exhibeant.

§. X.

§. X.

Regularis morbillorum eruptio a tertio febris die incipere ſolet; apparent enim tunc aliquæ maculæ rubræ in facie, et collo, et poſtea brachiis, manibus, atque per totum corpus ita erumpunt, ut perfecta, ac tota ipſorum expulſio brevi temporis ſpatio abſolvatur. Hujusmodi eruptio cum mediocri, et temperata febre, et paucis, vel nullis ſociata ſymptomatibus, boni ominis eſt; oſtendit quidem bonæ indolis, ac benignam hujus morbi cauſſam eſſe. Verum ſi ex pulſuum magna perturbatione, vel ex aliquo alio hujuſcemodi ſigno febris valde aucta, et impetuoſa, ut Arabes loquuntur, ſe prodit, tunc ex ſanguinis agitatione, et perturbatione nimia, eruptio nequaquam benigna, et critica, ſed potius ſymptomatica, ſeu (ut Antiqui, et etiam Recentiores notarunt) exitioſa erit.

§. XI.

Morbilli alii ſunt benigni, alii maligni. Benigni dicuntur, qui ſporadice, abſque ullo prævio contagio, vel epidemia, et a minori liquoris atrabiliarii portione, atque ipſius mitiore indole producti, ſine ulla pravorum humorum aggregatione cito intra triduum integre erumpunt, febremque proſcribunt; valida in hoc caſu natura cenſetur, dum tam cito morboſam materiam extra corporis peripheriam pellit, ſuamque criſim adeo perfecte operatur, ut et pulſus vegetus, naturaliſque ſit, et maculæ vividum colorem ad diem uſque nonam ſervent; qua tranſacta difflari, et una

cum ægrotantis moleſtia ordinatim evaneſcere incipiant. Et hæc quidem ſunt, quæ in morbillis deſiderantur, ut benignos eſſe dicere poſſimus.

§. XII.

Neque timendum erit ſi in primo febris die delirium, coma, vel tendinum ſubſultus, et ſimilia appareant, tunc enim ſymptomata iſta, ſi moderata ſint, neque diu durent, non vitæ periculum portendunt, ſed potius futuram criſim, morbillorum ſcilicet eruptionem, qua perfecte abſoluta, abibunt: Oſcillatio enim, quam eo tempore fibræ patiuntur vividiorem, ita morbillorum materiam in maſſa ſanguinis contentam agitando, et impellendo urget, ut promptius ad vaſa ſecernentia deferatur, ac eodem motu, et impulſu per ipſorum excretoria ſeparetur, et alienetur. In eruptione etiam involuntariæ lacrymæ ſæpe adveniunt, quæ abundantiores potius, acrioresque ſunt, quam in variolarum principio, a faciliori acrimoniæ in ſanguine jacentis ſeparatione productæ, et a preſſura fibrarum ſe ſpaſmodice ſtringentium expreſſæ.

§. XIII.

Attendenda tamen eſt cujuſque ægrotantis diſpoſitio; interdum enim ex humoribus pravis cacochymis, et cachecticis, ſive alia mala qualitate præditis, quibus antea ægroti machina referta jam erat, et quibus liquor atrabiliarius fuit poſtea imbutus, morbilli, licet ſporadici, maligni evadunt. Raro vero, et fere

nunquam

nunquam tantæ malignitatis, virulentiæ, et ferociæ erunt, ut ii quibus miaſma epidemicum, venenatum, ac malignum acceſſerit, a quo ſtagnationes fluidorum plus æquo producuntur, et conſervantur.

§. XIV.

Maligni item ſunt, qui per contagium epidemico tempore diſſeminantur; quia ſemper miaſma venenatum, a quo epidemia inſurgit, præ ſe ferunt: Effluvia enim illa contagioſa liquori atrabiliario inlata ipſos malignos, ac peſtiferos (ut cum Rhaze loquar) conſtituunt. Hinc febris magna, cui fere omnia prava ſymptomata jam recenſita copulantur, ita ut morbillorum hujuſcemodi ferocitati omnis ſynochus putrida, omnis maligna febris cedere debeat: Immo nec tam atrox eſt ipſa petechialis febris, quamvis ut hæc ſpem ſalutis relinquat, ſerius, quam morbilli debet eruptionem conficere. Hanc morbillorum malignitatem demonſtrare voluit, qui (*d*) eos in duo genera diviſit; alterum, in quo per minimas puſtulas cutis aſpera redditur, ac rubeſcit, et leviter quodammodo corroditur; alterum vero, quod ſævum, ac ferum eſt, in quo hæc omnia aſperiora, et graviora fiunt.

§. XV.

Solet aliquando morbillorum epidemica conſtitutio ita graſſari, ut funeſta fere omnibus ægrotantibus evadat, dum febris initio morbillis angina, peripneumonia,

(*d*) Cornel. Celſus in fine libr. 5.

monia, et ſimiles copulantur morbi, quia a maxima materiæ morboſæ acrimonia glandulæ in larynge, pharynge, vel in pulmonibus exiſtentes exulcerantur; qua de re non tantum tuſſis ferina, difficilis deglutitio, pectoris dolor lancinans, ſanguinis ſputum, anhelitus, ſuffocatio, et gutturis ſtrangulatio, verum etiam ſphacelus in faucibus ſequitur, præcedente ſemper pulſuum intermittentia, ſuperaddita pluries diarrhœa torminoſa, et colliquativa, cum macularum abolitione.

§. XVI.

Hæc epidemia Viennæ Auſtriæ anno (ni fallor) 1732 viſa fuit. Primo febre valde acuta, et inflammante ægrotantes adoriebantur; et in prima febris periodo morbillorum eruptio apparebat; maculæ vero in hac corporis parte rubræ, in illa pallidæ conſpiciebantur, cum faucium inflammatione. Secunda, vel tertia febris die ſphacelus in faucibus aderat; alvus laxa erat; maculæ evaneſcebant; poſtremo ægrotans brevi temporis ſpatio moriebatur, tertia ſcilicet, vel ad ſummum quarta ægrotationis die.

§. XVII.

Si febris a prædicto venenato effluvio putridæ materiæ mixto incrementum ſumpſerit, in ſynochum cum putredine permutabitur, et tunc ægrotans comate, vel delirio, tendinum ſubſultibus, ac ſpaſmis affectus erit; pulſus vero ſi tunc debilis, et frequens fuerit (ut paſſim in hoc febris initio obſervatur), poſtea

poſtea vero intermittens evaſerit, utplurimum funeſtum morbi exitum oſtendit, vel difficillimam curationem admittet. Ideo practici diſcrimen inter morbillos benignos, et ſpurios, qui ſemper malignitatem ſapiunt, facere videntur; ſpurii quidem non tam cito, ac prompte erumpere ſolent, ſed ſemper lento greſſu procedunt, primo unam partem, mox aliam, aliamque ſubinde occupando.

§. XVIII.

In malignis morbillis, ubi pravi ſociantur humores, vel in epidemicis, ubi morboſa materia maligna, contagioſa, ac venenata, quæ aërem quoque inficit, et conſpurcat, aliquoties eruptionis tempus, ſive primum morbillorum ſtadium in longum protrahitur, quatuor ſcilicet, vel quinque circiter a morbo dies, et tunc ſimul, et ſemel duo morbi tempora in ſeptima die complentur, hoc eſt principium, et augumentum. Hoc ex eo provenit, quia (ut ſæpe diximus) natura ob pravitatem materiæ in maſſa ſanguinis contentæ, quæ a pulſus debilitate, celeritate, et ceteris ſignis arguitur, ne perfectam faciat criſim, impeditur: Sic lenta eruptio, et quo ſerior, eo pejor, maculæ raræ, palleſcentes, vel alterius ſubluridi coloris, et mors præ foribus.

§. XIX.

Nec ratio longe quærenda; cum enim ad corporum impurorum facilem expulſionem ſanguinis moderato, ordinatoque motu natura indigeat, et ſanguis ex malignitate materiæ ipſi commixtæ perturbatus valde, et agitatus ſit, nulla poteſt fieri critica, et ſalutaris ſeparatio, ſed ſymptomatica tantum, ac ſæpe letha-

lis. Interdum hoc etiam evenit ab aliquo viarum defectu, in quibus nonnulla ſit facta mutatio, ut fuſius, ubi de variolis §. LXVII, CXXXV.

§. XX.

Morbilli diutius in cute efflorescentes, febre ſemper perſeverante, mali, immo peſſimi cenſentur, præcipue poſt nonam ab eruptione diem; denotant enim morboſæ materiæ quantitatem adhuc in maſſa ſanguinis latitare. At ſi quæ hoc in ſtatu mala addantur ſymptomata, licet pauca, ut ex. g. ſi ægrotantes languidi ſint, et triſtes animo, non ſolum materiæ malignæ quantitatem, verum etiam pravam ipſius qualitatem oſtendunt.

§. XXI.

Morbilli generatim pectus petunt, atque faucium glandulas, ſicut manifeſte demonſtrat tuſſis illa continua, qua ægrotantes vexantur; proportione autem qua depoſitio materiæ morbilloſæ in pectore, et faucibus fit, ſemper creſcens.

§. XXII.

Accidit quandoque morbillorum eruptionem minime continuare, quia materia ad cutim transmittenda alibi transfunditur, quæ inflammationis diſpoſitionem glandulis pharyngis, pulmonis, vel aliis partibus impertitur, quo in caſu quantumvis a morbillorum ſævitie ægrotus evadat, morbos alios, juxta partium infectionem ſuſtinebit.

§. XXIII.

Si eruptionis tempore, vel eruptis poſtea morbillis temperata ſanguinis hæmorrhagia per nares, vel men-

menſtruæ purgationes mulieribus recte, atque ex ordine advenerint, tunc morbilli recte procedent; ubi autem immodicæ, et febris aucta, malum.

§. XXIV.

Frequentiſſime etiam obſervavi, ex hujusmodi ejectionibus, ante perfectam morbillorum eruptionem, maculas evanuiſſe, ita ut ægrotantes jam morbo liberi crederentur. Attamen quia materia morbum gignens non integre per ſanguinis fluxum expulſa, aliqua exparte in maſſa ſanguinis adhuc ſupererat, idcirco ſanguinis orgaſmo vitiato, mox non optima frui valetudine viſi ſunt, quinimmo pulſu ad plures dies paulo frequentiori, ſeu alterato, appetitu non naturali, ſed proſtrato, ſomno inquieto, faciei colore aliquantulum mutato, urina inconcocta, et ſine ullo ſedimento, cum capillorum defluvio. Immo poſtquam ad naturalem ſtatum pulſus rediit (quod evenit plerumque poſt decimam quartam diem), animo triſtes, vel ſaltem minime hilares fuerunt; denique (ut paucis me expediam) modo de hoc, modo de illo identidem incommodo conqueſti ſunt, donec perfecte orgaſmus pacatus fuerit; non ideo tamen a nova morbillorum eruptione fortaſſe immunes.

§. XXV.

Si poſt macularum eruptionem diarrhœa ſuperveniat, maculæ evaneſcent (ſicut de variolis loquendo diximus §. LXII.), quia morboſa materia in inteſtinales glandulas corruens, propter viarum cutanearum quodcumque impedimentum ab incepto opere naturam diſtrahit, alias imparem duobus ſimul, et ſemel valde diſſitis, ſeu pugnantibus inter ſe officiis obeundis.

§. XXVI.

Diarrhœa nulla in malignis, aut epidemicis vere critica nuncupari meretur, niſi quæ in fine morbi advenit, quia hæc omnes materiæ reliquias extrudit, ſi tamen arte juvetur; ſin autem, in torminoſam, et colliquativam tranſire poteſt, immo et febrem denuo excitare, quæ vere ſynochus putrida dicenda erit. In benignis item, atque ſporadicis eadem utatur cautela.

§. XXVII.

Accidit interdum quod ſupprimatur urina, vel quia morboſa materia propter pravam aliquam qualitatem per renum meatus tranſire nequit, vel renum glandulis, et canaliculis inflammantem diſpoſitionem ſic impertitur, ut ſeparationis officio impares exiſtant. Quandoque urina cruenta apparet, quum ſcilicet per impetum ejusdem materiæ, vel per ipſius acrimoniam, in plethoricis præcipue vaſa aliqua confringantur.

§. XXVIII.

Morbilli poſt abortum, vel partum ſupervenientes, ſi lochiorum purgationes aut nimis imminuant, aut augeant, utroque modo periculum minantur. Ita pariter quando poſt eorum eruptionem convulſiones accedunt, quæ nervorum genus a nimia exſtimulatum acrimonia probant.

§. XXIX.

Eruptione facta, in qua primum, et ſecundum tempus, principium nempe, et augumentum includitur, incipit ſtatus morbi, qui fere ſemper in benignis

triduo

triduo abſolvitur. In malignis vero, quia materia vel nimis copioſa eſt, vel pravæ indolis, longius protrahitur.

§. XXX.

Adverte interea, quod, præſertim tempore epidemiæ, alia frequenter inſpiciuntur exanthemata, quæ morbillorum eruptionem aut comitantur, aut ſequuntur, tertio nimirum, quarto, et ſeptimo, ad nonum uſque diem, eorumque ſive benignitatem (ſi quam præſumere poteris), ſive malignitatem, ex colore, et ſociis ſymptomatibus facile argues.

§. XXXI.

Frequens ſputi emiſſio, et cum tuſſi ſcreatus, immo adhuc copioſa per nares mucorum ejectio (ſicut in variolis cohærentibus, et confluentibus obſervatur) boni ominis ſunt, fluida namque impura quum optime ſeparari a puris exinde conſtet, meliorem ideo in ſtatum hæc reſtitui neceſſe eſt.

§. XXXII.

Tuſſis ferina cum craſſa excreatione acriorum humorum, qui fauces infarciunt, copiam denotat, quæ gutturis partes alterare, inflammare, et corrumpere poteſt. Cum excreatione vero cruenta, vel ſubcruenta, coloris ſcilicet roſacei, jam damnum pulmonibus illatum dubitari non patitur, ſi fauces ab inflammatione liberæ ſint.

§. XXXIII.

Poſt autem morbillorum declinationem febris perſeverans, permagnum timorem incutit; per hanc enim ma-

 nifeſtatur

nifeſtatur materiam, quæ expulſioni non paruit, in maſſa ſanguinis putreſcere, et propterea mortem eſſe in olla (ut dicere ſolent).

§. XXXIV.

Morbo abſoluto, ſubnectuntur non raro alii difficilis curationis, ut empyema, pulmonum vomicæ, phthiſis, atrophia, et ſimiles, qui quum a reliquiis morbillorum materiæ procreentur, propria non medentur methodo, niſi ſimul ad eorum fontem ratio habeatur.

Morbillorum Curatio.

§. XXXV.

Vt optima, et rationali methodo curatio inſtituatur, primo incipiendum eſt ab aëris cubiculi recta inſtitutione. Sit igitur cubiculi aër valde temperatus; a frigido enim aëre pori conſtipantur, et morbillorum eruptio, vel nulla, vel retardata, et imperfecta exiſtit; atque ob propriam humoris hujus ad inflammationem vim, et naturam tendentem, damnum in aſpera arteria, in pharyngis, vel pulmonum glandulis affertur. Præterea præ frigido cubiculi aëre, vel integumentis levibus non tantum materia inflammandi vi prædita egredi, ad cutem ſcilicet pergere non ſinitur, ſed inhærens viſceribus, incendium ibi, et gangrænam facile parat.

§. XXXVI.

Vbi vero nimis ſit caloris æſtus a climate, ſeu a regione calida, vel ab æſtivo tempore, ſive a cubiculo calefacto, aut a ſtragulis productus, humores majori impetu

petu confuſe, et ſine lege ruentes, nullam ordinatam ſeparationem valent efficere; quin immo magis magisque perturbantur, ac commiſcentur, adeoque prava ſymptomata tunc temporis exorientur; vel alter producetur morbus, a quo ægrotans vix evadere poterit.

§. XXXVII.

Diæta inſtituatur congruens cauſſæ hunc morbum producenti; nam nihil malignius in humano corpore invenire poſſumus, præter atrabiliarium humorem, a quo morbilli, et variolæ (ut diximus) originem ſumunt; ideoque juſcula tenuia pullorum juvenum, vel carnis vitulinæ, liquores avenacei, hordeacei, et gelatinoſi, qui motum ſanguinis effrænum, et acrimoniam ipſius temperare valeant, adhibeantur.

§. XXXVIII.

Quod attinet ad potum, etiam temperatus ſit oportet, et qui nullatenus ipſorum eruptionem retardet; quare ptiſana aliqua ex hordeo, radice ſcorſoneræ, raſura cornu cervi, et parum de ſemine fœniculi, corticibus mali medici, vel alia re ſimili, pro grato odore eſt propinanda. Arabes calidæ regionis habitatores, tam intrinſecus, quam extrinſecus refrigerantibus cum euphoria utebantur; quod non convenit in pluribus regionibus, ubi calidus aër deſideratur.

§. XXXIX.

Quando febris ab initio adfore morbillos prænunciat, nihil temere tentandum, quod in ægrotantis perniciem, et Medici famam cedat; expellentibus vero valde moderatis juvanda natura, ubi non fecerit ſatis.

ſatis. At ubi expulſio naturaliter recte procedit, ferme nullum, vel ad ſummum leve auxilium inferius dicendum ad praxim revocare opportunum.

§. XL.

Totus curationis cardo in hoc vertitur, ut vitioſa materia a partibus corporis interioribus ad exteriores amandetur; febris, et ſymptomata ſocia temperentur, et quæ recens adveniunt arceantur.

§. XLI.

Febris a principio magna, ac violenta, comatoſæ affectioni copulata, vel cum delirio apparens, aut inani vomituritione, tuſſi ferina, vel ſternutatione continua, adauctam denotat malignitatem; quamobrem valde cautus debet eſſe Medicus, ne imminentem criticam expulſionem, quam naturamet tanto conatu, et apparatu molitur, medicamentis cardiacis valde efficacibus perturbet. Vtendum igitur remediis blandis, abſorbentibus nimirum, et levem tantum, ſuavemque madorem promoventibus, ut cornu cervi ſine igne præparato, grano uno, vel altero bezoar orientalis, vel pulvere Marchionis epileptico, et lapidibus cancrorum præparatorum ana ℈ß, vel ℈j, tribus, vel quatuor granis lapidis Goæ incompleti, et ſimilibus, ſemper in refracta doſi exhibitis.

§. XLII.

Ableganda propterea bezoardica calida, quæ noxia ſæpe ſunt, et præcipue quæ habentur a radicibus contrajervæ, ſerpentariæ Virginianæ, angelicæ, et hujuſcemodi farinæ; nam loco ſimplicis, et ordinatæ eruptionis morbillorum,

billorum, alia ſimul prava exanthemata pariunt, ac etiam fatalem diarrhœam, majorem ſanguinis agitationem, atque diſſolutionem, unde narium hæmorrhagiæ effrænæ, gutturisque, vel pectoris infirmitates variæ eveniunt. Adde etiam talem in eruptione pruritus moleſtiam, ut unguibus ſe ſcalpere ad effuſionem ſanguinis uſque ægrotus cogatur; poſtque cuticulæ lacerationem, calorem urentem ad animi deliquium patiatur; ſupervenientibus ulterius maculis quandoque purpureis, lividis, juxta Avicennam lethalibus, vel gangræna, et in ſeptima, vel nona die tandem interitu.

§. XLIII.

Morbus iſte fauces aliquando invadit, ipſasque acrimonia ſua ita obducit, ut etiam gangrænam efformare incipiat. Vtile in hoc caſu erit ipſas rob dianucum linire, ac etiam gargariſmata cum camphora, vel quid ſimile adhibere.

§. XLIV.

Quando pectus aggreditur, et tuſſes tam ferinas movet, ut ad hæmoptyſim ægrotantem inducat, juvabit juſculis uti gelatinoſis, vel liquore avenaceo, et hordeaceo, gelatina cornu cervi, et eboris, ac etiam diacodio Montani, vel aliis paregoricis, et opiatis.

§. XLV.

In delirio, vel comate perſiſtentibus, una cum aliis pravis ſymptomatibus vehementi febre ſociatis, veſicatoria applicentur, atque epiſpaſtica, quæ febris impetum, et maligna ſymptomata temperant, et caput liberant.

§. XLVI.

Diarrhœa vero ſuperveniens, ne criſis per peripheriam impediatur, clyſteribus ex ſimplici decocto radicis tormentillæ factis corrigatur, quibus addi poteſt juſculum ex carne vervecina, vel cremor hordei, vel quid ſimile, ad acrimoniam, quæ in inteſtinis jacet, diluendam, atque demulcendam, quæ continua irritatione diarrhœam fovet. Intrinſecus autem in uſum revocanda erunt medicamenta alexipharmaca temperata, adſtringentibus, atque abſorbentibus ſociata, nec non etiam paregorica, videlicet cryſtallus montana præparata, ſmaragdi præparati, corallia rubra vel alba præparata, terra lemnia, ſigillata, ſpecies pro confectione hyacinthina incompleta, electuario diaſcordii Fracaſtorii mixta, vel ſi mavis, aliqua grana rhabarbari toſti, cum electuario diaſcordii, et granum ſemis, vel unum (pro ægrotantis ætate) theriacæ cæleſtis.

§. XLVII.

Diarrhœa porro, quæ utplurimum in ſeptima, vel nona ab eruptione die advenit, non ſemper ſimplex, ſed ſæpius torminoſa eſt, quia materia putrida, et corrupta (ut apparebit ex pulſu intercalare, vel intermittente) nerveas inteſtinorum fibrillas vellicando, et criſpando dolorem generat; atque brevi temporis mora inflammationem producit; ſtatim igitur rhabarbaro, et clyſteribus hordeaceis, avenaceis, vel lacte, et juſculo carnis vervecinæ factis ſubigatur, vitando in hoc caſu paregorica, et opiata.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

In morbillis igitur medicamenta valde temperata neceſſaria ſunt, quæ ſuaviter expulſionem tantum promoveant, ac liberam tranſpirationem, non vero ſudorem, licet ad breve temporis ſpatium, producant, aliter ſanguis in hoc morbo valde diſſolutus, agitatus, atque acrior, vel ſubtilior effectus, præſertim ubi ſudor copioſe ab efficaci medicamento fuerit promotus, ægrotanti damnum potius, quam levamen afferre, morbumque colliquativum conſtituere poſſet.

§. XLIX.

Nihilominus ſi in quarta, vel circa quartam febris diem aliquibus tantum maculis apparentibus eruptio minime perficiatur, aut retardetur (quod deleteriam morbi malignitatem denotat), ad naturæ vires roborandas, tuto tunc eſt confugiendum ad efficaciora expellentia, et largiori doſe propinanda, temperata tamen. Vbi vero poſt horum ſumptionem incepta eruptio non bene procedat, ut quum macularum conformatio haud congruenti colore, nec in tota peripheria appareat, vel rubicunda in una corporis parte, in altera pallida, vel alterius ſubluridi coloris, aut primo in una parte, poſtea in altera manifeſtetur, in eadem methodo perſiſtendum, eadem enim morbi malignitas perſiſtit; quam etiam veſicantia moderant, et corrigunt. Medicamenta igitur aptiora erunt hæc, vel ſimilia.

℞ pulv. chelar. cancr. compoſit.
lapid. Goæ incomplet. aa ℨß

 unicorn.

unicorn. veri ſ. i. pp
c. c. ſ. i. pp aa ʒj

M., et divide in part. x, vel xij æquales, pro ægrotantis ætate, mane unam tantum doſim in congruenti aliqua, et idonea aqua ſumendo; vel ad ſummum bis in die.

§. L.

Cetera, quæ in hoc caſu evenire poterunt, relinquimus prudentiæ induſtrii Medici, qui in omnibus ſemper ex pulſu, reſpiratione, atque ſymptomatibus ſingulis indicium pro ægrotantis auxilio ſumere debet. Ad hunc quoque ſcopum noſtra conducet methodus, ſupra in variolis aſſignata; quam ſi quis attente conſideraverit, et quæ facienda in hujuſmodi morbo ſint, et opportunum juvandi tempus deprehendere facile poterit.

INDEX VARIOLARVM.

A

Abortus, vel partus variolarum cauſſa ſuperveniens, quando innoxius? §. LXXV. pag. 53
Abſorbentia quando adhibenda? CXXX. 103. CXXXVII. 108. CXL. 110
Adſtringentia in diarrhœa, et hæmorrhagia non adhibenda CXXXIV. 106
Aër cubiculi ſit temperatus CXVI. 87
Aëris alteratione humores noſtri magis alterantur, quam a cibo, et potu LVII. 41
Alvi dejectiones quales frequenter inventæ? XXXIX. 26. CVI. 80
- - ſtipticitas quando, et quomodo tollenda? CXXVIII. 101
Animi deliquia unde? XXXVIII. 25
- - - pathemata ſint procul CXII. 85
Anni conſtitutio in homines influit LVIII. 42. LIX. 43. LXV. 47
Aqua abundanter pota maturationis tempore laudabilis CLVIII. 131
Arabes Mahumetani primi ſcripſerunt de variolis, et morbillis III. 3
Avicenna vocavit morbillos cholericas variolas II. 3

B

Balneus aquæ calidæ in cutis obſtructionibus laudandus CXXXV. 107
Benignarum variolarum Geometrica explicatio LVI. 41
- - - - - - - - indicia CXVIII. 89
Bezoardica quando porrigenda? CLXI. 133

C

Capſulæ atrabiliariæ, dictæ glandulæ renales, vel renes ſuccenturiati XXXI. 22
- - - - - - in melancholicis vacuæ XXXIII. 23
- - - - - - in ſenibus interdum vacuæ, hujusq; rei ratio LIII. 37

INDEX VARIOLARVM.

Capſulæ atrabiliariæ majores in infantibus, quam adultis §. XXXI. p. 22
- - - - - - quando cum renum membrana adipoſa confundantur? XXXIII. 23
- - - - - - quem uſum habent, juxta aliquorum opinionem? XXXIII. 23
- - - - - - variolarum generationi inſerviunt XXXI. 22
Cauſſa imperfectæ eruptionis CLII. 123
- - mortis, humorum quantitati, fervori, et corruptioni adſcribenda XCI. 67
- - imperfectæ eruptionis non ambienti aëri cubiculi adſcribenda XCVIII. 74. CLIII. 125
- - variolarum XXX. 21
- - variolarum in cerebro, vel partibus ſpermaticis a quibusdam reponitur XXIII. 18
- - variolarum in nobis, et non extra nos IV. 5. XIII. 13
- - - - - - ſecundum aliquos non nota XXIV. 19. XXV. 19
Circumferentia, ſeu ambitus variolarum omnium quare rubra? LXXVI. 54. XCII. 67
- - - - - - - - - - - - - - quando palleſcit, malum portendit XCII. 67. CLIII. 124
Clyſteres quando citius applicandi? CLIV. 126
Colloquia vitanda CXII. 85
Color variolarum maturationis tempore qualitatem maligni humoris oſtendit CLXXIV. 141
- - viridis, obſcurus, vel niger in parte aliqua dolente, indicium gangrænæ eſt, et mortis proximæ LXIII. 46. CI. 77
Contagii vis XLIV. 28
Contagium a matre fœtui impertitum Rhazes credidit variolarum cauſſam eſſe XVIII. 16
- - -, et epidemia per ſe variolas non producunt XXXII. 22
- - - Liſterus pro cauſſa variolarum dat XXVI. 19
Convulſiones promptam variolarum eruptionem indicant XV. 14
- - - - variolas præcedentes boni ominis ſunt, ſubſequentes mali LXXI. 50

Corpus

Corpus quando purgantibus neceſſario abſtergendum §. CLXX. p. 140

Corruptionis gradus ultimus in calido, et humido reponitur LVIII. 42

- - - -, et putredinis voces frequenter ſumptæ ad deſignandum liquida a naturali ſtatu immutata LVIII. 43

Criſis in perfecta, vel ſaltem in majori eruptione conſiſtit CXXII. 93

Cryſtalli, et Sapphyri virtus, pro oculorum defenſione, inanis CXXXIX. 109

Cucurbitulæ ſcarificatæ pueris trium, vel quatuor annorum, loco venæſectionis applicandæ CXXXIII. 105

Cura variolarum a quibus magis diſcenda? XC. 66. CLXIII. 135

- - - - - in morbificæ materiæ expulſione conſiſtit LXXXIII. 59. CXXXIII. 104. CLXIII. 134

- - - - - in principio ubique eadem CXXXIII. 104

D

Diaphoretica quando abſolute vitanda? CXXXVII. 108

- - - - quando moderate adhibenda? ibid.

- - - - ſæpe noxia CXXXII. 104

Diarrhœa enormis eruptionem retardat XLIX. 34

- - - in malignis quando mali, vel boni ominis ſit? LXII. 45

- - - in pueris ſalivationis locum tenet LXXXIII. 60. XCVI. 71. CXLIV. 114

- - - opportune corrigenda, ne immodica evadat LXXXIII. 60

- - - quomodo, et quando temperanda? CXXVIII. 101. CXXXIV. 106. CXLIII. 112. CXLIV. 114

Diæta qualis? CXIII. 85

Diſpoſitiones corporis, quando bonæ, quando malæ? LXVI. 47. LXVII. 48. LXVIII. 49

Dolor dorſi ſymptoma ſpecificum variolarum XV. 13

- - ventriculi XV. 14. XXXVIII. 26. L. 34

Dulcificantibus quando utendum? CXXX. 103

Epidemiæ

E

Epidemiæ tempore variolis ſæpe alia exanthemata ſociantur §. LIX. p. 44. LXXXV. 60. CLXI. 133
Eruptio variolarum naturæ criſis X. 11. XLVIII. 30 ſq.
- - - - - - nunquam ſine febre XLIX. 32
- - - - - - quare prius in facie, et poſtea alibi? LII. 36
- - - - - - etiam tarda, quando malignitatem indicet? XLIX. 33
- - - - - - nova, quarta a prima eruptionis die ſæpe comparet, ſed rem non mutat LXXXIV. 60. LXXXVI. 61
Eruptione incepta, quando nihil agendum, et quare? CXXV. 97. CXXXI. 103
Eruptiones omnes cutaneæ a Græcis exanthemata, ſeu ecthymata appellatæ II. 3
- - - - - - - - - a Latinis papulæ ibid.
Eruptionis criticæ mechanica demonſtratio LX. 44
- - -, et elevationis variolarum mechanica deſcriptio XLVIII. 30 ſq.
Evacuationes aliæ tentandæ in ſalivationis defectu CLVIII. 130
- - - - non omittendæ, etiam ſi Medicus vocatus ſit ſecunda ſolum, vel tertia febris die CXXII. 93
Exanthematum nomine Græci variolas comprehenderunt VI. 6
Exemplum ſepties repetitæ variolarum eruptionis XLIII. 28
Expellentia calida eſſe non debent LXXXII. 59
Expellentibus medicamentis quando utendum? CXXI. 91. CXXX. 103. CXXXV. 107. CXXXVII. 108. CXL. 110
Exſiccatio anticipata, mala, quare? CVII. 81
- - - quando exerceatur? CVI. 80
Exſiccationis tempore alia alba exanthemata quandoque erumpunt CVI. 81. CLXIV. 136

F

Febrilis effervescentia quando perfectrix, quando corruptrix dicatur? CXXVII. 100

Febris

Febris variolarum ab Avicenna concluſa, ab Avenzoar Mauritano impetuoſa dicta §. XI. pag. 12
- - - acuta ſemper in variolarum principio ibid.
- - - mechanica explicatio XLVIII. 30 ſq.
- - - quamdiu duret? XV. 15
- - - quando reviviſcat? ibid.
- - - quantitas a quantitate humoris atrabiliarii cum ſanguine mixti dependet LXXII. 51
- - - ſecundaria maturationis tempore incipit LXIX. 49. LXXXIX. 63
- - - putrida, et inflammatoria appellatur LXXXIX. 63. CXLVIII. 116. CLVII. 129
- - - lenta, et apparenter mitis in exſiccatione, ſuſpecta CVI. 81
- - - quantitas malignitatem morbi oſtendit CII. 78
- - - quomodo tractanda? CXLVIII. 117. CLVII. 129 ſq. CLXXIII. 141
- - - ſæpe lethalis LXXXIX. 64
Finis auctoris in hoc opere conficiendo CXXXVI. 107
Fœtus in utero variolarum eſt capax LV. 39
Frictiones quando in uſum revocandæ? CXXXV. 107

G

Gangræna in inteſtinis ab auctore inſpecta XCV. 71
Glandularum ope criſis efficitur L. 34

H

Hæmorrhagia enormis eruptionem protrahit XLIX. 33
- - - phlebotomia corrigitur CXXIII. 95
- - - quomodo temperanda? CXLV. 114
- - - narium in malignis quando mali ominis ſit? LXII. 45. CXXIII. 95
- - - uteri fere ſemper abortum comitatur LXXV. 53
- - - regularem variolarum magnitudinem minuit, earumque promptioris exſiccationis eſt cauſſa LXXV. 54

Helmontius venenum indemonſtrabile cauſſam variolarum dixit §. XIX. pag. 16
Hirudines duæ in neceſſitate applicari poſſunt pueris primæ ætatis CXXXIII. 105
Horripilatio in febribus aliquam naturæ machinam in viſceribus indicat XLVII. 29

I

Imaginationis, ſeu phantaſiæ vis XL. 26. XLIV. 28
Incrementa, et diminutiones febriles non ſunt febris partes, ſed modi, aut menſuræ LXI. 45
Inſertio variolarum vana LXXIII. 51
Interſtitia variolarum pallida, funeſta XCII. 67. CLIII. 124

L

Lactis impuritates cauſſa variolarum per aliquos XXII. 18
Latini antiqui variolas papulas appellarunt VII. 7
Lectus temperate calidus ſit, absque ſuperfluis ſtragulis CXII. 84
Lindanus, Kirkerus, et alii cauſſam variolarum vermibus adſcribunt XX. 17
Liquor atrabiliarius in quantitate majori diffuſus variolas, in minori potius morbillos gignit XLII. 27
- - - - - - licet in exigua quantitate ſanguini mixtus, toti maſſæ motum inordinatum inducit XXXIV. 23
- - - - - - magnam etiam arteriam coinquinat XXXVI. 24
- - - - - - quomodocumque motus variolarum cauſſa XXX. 21. LXXIII. 51 ſq.
- - - - - - quomodo delirium, capitis dolorem, convulſiones, atque epilepſias producat? XXXVI. 24. 25
- - - - - - quomodo dolorem dorſi? XXXV. 24. XXXVII. 25
- - - - - - primo venæ cavæ communicatur XXXV. 24
Lues celtica morbus antiquus, et non derivatus ab Indiis IX. 9

Maculæ

M

Maculæ aliquæ tantum criſis non ſunt, ſed criſis rudimenta §. CXXII. pag. 94
Margines variolarum palleſcentes dirum præſagium XCII. 67. CLIII. 124
Materia varioloſa ad partes vitales delata mortem affert LXXXII. 59
- - - - - - intus remanens novos morbos producit CLXX. 140
Medicamenta parum calidiuſcula quando, et ubi aliquando conveniant? CXV. 87
Medicamentorum uſus frequens quando noxius? CXLI. 110
Medicus debet in variolarum cura omnia attendere; morbique naturam, recta philoſophandi methodo, ac mechanicis regulis inveſtigare X. 12. CXLIX. 118
- - - quando morbus anceps eſt, vel ſuſpectus, mutationem expectare non debet, ſed ſtatim aliquid prudenter tentare CLI. 122
Menſtruæ impuritates cauſſa variolarum per multos XXI. 17
- - - purgationes quando neque variolarum elevationi, neque maturationi officiant? LXXIV. 53
- - - impuritates variolarum cauſſa defluentes, quantum durare ſoleant? ibid.
Mercurialis voluit variolas, et morbillos novos morbos eſſe, a vitio aëris productos, et morbos hæreditarios III. 4
Metaſtaſis explicatio mechanica XCIX. 75
Morbi alii ſi variolis copulentur, ad illum attendendum eſt, qui magis urget CLXII. 134
Morbi maligni prima facie nihil differunt a benignis XCI. 67
- - - - plures a mutata humorum qualitate naſcuntur LVIII. 42 ſq.
- - - - quales ob purgantium omiſſionem poſt variolarum exſiccationem? CLXIX. 139
- - - - eorum curatio ibid.
Morbilli primo ab Arabibus ſic nuncupati II. 3

Morbilli ſub nomine puſtularum morſibus pulicum ſimilium ab antiquis deſcripti §. VII. pag. 7
- - - variolis conjuncti nullam ſuſpicionem cauſſare debent LXXXV. 60. LXXXVI. 61

N

Natura duabus contrariis ſeparationibus eodem tempore non incumbit LXXIV. 53
- - in malignis variolis nunquam compos eſt totam variolarum materiam ex ſe ſola expellere CLXX. 140
- - in quo eſſentialiter conſiſtat? L. 35 ſq.
- - per plures vias expulſionem molitur C. 76
- - quando, et quomodo juvanda? CXX.90. CXXI.91. CLXV.137
- - quomodo definiatur ab antiquis? XLVII. 29 ſq.

O

Oculi a variolarum inſultu quomodo præſervandi? CXXXVIII. 108
Opiata in diarrhœa, et hæmorrhagia, ante alia proportionata medicamenta, vitanda CXXXIV. 106
Opiatorum quando conveniat uſus? CXLV. 114
Opiniones circa locum originis variolarum III. 3

P

Paregorica quando adhibenda? CXXX. 103
Periculum vitæ non ſolum a quantitate, ſed etiam a fluidorum motus velocitate, et a partium ſanguinis immutata figura XCVII. 73
- - - vitæ quando ceſſet? CVI. 81
Plinius variolas papulas vocavit VI. 7
- - - - - et Boas ibid.
Potio laxativa utiliter in exſiccatione propinata CLXVII. 138
Ptiſana pro potu ordinario quæ? CXIV. 86
Pueris ante quartum, vel quintum ætatis annum a ſanguinis miſſione ordinario parcendum CXXXIII. 105

Pulſus

Pulſus non omnino naturalis ſignum ſufficiens pro evacuantium neceſſitate §. CL. pag. 122
Purgantium indicationes CXIX. 89 ſq.
Purgationes poſt exſiccationem neceſſariæ CLXVII. 138
Puſtularum depreſſio unde? LXXXII. 58
- - - depreſſionis ratio XCII. 68. XCVII. 72. CL. 119. CLIII. 124
- - - depreſſio ſuſpecta LXXXII. 58. CX. 83. CL. 119
Puſtulæ ad tactum duræ lethales LXIV. 46. CIII. 78. CX. 83
- - - item obſcuræ, vel nigræ LXIV. 46. CX. 83
- - - majores in infantibus, ac pueris, quam in viris LXXVIII. 55
- - - majores in manibus, et pedibus, quam in aliis corporum partibus LXXVII. 54
- - - non ſatis infarciuntur, vel ob materiæ craſſitiem, vel ob canalium proportionem mutatam LXXXII. 58
- - - in cadaverum diſſectorum internis partibus manantes inventæ §. XCV. 71
- - - non ſolum extra, ſed intus erumpunt CXI. 83. CXXIV. 96. CLIII. 124
Puſtulis prioribus exſiccatis, aliæ ſæpe iterum erumpunt LXXXIV. 60
- - - - - - - - -, vel alia prava exanthemata ibid.

Q

Quies ægrotantibus neceſſaria CXII. 85

R

Remedia ad elevationem juvandam CXLII. 111
- - - ad vitandas variolarum foſſulas, ſeu cicatrices CLXVIII. 138
Retroceſſio ab aliquibus credita rationibus validis confutatur XCII. 68. CXXVI. 99. CLIII. 124. CLVI. 128
Rhazes, et alii variolas, et morbillos peſtem eſſe dixerunt III. 4. VIII. 8. XII. 13

S

Salivatio ad ſanitatem ſola ſæpe non ſufficit §. CLIX. pag. 132
- - - copioſa, utilis XCIII. 69
- - - imminuta, periculoſa XCI. 66
- - - quamdiu continuare debeat? LXXXIII. 59. CLIX. 132
- - - quando incipiat? LXXXIII. 59. CXLIV. 113
Sanguinis miſſio exſiccationis tempore neceſſaria CLXVI. 137
- - - - - in febris initio CLXXI. 140
- - - - - quando cito celebranda? CLIV. 126
- - - - - ante perfectam eruptionem valde proficua CXXII. 92. CXXIII. 94. CXXIX. 102
- - - - - ſi ante omiſſa fuerit, etiam variolis erumpentibus facienda CXXIV. 95. CXXIX. 102
Sanguinis miſſionem indicantia CXIX. 89. CXXXIII. 104. CXLVI. 115
Sanguis funiculi umbilicalis a Digbæo, et aliis variolarum cauſſa dictus XXVII. 19
- - - ut functiones ſuas recte exerceat, continuo attritu opus habet XLVIII. 30
Sapphyri, et cryſtalli montanæ virtus pro oculorum defenſione gratis aſſerta CXXXIX. 109
Senes acredine ſcatent, quare? LXXVIII. 55
Separationis impedimenti geometrica demonſtratio XCVII. 72. C. 76
Signa febris variolarum XV. 13
- - ſecuturæ malignæ eruptionis LI. 36
Signorum neceſſaria cognitio XV. 14. CXVII. 88
Spiritus animales elaſticitate referti XXXVI. 25. XCIX. 75
Sputum cruentum morbus ex ſe, abſque variolis, metuendus CII. 78
- - - - - peſſimum XCIV. 70. CXXIII. 95
Symptomata multum periculoſa XCI. 66. CI. 77. CVI. 81. CXIX. 89
- - - - præcedentia, et concomitantia variolarum eruptionem XV. 13 ſq.
- - - - variantur juxta morbi circumſtantias XLVI. 29. CIV. 79

T

Tempora variolarum quatuor §. XVI. pag. 15. CXLVII. 116
Tempus exſiccationis periculoſum LXXXVIII. 62. CV. 79. CLXIV. 136
- - - - item maturationis LXXXVIII. 62. LXXXIX. 63. CV. 79
- - - - maturationis quando incipiat? LXXXIX. 63
Topica medicamenta pro hæmorrhagia ſiſtenda CXLV. 114
Turgeſcentiæ, ſeu ferventis agitationis effectus CLIII. 124
Tuſſis ſicca quare mala? XCIII. 69

V

Variolarum aſpectus differens juxta liquidorum craſim, et corporis conſtitutionem LXXVIII. 55
- - - - circumſtantiæ variæ prognoſi, atque medelæ inſerviunt XLVI. 29
- - - - denominationes variæ LXXIX. 56
- - - - elevatio impedita LXXX. 56
- - - - malignitas potius in cita, quam in tarda eruptione XLIX. 32 LXIX. 49. LXX. 50. CIX. 82. CXXIX. 101. CXL. 110
- - - - malignitas, vel benignitas a liquidorum diſpoſitione, et ab humoris atrabiliarii quantitate a ſanguine abſorpta dependet XLV. 28. LVI. 40. LXXVIII. 55
- - - benignitatis algebraica demonſtratio LVI. 41
- - - numerus, et magnitudo, humorum copiam demonſtrant CLXXIV. 141
- - - ſpecies, et diviſio XII. 12
Variolæ ab Arabibus primo ſic dictæ II. 3
- - - ab iisdem cognitæ III. 3
- - - anomalæ CI. 77
- - - ad maturationem perventæ cur a Medico non amplius conſiderandæ? CLVII. 129
- - - cur lymphaticæ evadant? LXXX. 57

Variolæ

INDEX VARIOLARVM.

Variolæ dicuntur ab aliis morbus hæreditarius §. III. pag. 4
- - - et morbilli non habent totam vim peſtis ibid.
- - - ab omnibus ſcriptoribus pro criſi habitæ X. 11
- - - facilius pinguiores, quam graciles invadunt LIV. 38
- - - in illis benigniores, quam in iſtis ibid.
- - - morbus antiquus III. 3
- - - - - - - hæreditarius non ſunt III. 4. IX. 10
- - - Neapoli vernaculo nomine Bone VI. 7
- - - non a nobis ad Indos delatæ IX. 8
- - - poſt primam vicem interdum redeunt, et quare? XLIII. 27
- - - quid ſint? X. 11
- - - pueros, et juvenes facilius, quam alios invadunt VIII. 8. LIII. 37
- - - quando interdum non veniant, et quare? LV. 38
- - - ſi peractis evacuationibus interdum non compareant, vel ſi una, aut altera prius erupta diſpareat, nihil timendum CXX. 91. CXLV. 115
- - - ut ſic, ſalutares potius, quam pernicioſæ I. 1. X. 11
Varioloſæ materiæ ſeparatio ab omnibus glandulis efficitur XXXIX. 26
Veſicatoria quando? CXLVIII. 117. CLVII. 130. CLXI. 133. CLXXII. 141
Victus ſit tenuis CXIII. 85
Vomitus in variolis quare viridis, vel virideſcens? XXXIX. 26
Vrina cruenta morbus ex ſe timendus, abſque variolis CII. 78
- - - - - in eruptione interdum videtur ibid.
Vrinæ impedimentum unde? CVIII. 82
- - - - - - - ejus remedium CLX. 132

INDEX

INDEX MORBILLORVM.

A

Aër cubiculi valde temperatus eſſe debet §. XXXV. pag. 158

B

Bezoardica calida noxia XLII. 160

C

Color pallidus, vel hujusmodi, infauſtus XVIII. 153
Contagium quid influat? XIV. 151
Convulſiones eruptionem ſequentes malæ XXVIII. 156
Curationis cardo XL. 160

D

Diarrhœa critica nulla eſt, niſi in fine morbi XXVI. 156
- - - - - quomodo corrigenda? XLVI. 162
- - - - - ſemper arte juvanda XXVI. 156
- - - in ſeptima, vel nona ab eruptionis die adveniens, quare aliquando ſit torminoſa? XLVII. 162
- - - quomodo ſubigenda? ibid.
Diæta qualis? XXXVII. 159
Diſpoſitio ægrotantis attendenda XIII. 150
Diſcrimen inter morbillos, et purpuram VI. 148

E

Epidemia quid operetur? XV. 151
Epidemiæ morbilloſæ hiſtorica narratio XVI. 152
Eruptio quando critica, quando exitioſa? X. 149

Z Eruptio

Eruptio quare, et quando protrahitur? §. XVIII. p. 153
- - quomodo impediatur, vel ſymptomatica evadat? XIX. 153
Eruptionis tempus X. 149
Exanthemata alba, præſertim epidemiæ tempore, morbillorum eruptionem aut comitantur, aut ſequuntur XXX. 157
Expulſiva quæ, et quando adhibenda? XLIX. 163

F

Facies primo, deinde partes aliæ maculis inficiuntur IX. 148. X. 149
Febris poſt morbillorum declinationem perſeverans quare pertimeſcenda? XXXIII. 157
Frigoris damna XXXV. 158

G

Gangrænæ faucium quomodo occurrendum? XLIII. 161

H

Hæmorrhagia narium enormis mala XXIII. 154

I

Infirmitates aliæ morbillis ſupervenientes, ſed ex eadem cauſſa natæ, propria methodo non medentur XXXIV. 158

L

Lacrymæ unde? XII. 150
Lochiorum purgationes poſt abortum, vel partum, morbillorum cauſſa imminutæ, vel auctæ, periculoſæ XXVIII. 156

M

Maculæ diarrhœa ſuperveniente quare aliquando evaneſcant? XXV. 155
Materia non ad cutim, ſed alio transfuſa novos morbos producit XXII. 154. XXIV. 155
Morbilli in quo a variolis differant? VI. 147
- - - - quando benigni? XI. 149

Morbilli quando maligni? §. XIV. p. 151. XV. 151
- - - - quamdiu durent? IV. 146
- - - - quid ſint? ibid.
- - - - ſemper cum febre continua ibid.
- - - - variolis interdum maligniores V. 147
Morbillorum denominationes XVII. 153
- - - - cauſſa V. 147
- - - - efflorefcentia diutius permanens quare mala? XX. 154
- - - - efformatio VII. 148
- - - - ſcriptores primi I. 145
- - - - ſubjectum ibid.

N

Natura in expulſione quando juvanda? XXXIX. 159
Naturæ criſi quomodo auxilietur? XLI. 160

O

Oſcillatio fibrarum vivida eruptionem faciliorem reddit XII. 150

P

Potus qualis? XXXVIII. 159
Purgationes menſtruæ immodicæ noxiæ XXIII. 155

S

Signa imminentis eruptionis XLI. 160
Sputatio frequens ſalubris XXXI. 157
Status morbi quare in malignis protrahitur? XXIX. 157
Symptomata in morbillis occurrentia VI. 147. XII. 150. XV. 151. XVII. 152. XXIV. 155

T

Tuſſis unde, et quando? XXI. 154
- - ferina, cum craſſa excreatione, aut cruenta, quid mali indicet? XXXII. 157
- - craſſæ, et cruentæ remedia XLIV. 161

V

Veſicatoria quando applicanda? §. XLV. p. 161. XLIX. 163
Vrina ſuppreſſa, aut cruenta unde? XXVII. 156

FINIS.

ERRATA.

Pagina 17 §. XXI. lin. 23 mechanica leg. mechanicam
20 §. XXVII. lin. 3 arbitrantur leg. arbitratur
82 - - - leg. pag. 28
39 §. LV. lin. 6 cauſta leg. cauſſa
52 §. LXXIII. lin. 16 eludere. leg. eludere?
77 §. C. lin. 4 mamentum leg. momentum
80 §. CVI. lin. 20 cinctas leg. tinctas
91 §. CXXI. lin. 23 naturam, reddere leg. naturam reddere
95 §. CXXIV. l. ult. ſententia. Avicennæ leg. ſententia, Avicennæ
96 §. CXXIV. lin. 2 ſcire leg. ſcite
99 §. CXXVI. lin. 23 eos leg. eas

LIPSIAE

EX OFFICINA BREITKOPFIA.